ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

На правах рукопису

ІГНАТОВА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.14: 004: 811.1

ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ УМІНЬ РОБОТИ З ІНШОМОВНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Науковий керівник –
Доктор педагогічних наук,
професор Гуревич Р.С.

Вінниця – 2008

ЗМІСТ

ВСТУП……... 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ УМІНЬ РОБОТИ З ІНШОМОВНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІТКТ)……... 12

1.1. Професійна підготовка як важлива характеристика діяльності майбутніх педагогів……... 12

1.2. ІТКТ у навчально-пізнавальній діяльності майбутніх педагогів…..... 23

1.3. Вивчення досвіду використання засобів ІТКТ у ВНЗ у процесі формування професійної підготовки майбутніх педагогів…… 47

Висновки до першого розділу…….. 86

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ІТКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ…… 88

2.1. Використання майбутніми вчителями засобів ІТКТ у роботі з іншомовною літературою…….. 88

2.2. Підготовка майбутніх педагогів до оволодіння вміннями роботи з іншомовною літературою із застосуванням ІТКТ…….. 100

2.3. Специфічні методи навчання роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ…… 126

2.4. Організація експериментальної роботи…… 152

2.5. Узагальнення результатів наукового дослідження у процесі формувального експерименту……..... 173

Висновки до другого розділу…… 192

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ…… 194

ДОДАТКИ ……..…….. 196

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 200

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження зумовлені модернізацією сучасної системи освіти. Про це йде мова в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, в Державній національній програмі «Освіта», у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», в «Положенні про державний вищий навчальний заклад». Модернізація передбачає впровадження у навчально-виховний процес інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІТКТ), які забезпечують доступ до мережі високоякісних баз даних, розширюють можливості майбутніх педагогів у сприйнятті складної інформації.

Застосування ІТКТ сприяє підвищенню ефективності та якості підготовки майбутніх учителів шляхом створення умов для постійної, безперервної освіти, тобто освіти «упродовж життя». Так забезпечується підготовка кадрів з новим типом мислення, який відповідає умовам роботи в ринкових відносинах. Молоді перспективні фахівці стануть рушійною силою розвитку держави, що сприятиме процесу входження України в Європейський освітній простір.

У процесі збільшення обміну інформацією між різними країнами та розвитку ІТКТ суттєву роль у роботі викладача відіграє вміння працювати з іншомовною літературою. Сучасний педагог все більше долучається до читання художньої, наукової, публіцистичної, спеціальної літератури, а також газет і журналів не лише в звичайному, а й у електронному вигляді. Оперуючи поняттями “гіпертекст”, “мультимедіа”, “комп’ютерні мережі зв’язку”, викладач може створювати, обробляти та зберігати тексти, використовувати різноманітні педагогічні програмні засоби, електронні підручники, мультимедійні презентації, Інтернет тощо.

Необхідно зазначити, що використання комп’ютера може значно допомогти у підборі іншомовної літератури. Всесвітня інформаційна мережа Інтернет дозволяє знайти практично будь-яку інформацію з багатьох питань, допомогти у пошуку автентичних текстів з усіх спеціальностей, надати приклади методичних розробок науковців та викладачів, які працюють в інших країнах світу. Інтернет

забезпечує миттєвий і повний доступ до всього обсягу світових знань і транспортування інформації, опосередкованої потужним пошуковим центром, що звільняє одержувача цієї інформації від необхідності планувати та здійснювати багатоступеневу роботу щодо одержання тих чи інших знань, відомостей.

Проведені дослідження показують, що в процесі формування вмінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ необхідно розвивати у майбутніх учителів і викладачів історії, біології, фізики, математики, філософії, педагогіки, психології, іноземної мови вміння ознайомлювального, вивчального та вибіркового читання, а також уміння опрацьовувати іншомовні джерела за допомогою ІТКТ. Із впровадженням комп'ютерного навчання відбувається значне розширення педагогічних програмних засобів: Інтернет, енциклопедії, електронні каталоги літератури, бази даних, комп'ютерні навчальні програми, електронні підручники, посібники, довідники, газети, журнали, тощо.

Потреба впровадження ІТКТ у навчальний процес, безсумнівно, актуальна. Варто зазначити, що нині у сфері освіти можливості комп'ютера значні, однак активної реалізації їх у масовій практиці освіти і дотепер немає. Причина цього, щонайменше, полягає в тому, що, незважаючи на наявність концептуальних наукових надбань у цій сфері, дидактичні основи інформаційних технологій навчання потребують системного обґрунтування.

У зв'язку з вищесказаним виникають суперечності між вимогами, що їх суспільство ставить перед викладачами різних спеціальностей, та якістю їхньої фахової підготовки, одним із показників якої мають слугувати знання інформаційних технологій навчання та умов їх ефективного використання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури переконує в тому, що предметом уваги вчених були проблеми, пов'язані з дослідженням методологічних основ сучасної філософії освіти (В.Г. Кремень, І. А. Зязюн); неперервної професійної освіти (С.У. Гончаренко, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоєва); професійної підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (А.М. Алексюк, С.І. Архангельський, М.Б.Євтух, В.О. Сластьонін, Г.С. Тарасенко).

Питаннями впровадження та ефективного застосування засобів ІТКТ у навчальному процесі вищих закладів освіти займалися такі науковці, як В.Ю. Биков, Б.С. Гершунський, Р.С. Гуревич, О.М. Довгялло, Ю.О. Жук, І. Г.Захарова, В.І. Клочко, М.П. Лапчик, І.І. Мархель, Ю. Машбиць, В.В. Олійник, Є.С. Полат, І.В Роберт та інші. Особливості професійної підготовки з інформаційних технологій майбутніх педагогів у ВНЗ досліджували А.Ф. Верлань, Ю.О. Дорошенко, М.І. Жалдак, А.М. Коломієць, Г.О. Козлакова та ін.

Проблему формування професійної компетентності фахівців досліджували вітчизняні й зарубіжні науковці. Так, учені (В.А. Адольф, Т.Г. Браже, С.В. Будак, С.Г. Вершловський, М.А. Галагузова, О.В. Добудько, В.Ю. Кричевський, В.І. Маслов, О.В. Матвієнко, Т.В. Новикова, Р.В. Овчарова, Є.С. Полат, Л.Р.Соломко, В.Ю. Стрельников, Н.В. Харитонова та ін.) наголошують на необхідності розробки проблеми підвищення професійної компетентності вчителя в умовах багаторівневої професійної освіти. Інші дослідники (В.П. Безпалько, А.О. Вербицький, М.В. Кларін, Я.Л. Коломінський та ін.) пов'язують вирішення проблеми професійного розвитку з технологічним збереженням організації навчання.

У наукових дослідженнях також приділяється увага проблемам формування в майбутніх педагогів уміння працювати з іншомовною літературою. Значний інтерес становлять наукові праці вчених про сутність підручника, його структуру, функціональне призначення (В.Г. Бейлінсон, В.П. Безпалько, Н.М. Буринська, Д.Д. Зуєв, В.С. Цетлін та ін), про місце і роль підручника в навчальному процесі (Ю.К. Бабанський, І.Я. Лернер, М.М. Скаткін та ін.), про роботу з підручником (текстом) на уроках (С.М. Бондаренко, Г.Г. Гранік, Л.А. Концева, Н.В. Чепелєва та ін.). Констатуючи суттєвий внесок цих науковців у розробку аналізованої проблеми, слід зазначити, що їхній творчий доробок зорієнтований на окремі аспекти формування вміння працювати з іншомовною літературою. Цілісно зазначена проблема в названих роботах не досліджувалася.

Ураховуючи актуальність проблеми формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ та недостатнє її наукове

осмислення, ми обрали темою дисертаційного дослідження «Формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведене в рамках реалізації основних положень Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції професійно-технічної (професійної) освіти, Національної доктрини розвитку освіти в Україні і пов'язане з темами науково-дослідних робіт кафедри інформаційних технологій та інноваційних методик навчання «Створення освітнього середовища для підготовки педагогів засобами інформаційних технологій» (протокол №8 від 6.02.2008р.) і «Теорія і методика створення електронних підручників» (протокол №1 від 19.09.2004 р.) з плану наукової роботи кафедри іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського та з темою «Застосування мультимедіа у процесі вивчення іноземних мов у педагогічних університетах» (протокол №5 від 16.12.2005 р.).

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 2 від 24.10.2003 р.), узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 30.10.2007 р.).

Мета дослідження: визначити, науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх педагогів до роботи з іншомовною літературою засобами інформаційних технологій.

Гіпотеза: формування вмінь працювати з іншомовною літературою в майбутніх педагогів відбуватиметься ефективніше в процесі реалізації таких педагогічних умов:

- забезпечення інноваційної спрямованості у викладанні предмету;
- включення студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки і впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою;

- сформованість готовності викладачів ВНЗ до використання ІТКТ у процесі викладання.

Завдання дослідження:

1. *З'ясувати* сучасний стан проблеми в педагогічній і навчально-методичній літературі та здійснити теоретичний аналіз навчальних програм, підручників і посібників в аспекті досліджуваної проблеми;
2. *Визначити* педагогічні умови формування вмінь роботи з іншомовною літературою засобами інформаційно-комунікаційних технологій; виявити критерії, показники та охарактеризувати рівні сформованості умінь працювати з іншомовною літературою засобами ІТКТ;
3. *Розробити* модель формування вмінь працювати з електронною іншомовною літературою засобами ІТКТ; експериментально перевірити ефективність її впровадження в практику підготовки фахівців;
4. *Запропонувати* методично вмотивовані рекомендації з досліджуваної проблеми.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутніх педагогів у ВНЗ.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування професійно-педагогічної готовності майбутніх педагогів до роботи з іншомовною літературою на основі застосування засобів ІТКТ.

Методологічну основу дослідження становлять базові дослідження з філософії, педагогіки та психології сучасної освіти; концептуальні положення педагогіки і психології щодо особистісного підходу до навчання та застосування традиційних і комп'ютерно орієнтованих методів, форм і засобів навчання у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці з педагогіки професійної освіти (А.П. Бєляєва, С.У. Гончаренко, Г.Є. Гребенюк, М.І. Махмутов, Н.Є. Мойсеюк, Н.Г. Ничкало, М.І. Сметанський, Г.С. Тарасенко, В.І. Шахов та ін.); теорії змісту освіти (Л.Я. Зоріна, І.М. Козловська, В.С. Лєдньов, І.Я. Лернер, І.П. Підласий, Ю.О. Самарін, М.М. Скаткін); теоретичних засад упровадження та ефективного застосування засобів ІТКТ (В.Ю. Биков, Б.С. Гершунський,

Р.С. Гуревич, О.М. Довгяло, М.І. Жалдак, Ю.О. Жук, А.М. Коломієць, М.П. Лапчик, І.І. Мархель, В.В. Олійник, Є.С. Полат, І.В. Роберт); інформатизації змісту освіти (В.Ю. Биков, Б.С. Гершунський, В.П. Горох, М.І. Жалдак, М.Ю. Кадемія, В.І. Клочко, С.А. Раков, Н.Т. Тверезовська); формування в майбутніх педагогів уміння працювати з іншомовною літературою (В.Г. Бейлінсон, В.П. Безпалько, Н.М. Буринська, Д.Д. Зуєв, В.С. Цетлін та ін.); місця і ролі підручника в навчальному процесі (Ю.К. Бабанський, І.Я. Лернер, М.М. Скаткін та ін.); роботи з підручником (текстом) на уроках (С.М. Бондаренко, Г.Г. Гранік, Л.А. Концева, Н.В. Чепелєва та ін.).

Законодавчою базою дослідження є положення Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Національної доктрини розвитку освіти в Україні та інші нормативні документи.

Методи дослідження. *Теоретичні:* аналіз та узагальнення філософської, психологічної, педагогічної та спеціальної літератури з метою вивчення теоретичних основ досліджуваної проблеми, обґрунтування і розробки змісту педагогічних умов формування уміння працювати з іншомовною літературою та шляхів реалізації цих умов у навчально-виховному процесі ВНЗ; *емпіричні:* педагогічне спостереження й аналіз занять, індивідуальні бесіди з викладачами і студентами, анкетування вчителів та майбутніх педагогів, тестування з метою визначення місця ІТКТ у професійній підготовці студентів, виявлення рівня готовності до впровадження ІТКТ у процес роботи з іншомовною літературою; педагогічний експеримент з метою апробації ефективності обґрунтованих педагогічних умов; *статистичні:* математичне опрацювання результатів дослідження, їх якісний та кількісний аналіз для забезпечення достовірності результатів.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалося в три взаємопов'язані етапи у період з 2004 по 2008 рік.

На першому етапі (2004 – 2006 рр.) проаналізовано психолого-педагогічну літературу з проблеми дослідження; узагальнено педагогічний досвід формування

у майбутніх педагогів уміння працювати з іншомовною літературою засобами інформаційних технологій; визначено науковий апарат дослідження — мету, гіпотезу, завдання, об'єкт і предмет дослідження; проведено констатувальний експеримент.

На другому етапі (2006 – 2007 рр.) визначено педагогічні умови формування у майбутніх педагогів уміння працювати з іншомовною літературою засобами інформаційних технологій та реалізовано їх у відповідній методиці; проведено формувальний експеримент, спрямований на перевірку вірогідності гіпотези дослідження.

На третьому етапі (2007 – 2008 рр.) узагальнено результати формувального експерименту: здійснено їх кількісний та якісний аналіз, проведено статистичну обробку експериментальних даних, визначено ефективність виділених педагогічних умов. Сформульовано висновки, оформлено кандидатську дисертацію.

Експериментальна база. Дослідження проводилося на базі вищих навчальних закладів: Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка. У дослідно-експериментальній перевірці загалом брала участь 651 особа: 525 студентів, 126 викладачів.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що:

–*вперше* визначено й обґрунтовано комплекс педагогічних умов використання ІТКТ у процесі формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою, педагогічно й методично вмотивована реалізація яких сприяє підвищенню якості професійної підготовки студентів; забезпеченню інноваційної спрямованості у викладанні предметів, включенню студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки і впровадження ІТКТ,

орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною

літературою, формуванню готовності студентів до вивчення ІТКТ;

–*розроблено* і науково обґрунтовано модель формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ;

–*уточнено* критерії, показники та охарактеризувано рівні сформованості умінь працювати з іншомовною літературою засобами ІТКТ;

–*подальшого розвитку* набула методика формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ.

Практичне значення полягає в розробці та впровадженні у навчально-виховний процес вищих закладів освіти методики формування в майбутніх педагогів уміння працювати з іншомовною літературою засобами ІТКТ, у створенні рекомендацій з методики формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ.

Результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у навчальний процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 10/19 від 8.04.2008 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 68 від 19.03.2008р.), Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (довідка № 26/1181 від 31.03.2008 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 878 від 29.05.2008 р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечено теоретико-методологічною обґрунтованістю вихідних положень; використанням комплексу дослідницьких методів, адекватних меті, об’єкту, предмету, поставленим завданням; експериментальними методами; репрезентативністю вибірки; поєднанням кількісного і якісного аналізу одержаних результатів; використанням методів математичної статистики і позитивними наслідками впровадження результатів нашого дослідження.

На захист виносяться:

1. Педагогічні умови ефективного застосування засобів ІТКТ у професійній підготовці вчителя.

2. Модель формування у майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ.

3. Критерії оцінки рівня сформованості умінь працювати з іншомовною літературою засобами ІТКТ.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення дисертаційної роботи та результати дослідження апробовані на 4 міжнародних та 1 міжвузівській наукових конференціях, на 1 міжнародному і 1 всеукраїнському наукових семінарах, з таких зокрема, проблем: «Теоретичні та методичні засади розвитку професійно-педагогічної освіти у контексті європейської інтеграції» (м. Київ, 2005р.); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (м. Вінниця, 2006 р.); «Конструкторсько-технологічний підхід у підготовці майбутніх фахівців інженерного та педагогічного профілів» (м. Херсон, 2007 р.); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (м. Вінниця, 2008 р.) «Комп'ютер та Інтернет на уроках німецької мови» (м. Берлін, 2006 р.); «Розробка проектів та їх застосування в навчальному процесі» (м. Київ, 2007р.); «Мова, освіта, культура» (м. Вінниця, 2005 р.); «Україна – Мова – Світ: Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (м. Вінниця, 2008 р.).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлені у 11 публікаціях (одноосібних), з яких 6 статей у провідних фахових виданнях, 4 статті у збірниках матеріалів міжнародних міжвузівських Інтернет-конференцій та одна брошура з методичними рекомендаціями.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (212 найменувань) та 2 додатків. У роботі подано 24 рисунки, 24 таблиці (сукупно займають 17 сторінок). Основний зміст дисертації викладено на 192 сторінках. Загальний обсяг роботи складає 218 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ УМІНЬ РОБОТИ З ІНШОМОВНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ (ІТКТ)

В умовах широкого використання засобів ІТКТ в навчальному процесі значно зростають вимоги до професійної підготовки вчителя, обсягу його знань, рівня інформаційної культури. Екранна культура сприяє візуалізації освітніх джерел, тому ІТКТ поряд з викладачем претендують на роль авторитетного джерела знань у світі. Освіта в інформаційному суспільстві має бути не лише засобом засвоєння готових загальновизнаних знань, а й засобом інформаційного обміну особистості з навколишніми людьми; обміну, який відбувається на кожному кроці упродовж усього життя, який припускає не лише засвоєння, а й передачу, обмін, генерування інформації в обмін на одержану.

1.1. Професійна підготовка як важлива характеристика діяльності майбутніх педагогів

Модернізація змісту сучасної професійної освіти визначає необхідним чинником інформаційну підготовку вчителя. Застосування ІТКТ у навчальному процесі сприяє формуванню професійної мобільності студента, швидкому засвоєнню ним змісту освіти. Однак для впровадження ІТКТ потрібно враховувати матеріальну базу закладу, кафедри, а також професійну підготовку викладачів і забезпеченість навчально-методичними засобами.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема професійної підготовки майбутнього вчителя і технологій навчання були предметом дослідження багатьох науковців (А.М. Алексюк, І.М. Богданова, С.У. Гончаренко, Р.С. Гуревич, І.А. Зязюн, О.М. Пєхота, І.П. Підласий, Н.Ф. Тализіна, С.О. Сисоєва). Інформатизацію загальноосвітньої і вищої школи

досліджували вітчизняні науковці: А.Ф. Верлань, Б.С. Гершунський, Ю.О. Дорошенко, Ю.О. Жук, М.Ю. Кадемія, В.І. Клочко, В.С. Михалевич, Н.В. Морзе та ін. І.В. Роберт досліджувала дидактичні проблеми і перспективи використання ІТКТ у навчанні. Ю.І. Машбиць визначив психологічні основи комп'ютерного навчання. М.І. Жалдак запропонував і обґрунтував систему підготовки вчителя до використання ІТКТ у навчальному процесі .

Водночас аналіз науково-педагогічних джерел і проведене дослідження стану вивчення цієї проблеми свідчать про те, що питання використання ІТКТ і підготовки педагогів до цього розроблені недостатньо.

У загально-педагогічному аспекті питання формування професійних знань засобами ІТКТ досліджувалось й раніше. Значний внесок у дослідження формування інформаційної культури зробили знані педагоги, зокрема А.П. Єршов, І.В. Роберт, В.М. Монахов, І.Г. Хандельдієва. У сучасних дослідженнях зустрічається думка, що професіоналізм визначається поєднанням особистісних професійно значущих якостей учителя з його педагогічною культурою і майстерністю (Р.С. Гуревич, І.А. Зязюн, Н.Г. Ничкало, О.В. Плахотник). Професійна свідомість, професійні знання і вміння, як суттєві чинники професіоналізму, виявляються у творчій педагогічній діяльності, у духовності, інтелігентності.

Нині наявні різні підходи до визначення поняття "інформаційна культура". Згідно з думкою Є.А. Медведєвої, інформаційна культура – це рівень знань, який дозволяє людині вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь в його формуванні та сприяти інформаційній взаємодії [122]. Інші розуміють під інформаційною культурою новий неординарний стиль мислення, що відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства (Е.Е. Слабудина, А.А. Парахін та ін.).

Питаннями формування професійної культури вчителя займалися відомі педагоги Б.Д. Грінченко, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко та ін.

Проблеми, пов'язані з використанням ІТКТ у навчальному процесі, досліджували А.М. Гуржій, М.І. Жалдак, Г.О. Козлакова, С.І. Кузнєцов,

В.Г. Розумовський, Є.М. Смирнова, О.О. Тесленко та ін. Дослідження в цьому напрямі свідчать про те, що проблема використання ІТКТ для формування професійних знань майбутніх педагогів вищої школи в теорії і практиці ще не розв'язана. Тому необхідно провести більш глибокий науковий аналіз умов розвитку інформаційної культури і формування професійної компетентності майбутніх педагогів ВНЗ.

Основним чинником розвитку інформаційної культури є система підвищення кваліфікації в галузі комп'ютеризації та застосування ІТКТ. Засоби ІТКТ забезпечують необмежену можливість для взаємодії людей. Проте для реалізації цієї можливості потрібні такі внутрішні вміння особистості, як розуміння думок людей через тексти, сприйняття мови, культури. Тому психологічний аспект інформаційної культури посідає не останнє місце в процесі розвитку інформаційної культури викладача. Безперечно, для професійної діяльності необхідна педагогічна культура, складовими якої є інформаційна культура, методологічна культура, психологічна культура та ін., а розвиток культури людини залежить від індивідуального розвитку людських здібностей.

Інформаційну культуру вчителя розглядають як складову системи освіти, вона відображає рівень розвитку соціуму, національну, економічну, технічну та інші сторони розвитку суспільства. Інформаційна культура постійно збагачується, уточнюється, удосконалюється в зв'язку з розвитком інформаційного середовища.

За час навчання молода людина має піднятися на новий якісний рівень, стати фахівцем високої категорії. Ми виділимо основні, на наш погляд, найважливіші показники професійної підготовки майбутнього педагога:

– здібність аналізувати інформаційні ресурси;

– креативність, системність, мобільність, а також педагогічна уява;

– прагнення оволодіти ІТКТ з подальшим їх застосуванням у своїй професійній діяльності;

– прагнення до професійного самовдосконалення на основі ІТКТ;

– висока мотивація досягнення значного рівня інформаційної культури.

Успіх підготовки педагогічних кадрів у ВНЗ безпосередньо залежить від визначення нових цілей і змісту навчання іноземної мови на різних рівнях, використання ІТКТ навчання, здійснення адекватного контролю за рівнем сформованості професійних знань і умінь.За визначенням С.У. Гончаренка, уміння – це здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок [36, с. 338]. Формування вмінь проходить кілька стадій:

– ознайомлення з умінням, усвідомлення його суті;
– початкове оволодіння умінням;
– самостійне виконання практичних завдань.

У майбутніх педагогів має бути сформованим інтерес до одержання нових знань, тому потрібно постійно його стимулювати і підтримувати, звертати увагу на систему освіти студентів. Майбутні фахівці мають опанувати вміннями працювати з фаховою, методичною, навчальною і науково-популярною літературою. Адже сьогодні з впровадженням комп'ютерного навчання відбувається значний розвиток педагогічних програмних засобів: Інтернет, енциклопедії, електронні каталоги літератури, бази даних, комп'ютерні навчальні програми, електронні підручники, посібники, довідники, журнали, газети, тренажери, тестувальні й контролюючі оболонки тощо.

У науковій літературі термін "інформаційно-телекомунікаційні технології" визначають як навчальне поняття, що описує різні будови, механізми, способи, алгоритми обробки інформації. Важливим сучасним засобом ІТКТ є комп'ютер з відповідним програмним забезпеченням і телекомунікаціями разом з розміщеною на них інформацією [91, с.66].

Використання ІТКТ у процесі підготовки майбутніх педагогів відіграє суттєву роль у формуванні знань, умінь і навичок, а також розвитку потреби поглиблювати свої знання. Так чином розвивається інтерес до способів здобуття знань. Тому опанування ІТКТ дає змогу значно підвищити ефективність підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності.

Назріли зміни і в процесі роботи з літературою, навчальними посібниками. Поступово паперові джерела інформації замінюють електронними підручниками і посібниками, комп'ютерними програмами, довідниками, словниками. Сучасні мультимедійні засоби дозволяють створювати електронні лекції (графічні тексти, анімація), посібники з гіперпосиланнями в текстових масивах, що полегшує пошук необхідної інформації за ключовими словами, перегляд текстових, фото- і відеоматеріалів, енциклопедій з різних дисциплін.

ІТКТ, на думку А.В. Хуторського, інтерактивні, оскільки надають студентові можливість здійснювати власні дії, вимагають від нього швидкості, кмітливості, наполегливості, цілеспрямованості й інших особистісних якостей. Інтерактивність роботи з освітніми масивами передбачає більш тісну їх інтеграцію з новими освітніми технологіями, які мають в основі діяльнісний підхід до навчання. Створення більш комфортних, у порівнянні з традиційними, умов для творчого самовираження майбутнього фахівця пов'язане з розробкою нових видів комп'ютерних завдань для студентів, які забезпечували б варіативність та інтерактивність навчальних дій, спеціальні методи роботи з гіпертекстом [181, с. 2].

Як зазначає Є.С. Полат, телекомунікації (електронна пошта, телеконференції, у тому числі аудіо-, відео-конференції) дозволяють студентам самостійно формувати свій погляд на події, що відбуваються в світі, усвідомлювати різні явища і досліджувати їх з різних точок зору [151, с. 3].

Необхідно зазначити, що процес формування в майбутніх педагогів готовності до впровадження ІТКТ у професійну діяльність передбачає:

– забезпечення освітньої галузі теорією і практикою використання ІТКТ, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання і виховання [136, с.167];

– педагогічну інновацію (замість стереотипного, нудного навчання застосовують нові підходи, методи, ідеї, прийоми, що стимулює формування креативності вчителів);

– мотивацію (підвищення інтересу в майбутніх педагогів до процесу вивчення ІТКТ з подальшим їх ефективним застосуванням);

– активне використання ІТКТ у навчальному процесі.

Як засвідчують дослідження Ю.К. Кузнецова, Ю.І. Машбиця, значну роль в оптимізації навчально-виховного процесу можуть відіграти комп'ютери. За їх допомогою можна значно підвищити змістовну мотивацію, ефективніше здійснювати самостійний підхід у навчанні, прищеплювати студентам потребу самоконтролю.

Огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми показує, що інформатизація навчання передбачає комп'ютерну культуру викладачів і майбутніх учителів будь-якої спеціальності, а саме:

1) знання основних понять інформатики і комп'ютерної техніки, тобто первинне ознайомлення з комп'ютером, операційною системою та офісними технологіями;

2) поглиблене вивчення окремих ІТКТ, яким надаються переваги в порівнянні з традиційними способами роботи з інформацією;

3) освоєння ІТКТ відповідно до спеціальності майбутнього вчителя.

Оволодіваючи інформаційною культурою та використовуючи ІТКТ у своїй професійній діяльності, як зазначає Р.С. Гуревич, викладач будь-якої предметної сфери одержує:

– доступ до значного обсягу навчальної інформації;

– наочну форму подання навчального матеріалу;

– можливість використання креативних методів навчання, що робить навчання більш ефективним і цікавим [46, с. 25].

Як основний підхід до застосування Інтернет-технологій у навчанні беремо теорію П.Я. Гальперіна "Про поетапне формування розумових дій", яка вивчає процес створення сприятливих умов для формування розумових дій. Теорія П.Я. Гальперіна знайшла своє відображення в працях Н.Ф. Тализіної, присвячених проблемам керування процесом засвоєння знань у комп'ютерному навчанні [173, с. 42-49].

В.В. Давидов, В.В. Рубцов і А.Г. Крицький, оцінюючи вплив комп'ютера на навчальну діяльність, стверджують, що використання ІТКТ "створює передумови для розвитку важливих розумових процесів: рефлексії, аналізу, планування, розуміння" [53, с. 68-72]. Вищеназвані науковці відзначають такі напрями діяльності: 1) візуалізація (робота з тривимірною і багатовимірною графікою); 2) матеріалізація процесу у вигляді схем, таблиць, анімацій, відеокліпів; 3) розширення можливостей здійснення пошукових дій в усьому інформаційному масиві мережі www; 4) можливість одночасного розгляду одразу декількох варіантів перетворення об'єкта.

У психолого-педагогічній і методичній літературі поняття "мультимедіа" визначається як засіб накопичення, кодування, передачі, транспортування, відтворювання та сприйняття інформації [46, с. 239-241].

Такий контекст найбільш адекватний для розгляду проблем самоорганізації мережі www, Інтернету. З такої точки зору проблемою пізнання Інтернету є проблема пізнання нових форм діалогу і комунікації, коли народжуються нові змістовні простори спілкування, коли читається не текст, а гіпертекст і контекст; коли з'являються нові методи стратегії й уміння, оскільки народжуються нові схеми розуміння і засвоєння знань.

У науковій літературі зазначають, що специфіку Інтернету становлять мультимедійність, інтерактивність, гіпертекстовість [188, 189, 201, 210].

- Мультимедійність – це "ключова технологія" інформаційного простору, відкритого інформаційного світу, який представлено у вигляді порталів, пошукових систем, каталогів, сайтів, електронних словників, енциклопедій, віртуальних університетів [211, с. 9].

Найважливіша риса мультимедійності полягає в тому, що вона охоплює в своїй сфері більшість видів культур в усьому їхньому різновиді. Усі прояви культури поєднуються в цифровому всесвіті, який пов'язує в гігантському історичному супертексті минулі, сучасні та майбутні прояви комунікативної думки.

- Інтерактивність означає взаємодію в діалозі з ким-небудь. Служби електронної пошти, чатів, відеоконференцій відкривають можливості прямої автентичної комунікації між тими, хто спілкується рідною мовою та мовою, яка вивчається, тобто з носіями мови. Ці можливості за своїм різноманіттям, швидкістю передачі, особливою незалежністю змісту не зрівнянні з традиційними формами роботи. Роль Інтернету для інтеркультурного спілкування і розуміння в цьому випадку демонструється на прикладах двомовних e-mail-тандемів. Таким чином інтерактивне навчання стає спеціальною формою організації пізнавальної діяльності, котра має певні конкретні цілі.

- Гіпертекстовість – поняття, яке описує тип інтерактивного середовища з можливостями виконання переходів за посиланнями [46, с. 360]. Результат власної праці в процесі застосування мультимедіа викликає певні позитивні емоції, які в свою чергу створюють додаткову мотивацію навчання. Інтернет-технології дають можливість людині по-новому розв'язувати творчі завдання, змінювати сформований стиль навчальної діяльності, але вимагають від неї оволодіння мультимедіакомпетенцією, тобто професійною підготовкою в цій галузі [201].

Використання мультимедійності потребує володіння такими вміннями роботи в мережі www:

– уміння використовувати віртуальні середовища (віртуальні проекти, e-mail-тандеми, ігри);

– уміння організовувати власну інформацію (її одержання, верифікація, оцінка, використання електронних енциклопедій і словників);

– творчі вміння, наприклад, створення анімацій, фільмів, електронних газет і відеопрезентацій із застосуванням електронного фотоапарата);

– уміння спілкуватися між віддаленими комунікантами тощо [211, с.15].

Отже, формування цих умінь та рівень оволодіння ними визначають ступінь професійної підготовки викладачів ВНЗ, а також майбутніх учителів гуманітарних і природничо-математичних спеціальностей.

Здатність працювати з іншомовною літературою інтерактивно нашаровується на вміння організовувати навчально-пізнавальну діяльність у режимі діалогу, коли кожний є учасником процесу пізнання і має можливість реагувати з приводу того, що знають усі та кожний.

Інтерактивність вимагає оволодіння вміннями встановлювати і підтримувати в медіасередовищі контакти двох типів: 1) із найважливішими пошуковими системами, порталами, серверами інтеркультурного характеру; 2) із носіями мови, що вивчається, включаючись у тандеми, телеконференції, чати, форуми і в проекти, спеціально розроблені науково-методичними центрами різних країн світу.

Гіпертекстовість включає в себе вміння працювати з гіпертекстом, оскільки гіпертекст і є структурою Інтернету. Користувачі одержують інформацію через гіпертекст. Інформація розповсюджуються в усьому світі за допомогою мови HTML (Hypertext Markup Language), на якій закодована інформація в гіпертекстах.

Як наслідок, виникає нова комунікаційна ситуація, котра фундаментально змінила значення ряду понять, як автор, текст, читач. Інтернет-технології спричинили ряд мовних змін: елементи усного мовлення в діалоговому письмі, модернізовані види текстів, а також нові форми текстів- гіпертекст, мультитекст або гіпермедіа. На основі гіпертекстів можлива будь-яка робота з інформацією: можна брати інформацію з мережі, читати її або робити копії; створювати свою інформацію або складати з пропонованих матеріалів; використовувати інформацію для подальшої обробки. Тексти в мережі становлять графічний і текстуальний ланцюг (електронні словники й бази даних, які пов’язані з текстовою роботою). Використання гіпертексту позитивно впливає на процес формування знань і на оволодіння навчальною ситуацією. За допомогою гіпертексту студент індивідуалізує своє навчання, своє сприйняття інформації, самостійно визначає її зміст і важливість.

Принцип гіпертексту забезпечує можливість здійснення дослідницького пошукового навчання. У пошуковому навчанні студент сам формує важливі для

себе знання, робить у процесі цього “відкриття” (у прямому значенні цього слова). Такий пошук можна реалізовувати на заняттях, котрі базуються на системі on-line, в мережі, де студент як дослідник, який здійснює пошук у мережі www, буде робити власні відкриття.

Принцип гіпертексту уможливлює також форму ситуативного навчання. Ситуативне навчання виходить із того, що заняття має будуватися так, щоб виникала можливість трансферу знань із навчальної ситуації в реальне життя. Два види діяльності (креативне письмо і віртуальна рольова гра в чаті, e-mail) можна розглядати як приклади такого навчання. Перші практичні дослідження можливостей і проблем використання продуктивно-креативного методу в навчанні було розпочато в 1997 році у педагогічному університеті м. Хайдельберга. Це було навчання на основі комунікаційних процесів та процесів письма з використанням електронної пошти і чату. Інтеракції у віртуальному просторі відбуваються у письмовій формі, тобто кожний із учасників формує свій віртуальний образ і письмово відправляє електронною поштою. Віртуальна рольова гра має свій сценарій, котрий містить спонтанність, самовираження, рефлексію в специфічній формі.

Процес читання з використанням гіпертекстового принципу – це процес прийому. Користувач стає активним читачем, приймаючи на себе функції одержувача документів, укладача матеріалів та їхнього упорядника.

Порівняймо особливості тексту книги і гіпертексту (табл. 1.1).

Завдяки відкритості гіпертексту, студент сам обирає, складає за своїм планом і бажанням навчальний матеріал із мережі. Вивчати іноземну мову, користуватися іншомовною літературою в мережі www – це значить вести комунікацію іноземною мовою в інтеркультурному оточенні віртуального простору. Під час цього припускається, що в процесі набуття знань про культуру та мову, яка вивчається, студент має можливість через спілкування з партнерами застосовувати ці знання.

Таблиця 1.1

Порівняння особливостей тексту книги і гіпертексту

Текст	Гіпертекст
Лінійна форма	Нелінійна форма
Засіб, середовище навчання – книга	Середовище навчання – комп'ютер
Когерентне подання теми: зміст сторінки – через логічний розвиток теми; на мовному рівні – через з'єднання, вказівки; рівні за значенням частини	Розподіл інформації до теми на окремі частини, котрі різні за виглядом, самостійні, можуть обиратися за бажанням користувача
Орієнтація за нумерацією сторінок, за змістом, розділами, заголовками	З'єднання блоків інформації через перехресні посилання, лінки, що ведуть від вихідної точки до цільових пунктів усередині блоку інформації, а також між різними блоками інформації
	Навігація йде через лінки, що рекомендуються (вперед – назад) або через семантичні лінки (орієнтація за значенням)
Текст має основне значення; картинки і графіка слугують для ілюстрації	Взаємовідношення тексту і картинок дуже різноманітні; є інтеграція анімаційних картинок і аудіоелементів

Отже, процес підготовки майбутніх педагогів на основі ІТКТ потребує застосування нових форм, методів і засобів навчання (педагогічні програмні засоби, аудіо-, відеоматеріали тощо). При цьому головним є формування навичок роботи з традиційними й електронними інформаційними джерелами, знаходження креативних рішень, уміння реалізовувати проектні технології, постійно

відчуваючи потребу в активній, цілеспрямованій самоосвіті.

Проблеми, розглянуті в цьому розділі, знайшли своє висвітлення в публікаціях автора [79; 82].

1.2 ІТКТ у навчально-пізнавальній діяльності майбутніх педагогів

Передбачене Болонською угодою реформування національних систем вищої освіти країн Європи, вищих навчальних закладів з метою створення єдиного європейського наукового й освітнього простору є важливим чинником у формуванні інформаційного суспільства. Процес інформатизації пов'язаний з поширенням інтелектуалізації праці в усіх галузях суспільного життя. Інформаційна діяльність набуває нового розвитку, нового змісту. Тому важливо підготувати майбутнього педагога інформаційно компетентним.

Проблеми впровадження й ефективного застосування засобів ІТКТ досліджували такі науковці, як В.Ю. Биков, Б.С. Гершунський, Р.С. Гуревич, А.М. Гуржій, О.М. Довгяло, М.І. Жалдак, Ю.О. Жук, І.Г. Захарова, Є.С. Полат, Н.Ф. Тализіна та ін. Методологічні і теоретичні питання інформатизації освіти вивчали Б.С. Гершунський, Р.С. Гуревич, М.І. Жалдак, Ю.І. Машбиць, Н.В. Морзе, І.П. Підласий. У своїх дослідженнях науковці роблять спробу обґрунтувати методологічні та дидактичні аспекти цілей, стратегії та змісту інформатизації системи освіти України, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити принципи створення комп'ютерно-орієнтованого навчального середовища.

Відзначаючи безперечну цінність проведених у цій галузі досліджень, треба зазначити, що можливості ІТКТ у підвищенні ефективності навчання майбутніх учителів іноземної мови й інших загальноосвітніх дисциплін ще не стали предметом спеціального наукового дослідження в педагогіці.

Наше дисертаційне дослідження і практична робота в цьому напрямі свідчать про те, що проблема застосування ІТКТ у навчально-пізнавальній діяльності викладачів іноземної мови та загальноосвітніх дисциплін ще не

достатньо розв’язана. Тому необхідно провести більш глибокий науковий аналіз проблеми застосування ІТКТ у процесі вивчення іноземної мови й інших дисциплін, що дасть можливість здійснювати навчальний процес з одержанням позитивних результатів.

Застосування ІТКТ, спеціалізованого телекомунікаційного інформаційного освітнього середовища в галузі освіти зумовлене необхідністю підготовки студента до його майбутньої професійної діяльності, а також більш ефективного передавання знань, поліпшення роботи вчителя, що уможливлює реалізацію сучасних форм навчання.

У розв’язанні поставлених перед освітою важливих питань провідну роль відіграє її інформатизація. За визначенням Р.С. Гуревича, інформатизація освіти – це “впровадження в навчальний процес ІТКТ, що відповідають вимогам світової спільноти, підвищення якості загальноосвітньої та професійно-технічної підготовки кваліфікованих робітників за допомогою широкого використання обчислювальної та інформаційної техніки” [44, с. 205]. Необхідною умовою інформатизації освіти є готовність педагогів до використання ІТКТ у процесі передавання знань. Застосування ІТКТ на заняттях іноземної мови й інших предметів передбачає використання знань, умінь і навичок, а також методів і прийомів навчання для забезпечення необхідного рівня освіти й формування моральних якостей майбутніх викладачів.

В умовах широкого використання засобів ІТКТ у навчальному процесі значно зростають вимоги до професійної підготовки вчителя, обсягу його знань, рівня інформаційної культури. Засобами і методами ІТКТ мають оволодіти майбутні вчителі іноземної мови й інших навчальних дисциплін. Треба зазначити, що для використання ІТКТ викладачам іноземної мови й інших загальноосвітніх предметів зовсім не обов’язково знати мови програмування і вміти складати власні програми. Головне – досконале знання своєї предметної галузі та методики використання ІТКТ під час навчання і викладання [65].

Інформатизація навчального процесу має за мету підготовку висококваліфікованих учителів, які б могли застосовувати ІТКТ у навчально-

виховному процесі й особистісній професійній діяльності, а також підвищення ефективності навчання завдяки розширенню обсягів інформації і вдосконалення методів її застосування.

Сучасний висококваліфікований учитель має володіти комп'ютерною технікою й ІТКТ, тому застосування їх на уроках іноземної мови й інших дисциплін відкриває нові можливості та перспективи розвитку особистості студента. Комп'ютер у навчальному процесі забезпечує формування мовної компетенції в діалоговому режимі; завдяки графіці, відео- та мультимедіа моделює мовні ситуації; забезпечує спілкування іноземною мовою за допомогою комп'ютерних мереж зв'язку.

Педагогічні програмні засоби мають спрямовуватись не лише на форму навчання, а й на його зміст, а також на використання автентичних матеріалів, на відбір мовного матеріалу, на забезпечення мотивації, активності та зацікавленості студентів. Тому, педагогічні програмні засоби мають бути цілеспрямованими, конструктивними, коректними, об'єктивно відтворювати культуру, побут, традиції і звичаї носіїв мови, що вивчається, а також враховувати труднощі, які виникають у процесі її вивчення.

Потрібно підкреслити, що впровадження й ефективне використання засобів ІТКТ пов'язане з технічними проблемами. З кожним днем наука в галузі комп'ютерного забезпечення просувається вперед, певні досягнення вчорашнього дня сьогодні вже є застарілими, а навчальні заклади потребують повного оновлення матеріально-технічної бази. Інша проблема суто психологічного характеру. Певна кількість викладачів, переважно старшого віку, відчувають страх до роботи з комп'ютером. Проте, набувши згодом досвіду роботи з ним, знаходять у цьому багато переваг.

Отже, ІТКТ становлять універсальний засіб пізнавально-дослідницької діяльності, тому комп'ютерна техніка завдяки своїм унікальним властивостям є потужним засобом педагогічного впливу.

Використання комп'ютера розширює можливості вчителя у доборі матеріалу до уроку, виборі форм навчання, робить уроки яскравими і цікавими,

інформаційно й емоційно насиченими.

Мережа Інтернет все більше набуває раціонального використання, що дає можливість застосовувати багато нових, сучасних навчальних матеріалів, використовувати інформаційні ресурси для підвищення професійного рівня, а також підтримувати творчі зв'язки щодо обміну педагогічними думками з колегами електронною поштою [45, с. 28]. Крім того, використання Інтернету уможливлює унікальну мовну практику в спілкуванні під час on-line конференцій, приєднання до чату, тобто в обговорення актуальних проблем зі студентами та викладачами всього світу англійською або німецькою мовами на сайтах www.mainchat.de, www.internetwork.de, участь в електронних форумах, дискусіях www.forumromanum.de, www.mvphorum.de. Таке віртуальне спілкування є непоганим тренінгом для вдосконалення умінь викладати свої думки в письмовій формі.

Сайти за їхнім безпосереднім призначенням класифікують на інформаційні та навчальні. Перші використовуються для пошуку та власне добору цікавих творчих завдань, текстів викладачами, для написання рефератів, курсових і дипломних робіт – студентами. Навчальні сайти містять різні види робіт і завдань, які диференціюють за рівнем складності. Наявні також спеціалізовані навчальні сайти, які призначенні для навчання іноземним мовам, удосконалення вмінь та навичок з фонетики, лексики, граматики тощо. Сюди входять тренувальні лексичні, граматичні, фонетичні вправи, тести на перевірку знань з граматики, IQ-тести тощо. У навчанні, наприклад, німецької мови можна використовувати такі сайти:

www.deutsch-als-fremdsprache.de/daf-uebungen;

www.themen-neu.de/lerner/uebungen/index.asp;

www.schubert-verlag.de/aufgaben;

www.hueber.de;

www.klett-verlag.de;

www.langenscheidt.de тощо.

Під час підготовки до занять з історії України та географії можна

використовувати іншомовні сайти:

http://www.torugg.org/History/history_of_ukraine.html

http://www.virtualtourist.com/vt/49f/

http://www.scopetravel.com/travel/tips/

http://www.ukraine.com/travel/

http://www.odyssei.com/travel-tips-show.php?country=Ukraine&criteria=countries&value=443

http://secure.hospitalityclub.org/hc/travel_guide.php?wgInfo=Ukraine

http://www.brama.com/travel/travelboard.html

http://www.encyclopediaofukraine.com

http://www.wikitimescale.org/

http://www.time.com

Для підготовки до занять з математики та фізики:

http://www.cut-the-knot.org/index.shtml

http://mathworld.wolfram.com

http://www.scholarpedia.org/

http://www.math.gatech.edu/

www.physics.org

www.glenbrook.k12.il.us

http://www.geonames.org

Загальною інформацією можна скористатися з енциклопедичних сайтів:

http://www.britannica.com/

http://www.ualberta.ca/CIUS/

http://www.worldbook.com/

http://www.wikiversity.org/

Усі видатні праці відомих письменників, повні тексти творів, а також біографії, інформацію про визначні події в літературній галузі можна знайти на сайтах:

http://www.litencyc.com

http://en.wikibooks.org/

http://uncyclopedia.org/wiki/Philology

Знання з філософії та психології можна розширити, відвідавши сайти та віртуальні бібліотеки:

http://plato.stanford.edu/

http://www.psychology.org/links/

http://tip.psychology.org/

http://www.dialogical.net/psychology/

http://psychclassics.yorku.ca/

http://psychology.wikia.com/wiki/

При підготовці до занять викладачеві бажано ретельно провести добір навчального матеріалу сайтів і обрати той рівень складності, якому відповідає рівень підготовки студентів.

При опануванні міжкультурною компетенцією on-line газета є незамінним помічником. Вона дає можливість спостерігати за світовими подіями, які відбуваються в даний момент, ознайомлюватися з їх висвітленням з різних точок зору. Так, Deutsche Welle (www.dw-world.de) дає можливість не лише прочитати, а й прослухати новини різними мовами. ZDF (www.zdf.de) повідомляє новини зі звуковим і відео-супроводженням; статті скласифіковані за темами, у розділі "чат" читачі обирають тему для дискусії і висловлюють думки, зауваження, пропозиції щодо проблеми обговорення.

Використання Інтернету мотивує, зацікавлює до ґрунтовного вивчення іноземної мови за допомогою накопичення знань. Інтерактивність сприяє розвитку вміння спонтанно реагувати на реалії життя, на висловлювання інших, виражати почуття та емоції. Вивчаючи мову, студенти мають бути готовими користуватися нею в реальному житті, не лише під час занять іноземної мови, а, наприклад, під час відвідування країни, мова якої вивчається, у процесі листування, прийому гостей-іноземців тощо.

Проте необґрунтоване використання засобів ІТКТ може бути шкідливим і мати негативні наслідки. У першу чергу, це стосується інформаційно-комунікативних можливостей мережі Інтернет. Тому на початку впровадження

Інтернету в освітній процес необхідно визначити основні принципи використання його бази даних для поглиблення знань, формування умінь і навичок здорового способу життя тощо. Інформація Інтернету не повинна завдавати шкоди навчально-виховному процесу в закладах освіти [49, с. 6].

Існує думка про домінування ІТКТ над викладачем, але побоювання ці безпідставні, тому що ніякі інформаційно-комунікаційні технології не знецінять ролі викладача, ніякі технології не замінять живого спілкування педагога зі студентами [45].

Розглянемо мережу Інтернет з позицій її освітніх можливостей. Відомо, що мережа Інтернету не проектувалась спеціально для системи освіти, але системи освіти в усьому світі скористувалися можливостями Інтернету, котрі задовольняють основні вимоги дидактики до технічних засобів навчання.

Мережа Інтернет забезпечує такі дидактичні можливості, корисні для навчання: 1) публікацію навчально-методичної інформації в гіпермедійному вигляді; стиль; 2) спілкування між суб'єктами й об'єктами навчального процесу в Інтернеті; 3) дистанційний доступ до інформаційних ресурсів, віддалених бібліотечних каталогів і файлів електронних бібліотек, до файлів користувачів, а також до баз даних і знань; 4) дистанційне використання віддалених обчислювальних ресурсів і дистанційних лабораторних практикумів. Саме ці можливості дозволили широко використовувати Інтернет у системі освіти.

Моделі навчання з використанням мережі можна поділити на змішане й повне Інтернет-навчання. У першому випадку Інтернет-технології вбудовують у традиційний навчальний процес, а навчальний процес у свою чергу, складається з контактних і неконтактних періодів навчання. В іншому випадку навчання відбувається цілком в Інтернеті.

У контексті нашого дослідження назріла потреба проаналізувати основні функції Інтернету, які майбутній педагог використовуватиме у роботі з Інтернет-мережею.

Функції мережі Інтернет спроможні забезпечити єдиний інформаційний простір для роботи на занятті, а також поза аудиторією, дати можливість

підвищити рівень кваліфікації педагога шляхом оволодіння мультимедіакомпетенцією. До їх переліку відносять: пошукову функцію, функцію транспортного засобу (“інформаційна магістраль”), функцію спілкування, навчання, архівну функцію, а також функцію інформації, комунікації, публікації [212]. Крім того, наявні й інші базові функції Інтернету; мовні (електронні бібліотеки), інтерактивні (телекомунікаційні конференції), пошукові (каталоги, пошукові системи).

Серед чималої кількості функцій Інтернету виділяємо такі найважливіші, що мають вплив на формування професійних знань, умінь і навичок майбутніх педагогів у роботі з іншомовною літературою, а також у вивченні іноземних мов:

1. Транспортна функція (www, графічний інтерфейс (гіпертекст з лінками), e-mail (електронна пошта), мережеві протоколи зв’язку)).

2. Функція спілкування в інформаційному середовищі.

3. Функція професійного спілкування.

4. Функція навчання.

Поданий нижче опис названих функцій Інтернету є результатом проведеного наукового пошуку. З цією метою зібрано і проаналізовано понад 50000 сайтів іншомовного простору. По-перше, вони складають конкретний матеріал пошуку ресурсів і послуг Інтернету, телекомунікаційних мереж для оволодіння функцією спілкування німецькою мовою; по-друге, слугують основою добору навчального матеріалу для розробленого комплексу завдань, які направлені на формування у студентів умінь користуватися Інтернет-технологіями як безпосередньо під час роботи у мережі, так і на основі роздрукованих матеріалів мережі www.

1. **Транспортна функція** визначає Інтернет як засіб транспортування інформації через: www – глобальну інформаційну мережу, e-mail – електронну пошту, службу новин Newsgroups. Усі ці служби уможливлюють інформаційний пошук у мережі.

Запропонована Інтернеті інформація для вивчення німецької мови обирається за темами. Пошук інформації дуже цікавий для студента, оскільки він

сам одержує додаткові теми в мережі, а також сам обирає потрібне, працюючи над запропонованим викладачем планом; потім по-новому компонує матеріал за темою та опрацьовує його. Нові матеріали важливі для викладачів, вони використовують їх для „розширення" навчальної теми. Викладачі також мають можливість пересилати ці матеріали один одному в цифровій формі, а потім вести в мережі дискусію. Біржа інформації дозволяє обмінюватися інформацією по всьому світу; це найшвидший і дешевий спосіб передачі інформації будь-якого типу. Кожний може одержати в Інтернеті інформацію, а також замовити необхідний матеріал. Комп'ютер ініціює інтеркультурні процеси, під час цього викладач одержує через www усі актуальні матеріали для роботи та самоосвіти.

Отже, інформація поширюється через www, e-mail, службу новин:

а) www (всесвітна павутина) як цифрова пізнавальна система, всесвітнє сховище знань, гіпертекст з лінками (посиланнями).

Інформацію в мережі можна знайти відносно швидко в процесі відвідування web-сторінок, у які вже вставленні лінки для викладачів німецької мови або для студентів. Нижче наведені електронні адреси цих web-сторінок:

http://www.uncg.edu/;

www.uaberta.ca/german/jumpstations.html;

www.serve.com/german,htm.

Web-сторінки цих сайтів містять інформацію про політику Німеччини, її культуру, літературу, історію, мову тощо. Під час перегляду гіперлінків можна переходити від одного до іншого лінка, що становить інтерес для студентів. Лінки постійно актуалізуються та поширюються пропозиціями. Рекомендовані адреси поділяють на web-сторінки, котрі вміщують такі матеріали:

1) „Класики німецької літератури" (пропозиції Гете-інституту): http://www.goethe.de/Z/dimide.htm;

2) вказівки, рекомендації для тих, хто вивчає німецьку мову: http://www.goethe.de;

3) спеціальний вибір матеріалів для викладачів німецької мови: http://www.goethe.de/r/daf/;

4) інтерактивний огляд DaF в Інтернеті: www.stud.uni-muenchen.de/;

5) збірник вправ: http://www.imb.zhrz.uni-bonn.de;

6) мовні ігри: www.texthaus.com;

7) країнознавчі матеріали: www.schulweb.de, www.ins.mannheim.de, www.ualberta.ca.

Слід зазначити, що всі адреси постійно актуалізуються.

б) e-mail (електронна пошта) здійснює зв'язок користувачів через Інтернет, дає можливість швидко відсилати письмові тексти по всьому світу. Повідомлення пишуться розмовною мовою, сленгом, що є для більшості студентів дуже цікавим. Лист по e-mail зазвичай пишеться спонтанно. Спонтанність можна порівняти з усним мовленням. Діалог в e-mail відбувається через особливі технічні варіанти прямої відповіді одержувача. Це підтверджує, що Інтернет-технології, за наявності технічних можливостей, пропонують нові форми комунікації:

– e-mail-консультації "tele-mentoring" практикуються в багатьох європейських університетах. Через електронну пошту викладачі надають особисті консультації. Такі консультації мають організаційний та змістовний характер;

– e-mail-тандем - метод роботи, заснований на функціональному комунікативному письмі. Наявні спеціальні тандем-агенства у web-мережі, що пропонують електронні адреси партнерів по тандему. Для участі в такій роботі в режимі on-line необхідні уміння використовувати e-mail, а також уміння вести діалог у мережі;

в) Newsgroups, де користувачі можуть спілкуватись на будь-яку тему через тексти, наближені до жанру письма. Це як електронна дошка оголошень, де всі спілкуються за всіма правилами Інтернету (Netiquette), а також використовують символи, які допомагають висловити почуття людини в кіберпросторі. Теми для бесід – найрізноманітніші.

Інтернет нині – найкращий засіб транспортування інформації. Він забезпечує миттєвий і повний доступ до всього обсягу світових знань і транспортування інформації, опосередкованої потужним пошуковим центром, що звільняє одержувача цієї інформації від необхідності планувати та здійснювати

багатоступеневу роботу щодо одержання тих чи інших знань, відомостей. Отже, Інтернет це:

– основний транспортний засіб глобальної інформації; структурований центр транспортування інформації, через який можна також звернутися до університетів, музеїв та бібліотек світу;

– миттєвий доступ до інформації через пошуковий центр;

– транспортний засіб, який забезпечує доступ до будь-якої інформації без обмежень;

– транспортний засіб, який забезпечує безперервність потоку інформації, що надходить користувачеві у вигляді ланцюжка знань, відомостей;

– транспортний засіб, який забезпечує надходження інформації, що базується на взаємодії різних користувачів з їхніми особистими знаннями, інтересами та потребами під час роботі в цій системі.

Зупинимося на цих особливостях більш детально. Транспортний засіб дає доступ до світових знань, у нашому випадку небувалий доступ до знань та можливостей у процесі роботи з іншомовною літературою. У створенні колекції цих глобальних знань беруть участь такі інститути, як Гете-інститут, Ruhr-Universität Bochum, Albert-Ludwig-Universität Freiburg, Ludwig-Maximilians-Universität München та інші.

На сайті Гете-інституту є лінгвістичний сервер університету м. Гіссена, де користувачам запропонований простий, але дуже ефективний проект для роботи з іншомовною літературою. Проект виконується спільно з юнацьким журналом “Jetzt-on-line”. Це віртуальна версія журналу “Jetzt”, що існує вже 6 років як додаток до “Süddeutsche Zeitung”. Мета цього проекту - на основі автентичних текстів знайомити користувачів з німецькою мовою, літературою, культурою молодіжного руху. Тут є можливість виконувати завдання, ставити питання, котрі обов’язково виникнуть під час роботи у користувачів, які приділяють особливу увагу самоосвіті.

Наступний важливий проект – “Live” – web-сторінки з автентичними текстами для тих, хто хоче поглибити свої знання та сформувати професійні

навички роботи з іншомовною літературою. Навчання проходить в ігровій формі, але серйозна увага приділяється стратегіям читання та письма.

Виділимо web-сторінки в Інтернеті інституту інтернаціональної комунікації Heinrich-Heine-Universität м. Дюссельдорфа (форум „Deutsch als Fremdsprache"), web-сторінки Інституту німецької мови м. Манхайма, котрі вміщують дидактичний матеріал для викладачів німецької мови. Тут також пропонується "Lehrwerkadapter"- допомога користувачам у обробці DaF-матеріалів.

Популярна енциклопедія Microsoft Encarta '96, наприклад, вміщує 2600 статей, до яких забезпечено легкий доступ, має 9 годин звукового супроводу, понад 8 тисяч зображень, 800 карт і 100 відеокліпів та анімацій. Хто полюбляє мандрувати, може за допомогою Encarta World Atlas (це атлас загального плану, доповнення до Microsoft Encarta) легким дотиком руки обертати глобус, вивчати планету, спостерігати детальне супутникове зображення з космосу. Для пошуку за категоріями "Природничі науки", "Географія", "Філософія", "Мистецтво" тощо використовується спеціальна функція Category Browser. У категорії "Природничі науки" знаходимо розділ "Комп'ютери та електроніка", у якому отримуємо перелік 637 статей, присвячених цій темі.

Інший приклад комп'ютерної енциклопедії – Compton's Interactive Encyclopedia, паперова версія якої займає 26 товстих томів. Інформацію, яку вміщує енциклопедія, можна згрупувати за 19 тематичними розділами. Крім пошуку за темами, можливий пошук за змістом, що вміщує понад 32000 статей. Дуже зручний апарат перехресних посилань: після того, як знайдено потрібну інформацію, можна одержати список ілюстрацій, відеофрагментів, звукових прикладів і таблиць.

Крім того, ми проаналізували електронні словники, що поділяються на on-linesловники та off-line-словники. Останні, у свою чергу поділяються на PC-словники та CD-словники. Нині в мережі іншомовного простору перебуває 800 словників 160 мовами. Усі словники мають розширені інформаційні можливості, а також багато лексикографічних та інформаційних джерел і гіпертекстуальних форм. Вони

підключені до різних макро- та мікроструктурних з'єднань, крім з'єднання всередині самого словника та поєднання словників один з одним. Наприклад, дієслово "ausmessen" має посилання на 15 синонімів у словнику "Frühneuhochdeutsches Wörterbuch", а у словнику „Deutsches Rechtschreibung" – 18 посилань.

Найбільш цікавою є нова концепція проекту „Leksis". Це лексикологічна пошукова та інформаційна система для словників сучасної німецької мови. Ці мультимедійні словники через гіпертекстову систему містять текст, відеоелементи (анімаційну графіку) та аудіоелементи (звук, мовний супровід, музику, шум та ін.).

On-line-словники мають зв'язок через екстратекстуальні та інтертекстуальні лінки:

http://translate.meta.ua/

http://slovari.yandex.ru/

http://linguistic.ru/

http://www.abbyyonline.ru/

http://www.transneed.com/on_line_free_translator.php

http://www.translate.ru/

http://pereklad.online.ua/

http://www.pereklad.join.co.ua/ (Перекладати текст на join.com.ua - швидко і якісно**.** Перекладач має близько 1700 напрямів для перекладу, 10 мов, 21 тематику тексту. Обсяг тексту для перекладу обмежується 1000 символів.)

http://perevod.i.ua/

http://multilex.meta.ua/

http://perevod.uaportal.com/

Шлях пошуку інформації завжди проходить через додатковий огляд. Досліджений нами сайт „Typisch deutsch"(www.gothe.de/jetzt/typischdeutsch) з серверу Гете-інституту в Мюнхені веде користувача до оглядового матеріалу через 28 різноманітних підтем, що поєднані в 6 тематичних груп, у результаті цього так званий „Hottext" приведе користувача до бажаної інформації. У процесі

роботи на цьому сайті користувачі можуть відкрити будь-який словник, представлений у мережі: „Links zu Wörterbücher", „Englisch-deutsch-Wörterbücher", „On-line-Übersetzungsdienst". У нашому дослідженні проаналізовано та виділено три види текстів у гіпертексті „Typisch deutsch": a) Übersichsseiten; b) Textseiten; в) Aktivitätsseiten.

Оглядові тексти (Übersichsseiten) вміщують загальний матеріал з теми, всі лінки вже вбудовані у текст. Web-сторінки текстів видають користувачеві власну інформацію в формі маленьких есе на певну тему. Слова та вирази, що можуть бути не зрозумілими користувачам, виділені кольором. До цих слів надані вказівки, котрі ведуть у той словник, де є переклад або пояснення. Ці тексти мають відповідні лінки тематичного розширення навчального матеріалу, що особливо важливо, оскільки більшість есе відносно короткі, тому студентам потрібно виходити на інші лінки.

Текстові сторінки (Textseiten) допомагають здійснювати віртуальні подорожі на базі даних матеріалів, відвідувати виставки, картинні галереї та ін. Використовуючи такі тексти і технічні можливості, студент сам контролює план своєї роботи, наприклад, огляд експозиції або маршрут екскурсії. Аналізуючи ці тексти, потрібно зазначити, що мова йде про величезне зібрання окремих мультимедійних об'єктів, які через віртуальний простір пов'язані один з одним, проте не мають прямих з'єднань між окремими описами.

Сторінки активної діяльності (Aktivitätsseiten) орієнтують користувачів у віртуальних бібліотеках, у „віртуальному світі" та віртуальних іграх.

Для транспортної функції Інтернету в процесі введення її в навчання іноземної мови важливою є індивідуалізована конструкція знань (через автентичний матеріал, через запропоновану форму гіпертекстової системи, якщо студент одержує актуально культурну інформацію про країну, мова якої вивчається) і комунікативний аспект.

2. **Функція спілкування в інформаційному середовищі .** У мережі www існує два типи спілкування: ділове спілкування як входження в сферу якої-небудь діяльності та фактичне спілкування заради самого спілкування (чати, конференції,

форуми-Newsgroups, Schwarzes Brett). Крім того, виділяють ще ігрове спілкування, коли користувачі змагаються, наприклад на сайті www.thema/dialog.htm в складанні українських слів із латинських літер і арабських цифр. Однак існує система спілкування, що знаходиться на перетині ділового і фактичного спілкування – це чати для тих, хто вивчає іноземну мову.

Пошук інформації дозволяє знайти багато різних матеріалів за інтересами, познайомитися з різними поглядами на проблему, стимулює творчий потенціал, власну активність, сприяє зміні авторитетного стилю спілкування на демократичний. На фоні зростаючої ізольованості та низької комунікабельності мешканців сучасних мегаполісів ІТКТ дозволяють легко встановлювати контакти в медіа середовищі. Крім того, до позитивних рис комп'ютерного спілкування відноситься відсутність тиску, що виникає в близькому соціальному оточенні, стереотипів того чи іншого діалогу.

Віртуальна ідентичність у мережі www діагностується німецьким науковцем Р. Куленом як "патологічна множинна індивідуальність", коли з'являється можливість грати паралельно декілька ролей "маючи в собі" багато характерів. Так, чати та форуми - це "лабораторії з конструювання ідентичності" [201], це фантазійний світ, заснований на письмових текстах, у якому учасники інтеракції в мережі використовують фіктивні ролі, створюючи тим самим віртуальний ігровий світ. Інтеркультурне спілкування за допомогою Інтернету – це відкритий процес, який не обмежується попередньо структурованими та об'єктивними знаннями про інших, а становить активну та креативну співпрацю студента і викладача. Розглянемо детально особливості обміну повідомленнями в e-mail і спаї (чаті). Чат, якщо дослівно перекладати,- це "базікання" в мережі, розмова. Термін використовується для опису діалогових конференцій у режимі реального виміру часу. За такої роботи неймовірно прискорюється та якісно удосконалюється процес роботи з іншомовною літературою, оскільки всі тексти автентичні. Однак при цьому наявні особливості мовного, технологічного, культурного бар'єрів. Саме вони дуже важливі в цій ситуації. "Коли часу на роздуми надто мало, коли технічна ситуація дозволяє спілкуватися дуже

оперативно, якраз ці бар'єри можуть виявитися найбільш значимими для розв'язання проблем гуманітарного характеру. З точки зору психології спілкування, очевидно, що саме інтенсивне спілкування висуває підвищені вимоги до оволодіння культурою міжнаціонального та міжсоціального спілкування, до розуміння партнерами відповідних культурних, технічних і соціальних реалій контрагента" [151].

У науковій літературі повсякденну розмову в e-mail, діалог у чаті, читання текстів в Інтернеті визначають як дискурс у широкому розумінні, а саме "як комунікативну подію в певному часовому просторовому контексті" (Т.А. Ван Дейк). Погоджуючись з цією думкою, розглянемо процес, що відбувається між порталом „Deutsch als Fremdsprache" та читачем текстів цього порталу. Процес здійснюється в декілька етапів:

а) співробітники Гете-інституту опублікували на сайті „Deutsch als Fremdsprache" матеріали (тексти). Результатом різних дискусійних актів стає текст в Інтернеті;

б) прочитані користувачем дані з сайту ініціювали його на пошук інформації в Інтернеті, тобто змусили його свідомо обирати інформацію, асимілювати її з власними знаннями. Таким чином користувач перетворює дану інформацію на сайті в живий дискурс;

в) потім у користувача складається певне розуміння теми і він може виразити свої думки у вигляді тексту. Користувач у міру своєї комунікативної активності конструює власний текст, перетворюючи живий дискурс у новий текст, який виражає його думки, тобто все відбувається як на етапі (а), коли співробітники Гете-інституту після складання всього обсягу інформаційних текстів конструювали новий текст на сайті;

г) якщо інший користувач читає цей новий текст (дані), то він співвідносить інформацію з власними знаннями. Далі можливі такі варіанти: 1) інформація є для користувача новою; 2) він не погоджується з даними; 3) погоджується з даними і т.д. Так починається нова комунікативна активність. Цей процес дає різний інформаційний результат. Відбувається інформаційна

взаємодія, котра дає вже нову інформацію. Текст знову входить у живу комунікативну активність, а комунікація в процесі цього складається з оформлення тексту в живе спілкування, у відкриту для різного спілкування комунікацію. Потім знову складаються нові тексти, котрі входять у комунікацію в мережі. А коли інші викладачі працюють над цим текстом, то цей текст стає новим видом спілкування, частиною нового дискурсу викладачів німецької мови. Таким чином текст входить у дискурс, у процесі цього немає абсолютного розмежування тексту та дискурсу.

3. **Функція професійного спілкування**.

Одним із можливих шляхів упровадження Інтернет-технологій у навчання, що полегшуватиме роботу викладача, є цілеспрямоване створення системи підтримки навчального процесу засобами ІТКТ. Побудова системи підтримки занять засобами ІТКТ на методичному рівні має включати: а) використання web-ресурсів глобальної мережі як інструменту повсякденної навчально-методичної та організаційної діяльності викладача; б) теоретично-педагогічну підготовку викладача до участі в міжнародних проектах, до використання web-ресурсів у процесі професійної діяльності. Інтернет-web-матеріали, ресурси мережі як інструмент діяльності викладача, мають дидактичну цінність, грамотну (у методичному аспекті) організацію.

Викладач має можливість використовувати низку Інтернет-технологій: web-сайти, on-line-матеріали, чати, електронну пошту. Кожна з цих технологій виконує певну функцію в організації використання ІТКТ у навчальному процесі відповідно до дидактичних можливостей цих технологій.

Процес участі в телекомунікаційному спілкуванні включає активний пошук розв’язання поставлених цілей і завдань, створення стійких пізнавальних інтересів, які виникають на базі ситуативної зацікавленості учасника, що й формує мотиваційні установки, котрі розвивають інформаційну культуру. Досягнення учасником телекомунікаційного спілкування поставлених цілей вимагає мимовільної уваги, але на завершення приносить відчуття радості від процесу безпосередньої комунікації. Навчання стає більш ефективним,

задовольняючи потреби та інтереси як викладачів, так і студентів.

У процесі телекомунікації створюється специфічне пізнавальне середовище, основними характеристиками якого є:

- інтерактивність - активна взаємодія всіх учасників навчання один з одним, а також з інформаційними ресурсами, що підтримується на технічному та методичному рівні;

- гіпертекстуальність - насиченість середовища інформацією, організованість та зручність використання даного інформаційного середовища за допомогою спеціальних технологічних прийомів; таке навчально-пізнавальне середовище є відкритим з погляду доступу до інформаційних повідомлень і спілкування з іншими учасниками конференції;

- мультимедійність, що забезпечує інтеграцію даного середовища практично з будь-якою іншою системою (освітньою, науковою та ін.) на рівні організації; високу швидкість обміну інформацією, можливість контролювати процес навчання, підтримувати зворотний зв’язок зі слухачами, регулярно поновлювати інформацію та здійснювати доступ користувачів у будь-який зручний для них час.

4. **Функція навчання.**

Робота з іншомовними текстами у мережевому просторі Інтернету має низку переваг, а саме:

1) Інтернет - безмежне джерело інформації;

2) інтерактивне спілкування з носіями мови, що вивчається;

3) автономна робота з іншомовною літературою.

Застосування ІТКТ взагалі змінює відносини педагога та студента. Вони стають партнерськими, направленими на досягнення загальної цілі – організації такого навчального процесу, в якому роль викладача буде зводитися до корегування та управління. Постійно апробовуючи матеріал, викладач одержує можливість корегувати свій навчальний курс, включаючи в нього новітні інформаційні та педагогічні розробки, не допускаючи застою чи морального старіння.

Іншомовний простір пропонує нині автентичний матеріал потенційно до всіх класичних тем. Для компенсації відсутнього актуального аспекту в підручнику, на сайтах пропонуються різні додаткові матеріали. Адекватне поєднання цих матеріалів і роботи з іншомовною літературою проходить достатньо легко, оскільки матеріали вже автентичні; можна використовувати інформацію зі всіх сайтів у вигляді роздрукованих текстів для занять, а також у вигляді тестів, завдань, вправ.

Ресурси іншомовних сайтів становлять набір систематизованих вихідних матеріалів, котрі можна використовувати в зручній для викладача формі та кількості. Елементами такого "набору" виступають гіпертекст (літературні джерела), ілюстрації, анімації, тексти та e-mail-повідомлення. Викладач робить добірку матеріалів до заняття, згруповує дидактичний матеріал, електронні збірки текстів, опрацьовує прийоми роботи колег із різних країн. Обмін індивідуальними листами електронною поштою дозволяє вести реальний діалог з колегами; формує вміння виражати думки, запитувати додаткову інформацію, набувати досвіду професійного спілкування з носіями мови і культури та мережевої взаємодії з колегами (через форуми, чати, сайти).

Проведений нами аналіз роздрукованих матеріалів із сайтів німецьких порталів, пошукових систем, сайтів німецьких університетів та Гете-інститутів країн світу дозволяє визначити іншомовний простір як унікальне методичне забезпечення, а головне, багатожанрове всеосяжне інформаційне середовище, котре включає величезні масиви інформації, що дозволяє наповнювати навчальний процес небаченим раніше обсягом інформації як за кількістю, так і мобільністю пошуку та використання. Студенти одержують уяву про іншомовний простір, беруть участь у проектах, форумах, чатах, що створює мотивацію для їхньої самостійної пізнавальної діяльності.

Наприклад, студенти висловлюють бажання обговорити деякі явища повсякденного життя в німецькомовних країнах (сім'я, навчання, одяг, дозвілля й ін.). Також цікавим виявилось порівняння того, як українські та західні засоби масової інформації висвітлюють одні й ті ж самі події та явища. Обговорення

проміжних результатів, дискусії, реферати набувають іншої якості, оскільки вони вмішують не лише матеріал підручників і довідників, а й точки зору партнерів із e-mail листування, чату з інших регіонів світу, «іншу інтерпретацію фактів, явищ». Студенти можуть усвідомлювати багато явищ по-іншому та досліджувати їх з різних точок зору. Є можливість здійснювати опосередковано міжособистісне спілкування, надсилаючи один одному повідомлення у вигляді тексту і зображення, забезпечуючи тим самим стійку мотивацію пізнавальної діяльності студентів.

Виняткові можливості в процесі роботи з іншомовною літературою Інтернет надає для формування умінь читання та писемного мовлення. Комп'ютер здійснює функцію комунікації через e-mail, а через функцію публікації виникають мультимедійні on-line-продукти на папері та в Інтернеті. Так студенти сприймають листування як процес спілкування, який з використанням комп'ютера стає безпосереднім. Крім того, студент одержує зворотний зв'язок - відповідь на свій лист. Так виникає унікальна автентична ситуація, пов'язана зі створенням тексту в мережі Інтернет, що стимулює студентів до оволодіння різними "технологіями" з використанням допоміжних комп'ютерних засобів (наприклад, написання документа на базі шаблона), а також допомагає їм усвідомити необхідність ретельно обмірковувати, переписувати та корегувати власний текст.

Проте є відмінність між сприйняттям тексту на папері та on-line-текстом. Текст з екрану читається швидше і більш поверхнево. Текст на папері має одну "поверховість", а у web-тексті їх декілька, і зміст web-сторінки можна легко замінити, тому в процесі читання з екрану читач має швидко зрозуміти думку тексту.

Поверховість і швидкість читання - це два аспекти усвідомлення тексту в системі on-line. Швидкість читання потребує певних умінь. У цьому випадку мова йде про курсорне читання, котре слугує для швидкого розуміння теми та змісту. Швидке розуміння прочитаного також потребує певних умінь. Таке читання відповідає глобальному розумінню, що необхідне для розуміння загального змісту

тексту. Для цільової обробки тексту з глибоким розумінням і виконанням завдань потрібне інтенсивне читання.

Необхідно враховувати такі специфічні властивості:

1) швидкість передачі даних, на якій вони практично синхронізуються в процесі операції написання - прочитання, що призводить до необхідності врахування реакції адресата та швидкої зміни стратегії побудови висловлювань;

2) висока вартість абонентської плати за час роботи в мережі, що стимулює користувачів до раціонального використання часу та ретельної підготовки інформації;

3) комп'ютерна форма презентації матеріалу, що навчає користувача не тільки вибору оптимальних форм зображення на екрані різних видів інформації, а також організації повідомлення, що надсилається (створення гіпертекстів), пошуку засобів виділення головної інформації в тексті.

З метою забезпечення інтерактивної роботи з іншомовною літературою можна використовувати спеціально організоване спілкування в режимах електронної пошти, електронної конференції, дошки оголошень тощо.

Широко розповсюдженою формою застосування Інтернету в роботі з іншомовними текстами є телепатичне письмо, тобто організоване спілкування через телекомунікаційні мережі: листування між окремими студентами та між цілими групами, обмін повідомленнями між ВНЗ різних міст і навіть країн. У цьому випадку викладач відіграє роль організатора роботи, котрий допомагає спланувати переписку, законспектувати послання, скласти колективну відповідь. Нині найбільш відомий досвід організації електронного листування між студентами країн Європейського Союзу, наприклад, у проекті, що реалізовано між університетом у м. Берліні та університетом у м.Сан-Франциско (США). У процесі цього ними були створені: "поштова скринька" для листування студентів і викладачів у режимі вільного спілкування; "інформаційна сторінка", що дозволяє студентам і їхнім батькам дізнаватися про все, що відбувається в університеті (про поточну успішність кожного студента або навіть меню в їдальні); "форум" - сеанси доступу до телеконференцій на різних серверах і

колективна робота в режимі інформаційного обміну з іншими навчальними закладами.

Гіпертекстуальне навчальне середовище “веде” учнів через інтертекстуальні й інтратекстуальні лінки до інфотекстів (Übersichtsseiten, Textseiten) і гіпертекстів (Aктivitätsseiten), що містять завдання “відкритого” типу, виконання яких потребує виходу до модульних тематичних гіпертекстів типу Legotexte, а також до e-mail-текстів електронних енциклопедій і словників. Уся гіпертекстова мережа пов’язана з комунікативними базами даних: тематичними чатами, e-mail-тандемами, e-mail-спілкуваннями з тюторами сайту.

Метою навчання з використанням Інтернет - технологій стає оволодіння вміннями медіакомпетенції та навичками роботи в Інтернеті. У роботі з іншомовною літературою необхідно виділити та набути вміння, необхідні для роботи в мультимедійній гіпертекстуальній системі.

Німецький науковець Д. Вольфф класифікує навчальні стратегії як мета - когнітивні (організація, самокерування, самооцінка); когнітивні (повторення, реакція на нову інформацію, трансфер, узагальнення); соціально-афективні (кооперативна робота, питання для уточнення). Стратегії об’єднуються в комплексні системи. Д. Вольфф розрізнює рівні стратегій як різні комплексні когнітивно-дійові структури, при чому кожний рівень поєднується з нижче-розташованим (табл. 1.2) [210, с.48-54].

Таблиця 1.2

Рівні стратегій Д. Вольффа

Рівень мовного сприйняття	“Когнітивні універсали”	Рівень мовного виробництва
оцінка	автономний трансфер	синтез
аналіз	множинний трансфер	зміни
розуміння	простий трансфер	застосування
впізнання	знання	репродукція

Відповідно до цієї концепції виділимо знання-вміння, що дозволяють

застосовувати одержану інформацію в практичній діяльності та знання-трансформації, через які раніш одержані знання переносяться на розв'язання нових проблем (це вже рівень творчості).

Так, студенти мають бути добре проінформовані про кроки, мету та завдання роботи, що й буде гарантувати розуміння та ясність поставленої проблеми. Студент повинен уміти:

-самостійно застосовувати ІТКТ;

-використовувати матеріали Інтернету в роботі з іншомовною літературою;

- вести кооперативну роботу в мережі Інтернет;

- співпрацювати з колегами з різних країн;

-здійснювати пошук й обробку матеріалів в мережі www, верифікацію, структурування, редукцію матеріалів;

-володіти діяльнісно зорієнтованими формами навчання, проектної роботи;

-діяти в складних ситуаціях, що виникають під час роботи в мережі Інтернет;

- імпровізувати у віртуальному спілкуванні та розвивати фантазію;

-бути комунікабельним, реагувати на швидкі зміни;

-діяти згідно з ситуацією;

- обирати незвичні та точні шляхи розв'язання проблемних ситуацій;

-діяти в незапланованих ситуаціях;

- працювати зі всіма доступними інформаційними ресурсами іноземною мовою в контексті своєї професійної діяльності;

- самостійно здійснювати комунікаційну діяльність, посилаючись на знання теорії та практики міжкультурної взаємодії;

-створювати позитивний настрій на подальшу самоосвіту [210, с.58].

Проведений аналіз педагогічної та наукової літератури, Інтернет - ресурсів дозволить нам виділити такі групи умінь:

1) користуватися Інтернетом як транспортним засобом;

2) користування Інтернетом як засобом професійного та повсякденного спілкування.

3) користування Інтернетом як засобом навчання для розв'язання

методичних завдань, а саме: орієнтації в сайтах, проектах, у різних режимах; ведення інформаційного пошуку професійних матеріалів і матеріалів для спілкування; здійснення вибору режимів і матеріалів відповідно до цілей користувача.

Студентові необхідні уміння працювати в телекомунікаційних мережах з сайтами освітніх центрів україномовного та іншомовного простору, з web-сторінками провідних університетів світу, з електронною поштою, в чатах, здобувати інформацію під час спілкування в мережі з іншими користувачами.

Обробка інформації і використання її на заняттях потребує від студентів умінь селективного відбору інформації, групування її іноземною мовою. Інтерактивне застосування баз даних в Інтернеті потребує від студента таких умінь, як розуміння вказівок, розуміння діалогового поля, адекватної мовної реакції. Автентичні матеріали, що відносяться до складного навчального оточення, становлять «місток» між життєвими ситуаціями і навчанням. Якщо визначити роботу в мережі такими кроками, як: пошук - отримання інформації
- комунікація в мережі - робота з кореспонденцією - написання повідомлень - їх публікація - інтерпретація матеріалу - самоосвіта, то для її виконання потрібні відповідні вміння.

Роль педагога полягає в тому, щоб цілі навчання перевести на конкретні дії, які в свою чергу допоможуть студентам оволодіти мутимедіакомпетенцією, уміннями та навичками роботи в мережі Інтернет. Фази роботи над формуванням умінь опираються на “ідентифікацію та оцінку наявних умінь, приєднання нових умінь та їх застосування на практиці” [210, с.56].

Отже, потрібно підготувати майбутніх педагогів до роботи з іншомовною літературою в мережі Інтернет. Свою участь у такій роботі студенти обґрунтовували бажанням ознайомитися з новими формами навчання, одержати навички роботи з ІТКТ в мультимедійному просторі, навчитися працювати з новими медіа, розширити свої знання з країнознавства й іноземної мови, використати одержані матеріали в подальшій професійній роботі.

Проблеми, розглянуті в цьому розділі, знайшли своє висвітлення в публікаціях автора [80].

1.3. Вивчення досвіду використання засобів ІТКТ у педагогічних ВНЗ у процесі формування професійної підготовки майбутніх педагогів

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблеми професійної підготовки майбутнього фахівця і технології навчання були предметом дослідження багатьох науковців (А.М. Алексюк, А.М. Богуш, С.У. Гончаренко, Р.С. Гуревич, І.А. Зязюн, Г.О. Нагорна, І.П. Підласий, І.Ф. Прокопенко, С.О. Сисоєва, М.І. Сметанський, М.М. Солдатенко, Р.І. Хмелюк (Україна); В.І. Безпалько, О.Я. Савельєв, Н.Ф. Тализіна та ін. (Росія); Г. Кедрович (Польща), Д. Райнхард, Р. Віке, І. Блатт, М. Бергофф, Ф. Фредеркінг та ін. (Німеччина). Проблему вдосконалення комп'ютерної підготовки та формування знань, умінь і навичок роботи на комп'ютерах у майбутнього викладача вищих навчальних закладів досліджували В.Ю. Биков, В.І. Гришин, М.І. Жалдак, Ю.І. Машбиць, Н.В. Морзе та ін. Проблему формування вмінь у майбутніх педагогів роботи з іншомовною літературою із застосуванням ІТКТ, підготовка яких здійснюється у педагогічних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, ще недостатньо досліджували як у теоретичному, так і у методичному аспектах.

Сучасна електронна енциклопедія, окрім фотографій, вміщує звукозаписи, музичний супровід та відео фрагменти. Є.С. Полат виділяє такі переваги моделі енциклопедії:

- свобода пересування текстом;
- стислий (реферативний) виклад інформації;
- необов'язковість безперервного читання тексту;
- довідковий характер інформації;
- використання перехресних посилань [153, с. 161].

Програма Power Point, що призначена для розробки презентацій, поєднується з динамікою та розумними обсягами інформації, що передається.

Програма Power Point дає вчителеві можливість самостійно розробляти презентації для застосовуються під час проектного методу навчання.

Закордонні педагоги висловлюють такі міркування щодо використання засобів ІТКТ у процесі формування професійної підготовки майбутніх педагогів:

1. Вимоги користувачів до якості інноваційних засобів значно підвищилися. Продукт не сприймається як якісний лише тому, що інформація збережена на дискетах або CD-, DVD-Romax.

2.Підвищилися ергономічні вимоги до якості розповсюджуваних у мережах навчальних матеріалів: користувач має сам вибрати розмір і тип шрифту в процесі перегляду отриманого матеріалу, видалити або пересунути рисунки, змінити колір, підібрати ступінь яскравості та контрасту, вибрати зручні для себе графічні символи розмітки тексту. Стрімко збільшилась кількість web-сайтів і різноманітність Інтернет-матеріалів, розширився спектр запропонованої якості.

3. Викладачам та майбутнім педагогам бажано все ж таки проводити відбір матеріалів для подальшої роботи або застосування. Це завдання робить виклик викладачам. Знання різноманітних варіантів навчальних програм, а також огляд та оперування матеріалами, які пропонує мережа Інтернет, - складна справа, яка потребує значних зусиль і часу.

4. Інтернет надає незчисленну кількість автентичних ресурсів і становить невичерпне джерело інформації. Для того, щоб розумно оперувати таким вражаючим потоком навчального матеріалу та нових знань, професійна підготовка викладачів і майбутніх педагогів, а також їхні вміння застосовувати ІТКТ трансформуються в ключові компетенції [195; 199; 205].

Є.С. Полат дидактичними функціями телекомунікацій вважає зовнішній прояв властивостей засобів навчання, що використовуються в навчально-виховному процесі з певними цілями [153, с. 196].Провідне місце в сучасному навчальному процесі займають Інтернет-проекти в мережі, e-mail-проекти, а також навчання в режимі on-line, видавництво та розповсюдження наукових праць, підручників, посібників з Інтернет-мережі. Інтерес до цифрових засобів був і

залишається значним. Однак не можна замінити викладача іноземної мови мовною лабораторією, тому повернулися до звичного уроку,використовуючи ,наприклад, під час вивчення фонетики аудіоматеріали. Вивчення мови – це активний (продуктивний, рецептивний) процес, на який позитивно впливають: розумне керування, професія, рефлексія. Це спрацьовує незалежно від засобів [198, с.7]. Тому застосовувати потрібно лише ті цифрові навчальні ресурси, які відповідають навчальним цілям і підходять студентам.

Існує думка, що під час дидактичної роботи з цифровими засобами розвиватимуться нові види навчальної діяльності, які підвищать рівень професійності викладачів [197, с.10]. Впровадження телеконференцій (відеоконференцій) у педагогічну практику студентів, у практику підвищення кваліфікації викладачів уможливлює пошук необхідної інформації, а також обмін інформацією з усім світом. Вивчення досвіду провідних науковців [31; 46; 49; 67; 72; 119; 136; 181; 194] показало, що цей вид ІТКТ дозволяє:

- створювати мережі дистанційної освіти та підвищення кваліфікації викладачів;
- формувати комунікативні навички, культуру спілкування, що передбачає вміння лаконічно формулювати власні думки, вести дискусію, обґрунтовувати свою точку зору;
- швидко обмінюватися інформацією, ідеями, планами, темами спільних проектів;
- формувати уміння роботи з іншомовними джерелами, літературою, підручниками, опрацьовувати їх за допомогою ІТКТ;
- створювати мовне середовище в умовах спільних міжнародних телекомунікаційних проектів, телеконференцій, чатів.

Найбільш ефективним вважається розробка спільних проектів на основі співпраці зі студентами з різних навчальних закладів міст й інших країн.

За визначенням Є.С. Полат, навчальний телекомунікаційний проект – це “спільна навчально-пізнавальна, пошукова, творча або ігрова діяльність учнів-партнерів, що організована на основі комп’ютерних телекомунікацій, котрі мають

загальну проблему, мету, погодженні методи та способи розв’язання проблем, направлені на досягнення спільного результату” [153, с. 204].

Організація телекомунікаційних проектів потребує спеціальної підготовки як викладачів, так і студентів. Для забезпечення ефективної роботи визначимо методи, за допомогою яких формуються та застосовуються знання, уміння, навички і техніка (рис. 1.1.).

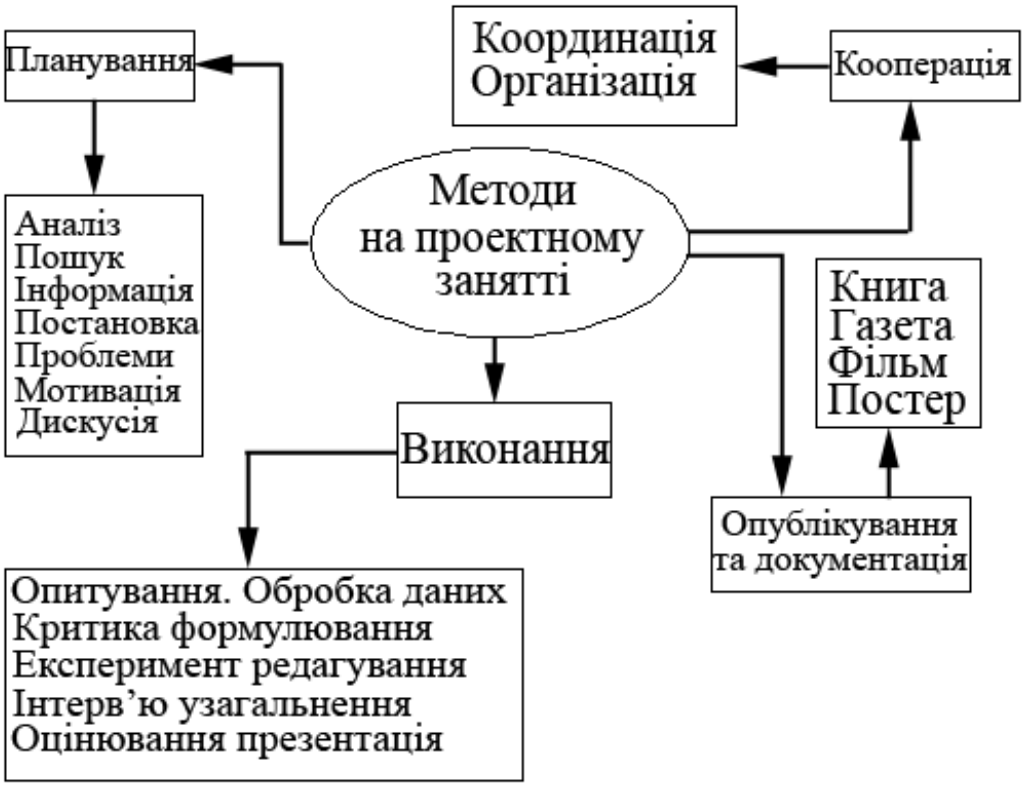

Рис. 1.1. Методи формування і застосування знань, умінь і навичок

Аналіз праць знаних науковців (І.Л. Бім, В.Г. Бейлинсон, Б.С. Гершунського, М.І. Жалдак, Д.Д. Зуєв, З.І. Кличнікова, С.Ю. Ніколаєва, Д.С. Сердюкова, М.Я. Цвіллінг, Б. Маркус, Д. Райнхард, Р. Віке, І. Блатт, М. Бергофф та ін.,) засвідчив, що для формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою, текстами, підручниками необхідно реалізовувати такі умови:

- чітке формулювання завдань, що відповідає рівню навчання. Подані у

друкованому вигляді, вони можуть стимулювати студента до активності та більш інтенсивного вивчення матеріалу. Слід використовувати питання, котрі більше спрямовані на розуміння, ніж на просте репродукування і запам'ятовування фактів, і, крім того, формулювання питань є розгорнутим носієм інформації у навчальному процесі;

-удосконалення професійних навичок читання для забезпечення повноцінної роботи з мовноскладними текстами, сайтами;

- використання ситуативно-необхідної лексики та граматики;

- застосування соціальних форм, упровадження кооперативного навчання;

- підготовка словосполучень, речень і т.д. для опрацювання та презентацій результатів в усній чи письмовій формі.

У дисертації *вміння роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ* розглядається як сукупність умінь, що пов'язані з ефективним використанням ІТКТ у роботі з іншомовними автентичними джерелами, навчальними матеріалами, бібліографією, словниками, енциклопедіями, текстами, web-сторінками, тощо.

Формування вмінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ визначається нами як створення в навчальному процесі вищого навчального закладу таких педагогічних умов, що полегшують, сприяють, стимулюють роботу студентів з іншомовною літературою засобами ІТКТ. Отже, процес формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ потребує застосування нових форм, методів і засобів навчання (педагогічні програмні засоби, аудіо-, відеоматеріали тощо). При цьому головним є формування навичок роботи з традиційними й електронними інформаційними джерелами, знаходження креативних рішень, уміння реалізовувати проектні технології, постійно відчуваючи потребу в активній, цілеспрямованій самоосвіті.

Урок із застосуванням ІТКТ ретельно планується, з подальшим обговоренням, проведенням аналізу фази роботи з комп'ютером на підсумкових заняттях. Робота з текстом відображає стан загальної культури людини, її світогляду та логічного мислення, ерудиції й орієнтації у мові. Першим

визначальним положенням є місце самостійної роботи з книгою або іншим носієм тексту в процесі навчання. Робота з текстом – це навички на основі конкретної системи умінь, якими може і має оволодіти кожний [76, с. 99]. Індивідуальні відмінності й здібності відіграють важливу роль, але основу роботи з текстом складають конкретні дії та операції, що доступні кожній людині. До цих дій та операцій належать, зокрема, операції змістового сприйняття елементів тексту:

- розуміння того, про що йдеться у тексті (уміння скласти на цій основі план), і того, що саме розповідається про суб'єктів (уміння аналізувати текст, робити виписки, складати тези), тобто розуміти основну думку тексту;

- розуміння логічного зв'язку суб'єктів у тексті і уміння на цій основі складати структурно-логічну або граф - схему основного змісту;

- самостійна робота з текстом як діяльність, що передбачає:

1) виконання завданнь викладача з метою одержання з тексту певної додаткової навчальної інформації у процесі вивчення нового навчального матеріалу;

2) додаткове опрацювання навчальних та наукових текстів, що розкривають основний зміст навчальної програми і рекомендовані у гіперпосиланнях;

3) самостійний інформаційний пошук і відбір додаткової літератури для підготовки реферату, доповіді, проекту, курсової або дипломної роботи;

4) ефективний перегляд, ознайомлення, опрацювання літератури, формування власної бази даних і на її основі підготовка реферату, доповіді, огляду.

Виділення ключових слів, використання різноманітного шрифту, гіперпосилань, логотипів, що визначають призначення тексту в навчальній діяльності, забезпечать активізацію створеного тексту.

Володіння іноземними мовами дозволяє своєчасно прилучитися до джерел професійної та культурологічної інформації, набути навичок роботи з науковою літературою, сприяє підвищенню культури мови як інструменту мислення, реалізує комунікативний потенціал особистості.

Традиційна технологія роботи з іншомовними текстами на різних ступенях вивчення іноземних мов має свої особливості, котрі пов’язані зі складністю текстів та передбачає відомі фази роботи: передтекстова, під час опрацювання тексту, післятекстова. Для формування умінь роботи з іншомовною літературою суттєве значення має характер текстів: їх зміст, інформативність, цікава фабула. Від якості текстового матеріалу залежить мотивація читацької діяльності студентів [130, с. 191].

С.К. Фоломкіна виділяє такі функції іншомовного тексту:

1. Функція збагачення і розширення знань студентів (учнів) з лексики.

2. Функція тренування (мета - засвоїти лексико-граматичний матеріал).

3. Функція розвитку усного мовлення на основі прочитаного тексту (переказ тексту своїми словами, бесіда за окремими проблемами).

4. Функція розвитку смислового сприйняття тексту [178 , с. 18-22].

За своїм змістом і тематикою тексти мають задовольняти пізнавально-комунікативні потреби та інтереси студентів. Це мають бути автентичні або адаптовані тексти різних жанрів: художні, науково-популярні, публіцистичні, тощо. “Важливо навчити учнів користуватися різними довідниками, лінгвокраїнознавчим коментарем, поясненням, висновками” [129, с. 202].

Для формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою та контролю розуміння прочитаного тексту пропонуються такі вправи:

- дайте відповідь на запитання викладача щодо змісту тексту;

- визначте з кількох слайдів або колажів ті, які ілюструють думку тексту;

- визначте у тексті смислові віхи та випишіть найбільш суттєву інформацію;

- складіть план тексту;

- виконайте тест множинного вибору (програма Hot-potatoes).

Успіх розуміння прочитаного, на думку З.І. Кличнікової, залежить також від навичок, які сформувались у студентів (учнів). Необхідні навички роботи з іншомовною літературою включають навички користування словником,

граматичним довідником, мовної здогадки, відчуття мови.

Цікавий підхід до забезпечення розуміння текстів здійснив науковець А.М. Сохор. Він вважає, що навчальний текст не зрозуміють, якщо:

1) автор не має чіткого уявлення про знання учнів;

2) автор включає в текст занадто значну кількість складних завдань, на розв'язання яких студентам (учням) бракує часу;

3) у текст введені слова, словосполучення, речення, які не відомі учням цього рівня компетентності [169].

Для формування професійної компетентності майбутнім викладачам необхідно володіти вмінням обирати для свого заняття відповідні технічні засоби, аналізувати доречність і корисність їх використання з подальшим застосуванням у нових навчальних формах. Важливу роль відіграє також інформаційне освітнє середовище в навчальному процесі. Основними показниками розуміння тексту Н.В. Чепелєва вважає глибину і повноту інформації. До того ж, керуючись показником глибини, дослідниця виділяє такі ступені розуміння:

– перехід від загального сприймання предмета до виділення в ньому окремих блоків інформації, смислових тем;

– усвідомлення окремих властивостей предметів та їхніх взаємозв'язків;

– встановлення логічних зв'язків між окремими частинами тексту;

– розуміння головної ідеї повідомлення [182, с. 32, 33].

Повноту розуміння тексту Н.В. Чепелєва характеризує як осмислення усіх його тем і підтем у зв'язках і відношеннях. З огляду на це науковець виокремлює кілька етапів розуміння, починаючи від нерозчленованого сприймання матеріалу до осмислення всіх його частин:

- "упізнавання" відомих елементів - слів, словосполучень тощо;

- виділення у тексті окремих логічно завершених частин;

- смислове групування матеріалу;

- виділення узагальнених частин тексту - "смислових опорних пунктів" [183].

Узагальнений підхід до виділення структурних компонентів роботи з

текстом представлений на рис.1.2.

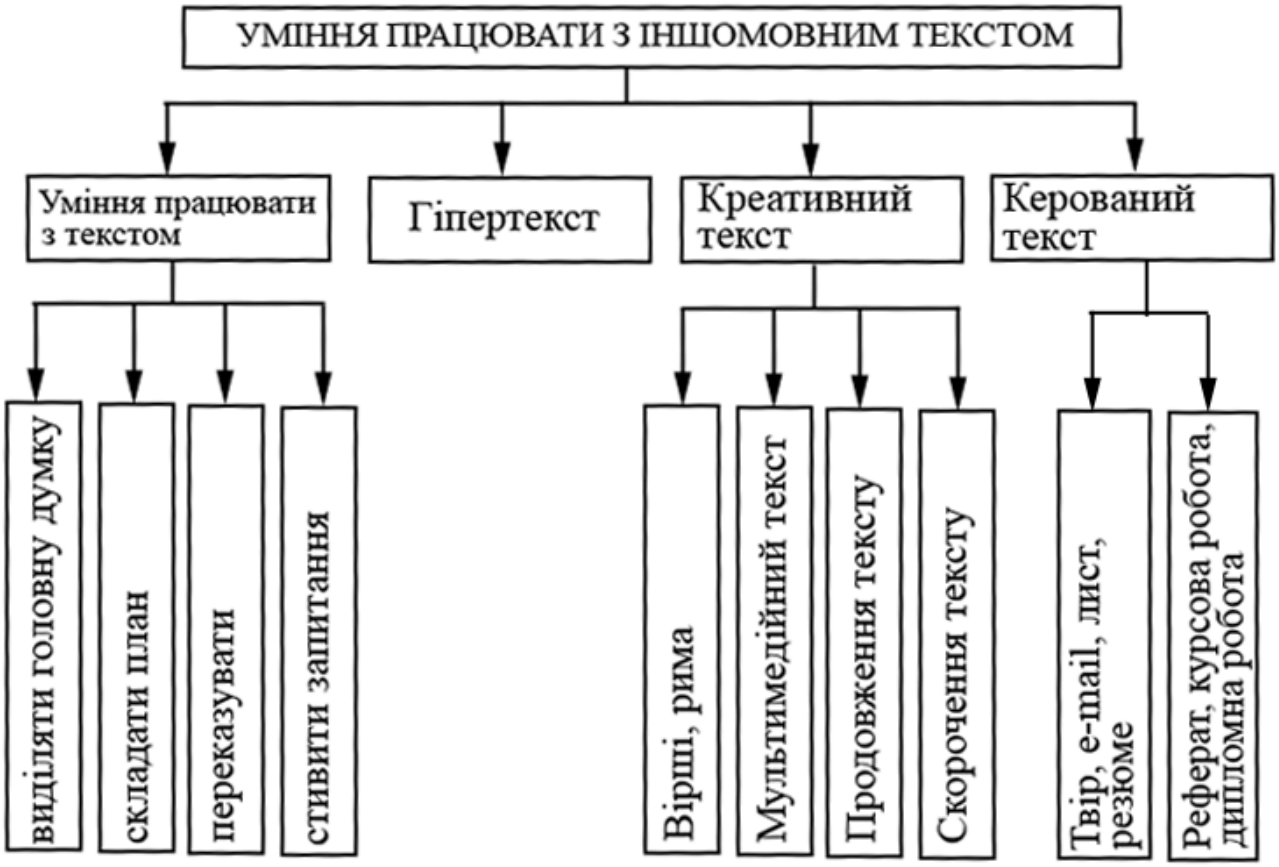

Рис. 1.2. Структурні компоненти роботи з іншомовним текстом

Уміння працювати з текстом відіграє в оволодінні умінням працювати з навчальною літературою значну роль.

Виходячи з того, що робота з навчальним іншомовним текстом тісно пов’язана з його розумінням нами виділено такі основні уміння, що забезпечують ефективну роботу з іншомовним текстом:

- виділяти головну думку;
- складати план;
- переказувати;
- ставити запитання.

Відповідно до положень особистісно орієнтованої освіти головною метою професійної підготовки майбутнього педагога є акцент на індивідуальні здібності, можливості та потреби студентів.

У процесі визначення педагогічних умов, які сприяють ефективному використанню ІТКТ під час формування вмінь роботи з навчальною літературою, ми враховували напрям сучасної педагогіки, що ґрунтується на природному розвитку людини. Даний напрям характеризується тим, що роль педагога зводиться до створення умов, у яких людина, одержуючи освіту, могла б задовольнити свої духовні й освітні потреби. Ю.К. Бабанський вважає, що "ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він відбувається" [143]. Отже, у річищі гуманізації вищої педагогічної освіти необхідно сприяти оволодінню студентами ІТКТ у процесі їхнього навчання. Розв'язати це завдання можна через розробку і впровадження педагогічних умов, що сприяють даному процесу.

Звернемося до аналізу поняття "педагогічні умови". Р.Г. Гурова у своєму дослідженні намагається виявити особливості педагогічної умови: "Під "умовою" у педагогічному змісті варто розуміти "все те, від чого залежить інше"; "середовище, обставину, у якій перебувають і без якої не можуть існувати предмети, явища" [3, с. 38-60].

Багато науковців під педагогічними умовами розуміють сукупність певним чином структурованих й спрямованих на досягнення поставленої мети об'єктивних можливостей, обставин, що супроводжують освітній процес. (В.С. Леднев, В.Я. Ляудис, А.Я. Найн, та ін.).

Проаналізуємо деякі визначення, котрі дають ці та інші науковці.

"Педагогічними умовами" називають:

- обставини процесу навчання, що забезпечують досягнення поставлених цілей, середовище, в якому виникають, існують і розвиваються педагогічні умови [31, с. 46];

- такі обставини процесу навчання, в яких, по-перше, враховані наявні умови навчання, по-друге, передбачені способи перетворення цих умов у напрямі цілей навчання, по-третє, відібрані та використані елементи змісту, методи й організаційні форми навчання з урахуванням принципів оптимізації [109];

- сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних

прийомів і матеріально-просторового середовища, що спрямовані на розв'язання поставлених у дослідженні завдань [170, с. 78];

- стимуляцію пізнавальних інтересів через зміст навчального матеріалу, зміну організації й характеру процесу пізнавальної діяльності та зміну стосунків між учасниками освітнього процесу [125, с. 12];

- сукупність заходів, що дозволяють досягти найкращих результатів (Ю.К. Бабанський, І.В. Звєрєв, В.В. Краєвський, І.Я. Лернер);

- сукупність заходів, спрямованих на поетапне моделювання й ефективне функціонування підготовки вчителів до керування навчально-виховним процесом, який забезпечує формування в учнів рівня готовності до позитивної взаємодії, що в свою чергу забезпечує культуру міжособистісних взаємин [41, с. 47].

Деякі науковці вводять поняття "дидактична умова", котре розглядають як обставину процесу навчання, що є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення дидактичних цілей [3].

Отже, виходячи з наявних означень, *педагогічними умовами* ми вважаємо сукупність засобів, заходів й обставин освітнього процесу, що сприяють ефективному застосуванню ІТКТ у процесі формування умінь роботи з навчальною літературою.

У своєму дослідженні ми розглядаємо педагогічні умови як те середовище, від якого залежить процес підготовки фахівця до професійних сфер діяльності (викладацької, науково-методичної, соціально-педагогічної, культосвітньої) з використанням засобів ІТКТ.

Дослідники процесу підготовки студентів у вищих навчальних закладах нині виділяють кілька груп таких умов. До них відносять: підручники, програми, системи творчих, проблемних завдань, що враховують вимоги професійно-педагогічної й технічної підготовки в галузі ІТКТ (І.М. Богданова, В.М. Горбунова, та ін.). Істотно важливим науковці вважають: застосування комплексу методів і форм залежно від змісту й специфіки матеріалу, що вивчається, моделювання професійної діяльності з використанням ІТКТ

(І.В. Альохіна, В.І. Андреєв, А.О. Вербицький, Н.І. Виноградов та ін). Е.І. Кузнєцов найважливішою умовою вважає орієнтацію психолого-педагогічної і спеціальної підготовки на виховання в студентів інформаційної культури [105, с. 11-13].

До педагогічних умов, здатних значно підвищити ефективність навчально-виховного процесу, В.П. Пустовойтов відносить: 1) оптимальне сполучення колективних та індивідуальних форм навчальної діяльності, що забезпечують розвиток навчального колективу як єдності взаємодіючих індивідуальностей; 2) використання наочних форм подання результатів навчальної роботи з метою розвитку самооцінки й посилення самоосвітньої активності учнів; 3) використання засобів обчислювальної техніки там, де можливості традиційних педагогічних засобів не відповідають вимогам інтенсивності та якості навчальної роботи.

Поділяючи думку про важливість умов, виділених названими науковцями, а також умов, розроблених в інших дослідженнях, ми не обмежилися виявленням розрізнених умов, а спробували створити сукупність педагогічних умов, яка сприяє ефективності роботи студентів педагогічного університету з іншомовною літературою засобами ІТКТ, що охоплює всі сторони досліджуваного явища і становить динамічний комплекс.

Аналіз сучасної педагогічної практики, результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що на ефективність використання ІТКТ у педагогічному університеті, крім об’єктивних (таких, як кількість та якість програмно-апаратного забезпечення, наявність висококваліфікованих педагогічних кадрів та ін.), істотний вплив мають особистісні чинники. Проникаючи в усі сфери життя людини, ІТКТ можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на особистість і результати її діяльності. У зв’язку з цим автори багатьох педагогічних досліджень обґрунтовано висувають положення про необхідність проведення цілеспрямованої роботи з вивчення впливу ІТКТ на особистість і коригування виникаючих негативних наслідків (Л.М. Бабанін, Л.П. Гур’єва, О.В. Дороніна, В.Я. Ляудис, Ю.І. Машбиць, О.К. Тихомиров та ін.).

Позитивна роль ІТКТ зумовлена тим, що вони є потужним знаряддям праці, за допомогою яких людина реалізує поставлені цілі, що підсилюють її інтелект, звільняють від важких рутинних операцій, які дозволяють ставити й розв'язувати різноманітні творчі завдання. Успішне використання ІТКТ сприяє розвитку в користувача "адекватної спеціалізації пізнавальних процесів - сприйняття, мислення, пам'яті, формування ділової мотивації застосування комп'ютера для розв'язання професійних завдань, підвищує самооцінку людини, формує позитивні особистісні якості" [52, с. 11]. У взаємодії з інтелектуальними комп'ютерними системами зростає здатність особистості до саморегуляції, самоорганізації, а також до співробітництва та співтворчості.

Наше дисертаційне дослідження засвідчує, що істотним є вплив ІТКТ на комунікативну діяльність студентів. У результаті включення майбутніх викладачів у роботу з віддаленими інформаційними банками даних, використання електронної пошти, комп'ютерних конференцій, супутникового телебачення, інтерактивного відео та ін. зміниться структура їхнього спілкування. Опосередковане спілкування засобами ІТКТ включає всі традиційні види й форми мовлення - усне, письмове, внутрішнє, монологічне і діалогічне, що призводить до створення особливої форми спілкування - метакомунікативного [85].

Розглядаючи цю проблему, ми опиралися на результати закордонних [189; 191; 194; 208] і вітчизняних досліджень [52; 61; 100; 121 та ін.], присвячених виявленню причин і шляхів подолання комп'ютерної тривожності. У науковій літературі зустрічаються різні назви цього явища-комп'ютерна технофобія, технострес. Узагалі комп'ютерну тривожність можна визначити як стійкий стан емоційно-психічного дискомфорту, котрий відчуває користувач у процесі роботи з ІТКТ. Поряд з комп'ютерною тривожністю, до негативних впливів ІТКТ зараховують і надмірне захоплення студентами вивченням можливостей техніки. Серед інтенсивних користувачів комп'ютерів, як програмістів, так і звичайних користувачів, спостерігається ще один негативний вплив ІТКТ на особистість - комп'ютерний фанатизм.

Характеризується це явище "прихильністю людини до комп'ютера,

нездатністю обійтися без нього під час розв'язання навіть найпростіших завдань", спостерігається " ...втрата інтересу до навколишнього середовища, дисплей комп'ютера починає сприйматися як єдине вікно, через яке сприймається навколишня реальність" [34, с. 28]. Серед науковців, що займаються цією проблемою, немає єдиної назви цього явища, яке класифікується багатьма науковцями навіть як своєрідна хвороба. Д. Вайзенбаум використовує визначення для такого типу особистості - програміст за примусом (compulsive programmer), Н. Фруд, поряд з іншими західними науковцями, жертв комп'ютерної манії називає хакерами (hackers), К. Брід використовує терміни техноцентризм, технозацикленність та ін. Негативний вплив ІТКТ може призвести до однобокого особистісного розвитку, надмірної зв'язаності предметного змісту з певною комп'ютерною спеціалізацією, що ускладнює адаптацію особистості до інших необхідних сфер діяльності [52,с. 11].

Ґрунтуючись на проведеному нами аналізі психолого-педагогічної літератури і практики застосування ІТКТ у професійній підготовці майбутніх педагогів можна зробити висновок про те, що формування подібних взаємин між комп'ютером і людиною має стати предметом глибокого вивчення не лише фахівців у галузі інформатики, а й педагогіки, психології та філософії. Однак доводиться констатувати, що питанням подолання небажаних емоційних наслідків комп'ютеризації дотепер у практиці навчання приділяється ще недостатньо уваги. Ці обставини нині негативно позначаються на ефективності використання новітньої техніки, негативно впливають на особистість, на процес підготовки майбутніх учителів шкільних предметів до використання ІТКТ. Все вищеподане дозволяє нам зробити висновок, що під час розробки комплексу педагогічних умов необхідно виходити з теорії розвитку особистості, розуміння сутності цього розвитку, врахування особливостей розвитку людини в процесі навчання засобами ІТКТ. У свою чергу, готовність людини до використання ІТКТ у своїй діяльності визначається мотивами, цілями конкретної особистості, котрі є одним з головних джерел активності, що надають діяльності спрямованості, сили та суб'єктивної значимості.

У дисертаційному дослідженні ми виходили із припущення про те, що використання ІТКТ у процесі підготовки студентів педагогічного університету буде більш ефективним, якщо враховувати індивідуальні особливості студентів, а також спрямовувати підготовку на постійний пошук, оцінку, відновлення та створення прийомів, способів професійної діяльності з використанням ІТКТ. Вищеподане дозволяє передусім виділити *умови, які забезпечують інноваційну спрямованість у формуванні вмінь працювати з іншомовною літературою.*

Розглянемо детальніше проблему формування інноваційної спрямованості у професійній підготовці. Поняття "інновація" означає нововведення, новизну, зміну. Інновація як засіб і процес припускає введення нового в мету, зміст, методи й форми освіти, організацію спільної творчої діяльності викладачів і студентів, що має сприяти підвищенню ефективності й продуктивності навчання й виховання. Нововведення в сфері використання ІТКТ в освіті проходять ті самі стадії, котрими характеризується творчий процес у всіх галузях науки й техніки: аналіз наявної практики та властивих їй суперечностей, вивчення досягнень науки та передового педагогічного досвіду, генерація ідей, підготовка та проведення експерименту, аналіз результатів, допрацювання, визначення можливої сфери застосування нововведення, творче впровадження в практику, подальший розвиток. Спрямованість як провідну характеристику особистості виділяють такі науковці, як: Б.Г. Ананьєв, М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович, О.М. Леонтьєв, К.К. Платонов, А.В. Петровський, С.Л. Рубінштейн та ін.

Отже, інноваційною ми вважаємо організацію усвідомленої, самостійної діяльності щодо пошуку, вивчення та застосування нових способів і форм підготовки до роботи з навчальною літературою, а також розробку нових підходів до навчально-виховного процесу засобами ІТКТ.

Нині немає однозначного визначення спрямованості, однак до умов, що визначають спрямованість, відносять формування потреб, розвиток мотивів, інтересів та ін. Зупинимося на загальній характеристиці цих понять в аспекті досліджуваної проблеми.

Для досягнення цілей нашого дисертаційного дослідження особливо

важливим є питання, що стосуються умов виникнення і формування в студентів потреб до вивчення та застосування ІТКТ у своїй діяльності. Потреби залежать від предметно-суспільного змісту, від рівня розвитку економіки й культури. Поступово розвиваючись, потреби все більше й більше просуваються в соціальну сферу.

Вивчаючи практику роботи випускників педагогічних ВНЗ, ми дійшли висновку, що досить часто одержані майбутнім учителем упродовж навчання в університеті знання та вміння в галузі використання ІТКТ повністю не використовуються ним у процесі розв'язання професійних завдань. Діяльність фахівців, які навіть одержали достатню підготовку в галузі ІТКТ, найчастіше носить репродуктивний характер. Аналізуючи причини цього, ми дійшли висновку, що накопичені вміння користуватися ІТКТ часто залишаються непотрібними, тому що в більшості випускників гуманітарних спеціальностей університетів відсутня потреба в їх постійному формуванні та творчому застосуванні на практиці. В учителів-початковців спостерігається недостатній рівень потреб у досягненні високих результатів своєї професійної діяльності, відсутня постійна спрямованість на творчість у повсякденній педагогічній роботі. Ми вважаємо, що однією з найважливіших умов активності та самоактуалізації особистості студента педагогічного університету є формування потреб у вивченні та застосуванні ІТКТ в освітній і майбутній професійній діяльності.

Одним з головних джерел розвитку потреб є необхідність подолання суперечностей між бажанням застосувати освоєні методи і прийоми діяльності та необхідністю постійно знаходити нові способи, методи і прийоми розв'язання проблем засобами ІТКТ.

Першочерговим завданням, безумовно, є виховання в студентів потреби творчо застосовувати свої знання, досвід, а також удосконалювати свою підготовку впродовж навчання та після закінчення ВНЗ, тобто професійно-творчі потреби. Професійно-творчі потреби розвивають творчі можливості майбутнього вчителя, визначають його пасивність або активність у професійній діяльності; впливають на розвиток соціально-психологічних настанов, які пов'язані з

творчою діяльністю; визначають становлення вчителя в професійній сфері; виступають як стимул розвитку та перебудови особистості загалом [5; 63; 64 та ін.]. У процесі експериментальної роботи нами були виявлені потреби, що виникають і задовольняються в процесі роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ. Серед них: потреби освоїти досліджувану дисципліну, стати гарним фахівцем, потреби в пошуку нестандартних способів розв'язання завдань, потреби в самовдосконаленні, в діловому спілкуванні та ін.

Потреби виявляються в мотивах. Проблеми взаємозв'язку потреб, мотивів і діяльності активно розробляються у вітчизняній психології та соціології. Будь-яка діяльність виходить із певних мотивів і спрямована на досягнення певних цілей. У вивченні процесу мотивації навчання на основі ІТКТ ми будемо спиратися на низку теоретичних положень, пов'язаних з механізмом формування мотивації під час традиційного навчання (психологічний аспект: Л.І. Божович, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, П.М. Якобсон та ін., дидактичний аспект: Ю.К. Бабанський, М.О. Данилов, Г.І. Щукіна та ін., методичний аспект: Р.А. Брандт, Л.Я. Юрцева та ін.)

Є різні класифікації мотивів навчальної діяльності. Найбільш прийнятною для предмета нашого дослідження є класифікація, заснована на виділенні в загальному комплексі мотивів, які регулюють навчальну діяльність, двох основних видів мотивації: мотивів, що виражають орієнтацію на навчання як процес пізнання - внутрішніх мотивів (пізнавальні потреби й інтереси) і мотивів, котрі виражають орієнтацію на навчання як засіб досягнення цілей, непов'язаних з навчанням , - зовнішня мотивація (наприклад, престижність, прагнення до визнання, авторитету та ін.). Внутрішню пізнавальну мотивацію більшість науковців розглядають як специфічну мотивацію творчості. Тому її формування виступає як необхідна умова розвитку творчої активності студентів у навчально-пізнавальній, науково-дослідній і професійно-педагогічній діяльності (Я.О. Пономарьов, Н.М. Яковлєва та ін.).

Виходячи з аналізу психолого-педагогічної літератури з даної проблеми, власного педагогічного досвіду, спостережень за студентами, вчителями, ми

вважаємо обґрунтованим включення формування внутрішніх пізнавальних мотивів як умови, що забезпечує формування інноваційної спрямованості застосування ІТКТ у процесі роботи студентів педагогічного університету з іншомовною літературою. Ми погоджуємося з О.Л. Коношевським у тому, що активізація пізнавальної діяльності можлива лише тоді, коли в студентів виникає внутрішня потреба у вивченні даного матеріалу. “Позитивна мотивація багато в чому залежить від викладача і змісту навчання. Студент має чітко усвідомлювати, чому і для яких цілей йому необхідно вивчати даний матеріал, що йому потрібно зробити під час самостійної роботи, яка її мета”. [101, с. 348]. Отже, першочерговим завданням є виявлення та виховання в студентів внутрішніх пізнавальних мотивів, які відображали б особистісний зміст навчання, були дієвими, усвідомленими, впливали б на всі види діяльності студента.

У результаті експериментального дослідження у внутрішній мотивації навчання студентів ми виділили три групи мотивів, що лежать в основі інтересу студентів до предмета: освітня та практична значимість, емоційна “насиченість” діяльності, успіхи в діяльності. Суттєвим чинником для стійкості навчальної мотивації є домінування вихідного типу структури мотивації у всіх видах діяльності, збереження впливу на особистість протягом тривалого часу. Чинником, який обумовлює динамізм мотивації, є вихідне ставлення студента до предмету, його навчальна активність і значимість конкретного навчального предмету.

Пізнавальні потреби за правильної організації навчального процесу переростають у пізнавальні інтереси .

“Пізнавальний інтерес – форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності, й тим самим сприятливу орієнтацію, ознайомлення з новими фактами” [164, с. 147]. Пізнавальний інтерес визначає пошуковий характер будь-якого виду діяльності, тобто лежить в основі розвитку творчої активності студента.

Інтереси студентів різноманітні за змістом (до предмету, до техніки і т.ін.), за впливом на навчальну діяльність. Для цілей нашого дослідження найбільш

важливим є прояв професійного пізнавального інтересу - науково-педагогічного інтересу, що становить “чітко виражену спрямованість особистості на професійну діяльність, в основі якої лежить дослідницьке мислення, прояв вольових зусиль, готовність до тривалої напруженої роботи, пов’язаної із самостійними діями під час розв’язання виховних завдань” [186, с.85].

Аналіз потреб, мотивів, інтересів визначає, чому конкретна людина займається певною діяльністю. Важливим чинником, що стимулює науково-педагогічний інтерес студентів, є право студента на особистісну самоорганізацію навчання відповідно до своїх цілей. Необхідно, щоб кожний студент усвідомлював мету діяльності, потребу і роль спеціальних знань та вмінь у галузі використання ІТКТ.

Іншим важливим аспектом використання індивідуально-особистісного підходу у процесі застосування ІТКТ на заняттях є необхідність урахування емоційного чинника. Відповідно до теорії П.В. Симонова, емоції - одна з форм відображення дійсності. Однак вони відображають не предмети і явища реального світу, а відношення до них. У процесі роботи за комп’ютером студент найчастіше не одержує “емоційне підживлення”.

Мова почуттів і мислення єдині та взаємообумовлені. Ступінь того, наскільки емоції можна використати в процесі застосування ІТКТ на заняттях іноземної мови, визначається природою індивідуальних потреб. Цей факт, на нашу думку, є дуже важливим, тому що особистісна індивідуалізація дозволяє враховувати та частково прогнозувати емоційний стан студентів у процесі навчання, і на цій основі формувати належне ставлення до занять.

Отже, однією із умов, що сприяють формуванню інноваційної спрямованості роботи студентів з навчальною іншомовною літературою, є сприятлива емоційна атмосфера в студентському колективі, налаштування на творче вивчення та впровадження нововведень, пов’язаних з використанням ІТКТ у педагогічну практику. Тому викладачеві перш, ніж розпочинати роботу, необхідно виявити емоційний настрій студентської групи. Для цього можна скористатися наявними психолого-педагогічними методиками, а також

спостереженнями, бесідами, анкетуванням студентів. Виходячи з одержаних результатів, варто будувати систему педагогічних впливів, що створюють найбільш сприятливу атмосферу діяльності студентів. Створенню позитивної атмосфери процесу навчання сприяють також ситуації зацікавленості, спрямованість на творчу діяльність, використання різних видів стимулювання навчання.

Вищеподане дозволяє визначити, що умови, які забезпечують інноваційну спрямованість застосування ІТКТ у роботі студентів педагогічного університету з іншомовною літературою, реалізуються, якщо:

- усвідомлено цілі і значимість вивчення та використання ІТКТ для розв'язання завдань професійної діяльності;

- урахувано структуру та розвиток професійно-творчих потреб, пізнавальних мотивів, науково-педагогічного інтересу;

- створено емоційно сприятливу атмосферу процесу навчання;

- організовано спілкування зі студентами на основі співробітництва;

- використано цікаві форми подання навчального матеріалу, включено ігрові блоки, різні стимули навчання;

- організовано й активізовано роботу з пошуку, вивчення та застосування досвіду використання ІТКТ, спрямованого на задоволення інтересів і потреб майбутніх учителів;

- створено можливості для розвитку ініціативи, поглиблення та розширення знань із предмету, що вивчається, самоосвіти.

З попередньою педагогічною умовою досить тісно пов'язана інша умова: *необхідність включення майбутнього вчителя в спільну продуктивну діяльність з розробки та впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою.*

Використання ІТКТ у навчальному процесі, орієнтованому на підвищення якості засвоєння досліджуваного матеріалу, може здійснюватися лише за володіння студентами знаннями і вміннями, необхідними під час використання ІТКТ. Однією з ефективних умов, що сприяють оволодінню професійно-

педагогічними знаннями та вміннями в галузі використання ІТКТ є розв'язування певних завдань. Однак аналіз праць з названої проблеми свідчить про те, що студенти в період навчання у ВНЗ виконують, в основному, репродуктивні завдання, що вимагають від них дій за зразком. Дуже рідко в навчальну діяльність включають завдання, що вимагають самостійного визначення цілей (формулювання питань, завдань, гіпотез). У процесі цього в них не виникає ні потреби, ні вмінь, ні досвіду в організації творчої діяльності в навчальній і майбутній професійній педагогічній діяльності засобами ІТКТ.

Отже, в групу умов, які сприяють ефективності засвоєння студентами знань і вмінь використання ІТКТ, необхідно включити такі умови, котрі забезпечують формування досвіду творчої діяльності з використання ІТКТ. У зв'язку із цим, вважаємо за необхідне так організувати навчання, щоб оволодіння необхідними знаннями та вміннями відбувалося за допомогою розв'язування творчого завдання. Однак, треба зазначити, що це положення не виключає використання репродуктивних, формально-логічних завдань, які вирішуються в контексті продуктивних і творчих.

Ця умова тісно пов'язана з проблемою організації освітньої діяльності з урахуванням вимог педагогічної професії, з підбором найбільш ефективних методів і форм активізації творчої діяльності. Аналіз педагогічної практики свідчить про те, що процес адаптації фахівців до педагогічної діяльності відбувається вкрай суперечливо. Серед причин цього - невідповідність між вимогами до змісту й організації навчально-пізнавального процесу в педагогічному університеті та професійній діяльності. Педагогічні ВНЗ у недостатній мірі готують учителів, які мають цілісне уявлення про свою майбутню професійну діяльність.

У педагогічних дослідженнях розглядаються методи та прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів як взагалі, так і в межах проблемно-розвивального, проблемно-моделювального, проблемно-програмованого навчання тощо. Найбільш ефективним є використання контекстного підходу до створення і реалізації технологій навчання.

“Основною характеристикою навчально-виховного підходу контекстного типу, котрий реалізується за допомогою системи нових і традиційних форм і методів навчання, є моделювання мовою знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної ситуації…” [25, с. 60]. З позиції цього підходу можна визначити кілька типів навчальних моделей: семантична, імітаційна і соціальна. Семантичні навчальні моделі включають систему завдань, орієнтованих на індивідуальну переробку та засвоєння навчальної інформації. В імітаційних навчальних моделях навчальні завдання спрямовані не лише на засвоєння інформації, а й на здійснення предметної дії у формах професійної поведінки для досягнення необхідного результату. У соціальних навчальних моделях завдання здійснюються у спільних, колективних формах роботи. У результаті спілкування та взаємодії в інтерактивних групах відбувається формування не тільки предметної, а й соціальної компетентності студентів за моделями, що становлять моделі майбутньої професійної діяльності (ділова гра, семінари-дискусії, прес-конференції, диспути, виробнича практика, комплексне курсове та дипломне проектування, навчальні комунікаційні проекти й т.д.).

У межах дослідно-експериментальної роботи ми проаналізували практику роботи педагогів у педагогічних вищих навчальних закладах з використання ІТКТ у навчально-виховному процесі та встановили, що персональний комп’ютер постійно використовується для індивідуалізації навчання, контролю пройденого матеріалу, сформованих практичних умінь і навичок. Однак з низки психолого-педагогічних досліджень відомо, що введення постійного машинного контролю викликає зниження самоконтролю і продуктивності діяльності. У результаті цього студенти часто неспроможні вийти за межі засвоєних алгоритмів розв’язання конкретних практичних завдань і до самостійного засвоєння нових знань і нових способів діяльності. Таке використання ІТКТ не має принципово нового впливу на навчання, а викликає відверту суперечність між методами організації навчального процесу та реальною діяльністю людини в суспільстві, підсилює соціальну ізоляцію студента в навчальному колективі, тому що він не готовий до співробітництва та співтворчості.

Це підтверджують результати опитування, проведеного серед студентів першого-другого курсів інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Причини виникнення в студентів психологічних бар'єрів на заняттях іноземної мови

Основні причини	Кількість студентів щодо загальної кількості опитаних, %
1. Відсутня можливість висловити свою думку, поділитися проблемами	51
2. Не враховується контекст діяльності студентів	35
3. Не враховується чинник міжособистісного спілкування студентів	61
4. Нецікаві вправи	49
5. Відсутність ситуативності, проблемності	39
6. Низький коефіцієнт мовної активності студентів	54
7. Відсутність належного психологічного клімату на занятті	57

Як показали проведені нами спостереження й опитування студентів, основними психологічними бар'єрами є бар'єри педагогічного спілкування.

Під бар'єром спілкування ми розуміємо психологічні труднощі, що виникають у процесі спілкування, які є причиною конфліктів і перешкоджають взаєморозумінню та взаємодії. Негативними моментами, які сприяють виникненню таких бар'єрів на заняттях іноземної мови з використанням ІТКТ, є:

- низький рівень дружньої атмосфери серед студентів, "затиск" і невпевненість у собі;

- відсутність у процесі навчання вербального спілкування, що негативно позначається на загальному розвитку студента, ускладнює формування вміння висловлювати свої думки, що особливо важливо в процесі вивчення іноземної мови;

- різке обмеження часу спілкування студента з викладачем і колегами, що веде до зменшення особистісних контактів, роз'єднаності та часткової втрати ефекту змагання в процесі групової роботи, в умінні вести діалог і брати участь у дискусії;

- недостатньо розвинутий рівень мотивації.

Для подолання вищевказаних бар'єрів необхідно більше враховувати індивідуально-особистісні особливості студента. Зупинимося на цьому детальніше. Провідна роль індивідуально-особистісного підходу під час навчання майбутніх професіоналів підтверджується з погляду різних наук (філософія, психологія та ін.). Свідомість – це вища форма відображення дійсності. У свідомості проявляється ставлення людини до дійсності, а також у ставленні студента до майбутньої професії, що на заняттях іноземної мови виражається в мовленні. І тут спостерігається нерозривний зв'язок із процесом оволодіння професійною діяльністю і процесом освоєння іноземної мови.

Ми вважаємо, що в основу ефективної взаємодії викладача й студента має бути покладено діалоговий підхід. Він дозволяє визначати суб'єкт-об'єктну взаємодію між учасниками педагогічного процесу, сприяє збільшенню свободи між ними, забезпечує самоактуалізацію і самопрезентацію особистості майбутнього педагога. Основне завдання викладача - не лише й не стільки навчати та виховувати, скільки актуалізувати, стимулювати студента до освоєння комп'ютерної техніки, створювати умови для саморозвитку.

Це, у свою чергу, вимагає відмови викладача від позиції, "командир-підлеглий" і переходу до позиції "студент і викладач - рівноправні колеги" (А.Я. Найн).

Зупинимося детальніше на тих особливостях, які забезпечують ефективну взаємодію викладача зі студентом на заняттях з іноземної мови, і дозволяють підвищити якість засвоєння матеріалу, що вивчається. Вимоги до організації такої продуктивної взаємодії представлені у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Вимоги до організації продуктивної взаємодії викладача і студента на занятті з іноземної мови

Діяльність студента	Сторона міжособистісних відносин	Спосіб спілкування	Інтенціональна основа спілкування	Організаційна форма спілкування
Пізнавальна	Когнітивна	Інформаційний	Взаємний або однобічний інтерес суб'єктів один до одного або до об'єктів дійсності	Встановлення відносин, інтерв'ю
Перетво-рювальна	Соціальна	Інтерактивний	Необхідність і можливість спільних дій	Планування спільних дій. Одно- або двосторонній вплив-спонукання
Орієнта-ційна	Емоційна	Перцептивний	Вплив об'єктів дійсності на суб'єкти діяльності	Обговорення результатів будь-якого виду діяльності, дискусія

Як ми зазначали вище, початковою ланкою у формуванні потреби до занять із використанням ІТКТ є мотиви. Від того, чи зможе викладач у процесі занять створити певну мотивацію, залежить надалі відношення студента як майбутнього фахівця до своєї професійної діяльності. У технологічному аспекті завдання викладача полягає у виборі такого способу педагогічного впливу, який забезпечив би психологічно комфортний стан студента, максимально сприяв би розкриттю його індивідуальності. У випадку прийняття педагогом позиції "співробітництва" як найкращої в навчальному процесі, його дії передбачають:

- ініціювання активності студента, стимулювання потреби до самопізнання та самовдосконалення;

- забезпечення студента необхідними засобами роботи з комп'ютером;

- надання студенту можливості здійснювати індивідуальний вибір способів діяльності, самостійного прийняття рішення.

Останнім часом науковці все більш приділяють увагу навчальному співробітництву в спеціально створеному інформаційному навчальному оточенні, під яким розуміють сукупність комп'ютерних засобів і методів функціонування, що використовуються для реалізації навчальної діяльності [91, с. 63]. Науковцями проведена значна кількість досліджень з метою вивчення ефективності впливу навчального співробітництва на рівень підготовки майбутніх педагогів. Один із розв'язків цих проблем можна знайти на шляху ефективного використання організаційних і дидактичних можливостей соціальних навчальних моделей (ділові ігри, навчальні комунікаційні проекти та ін.).

Соціальні навчальні моделі дозволяють моделювати будь-які ситуації в майбутній професійній діяльності, вони звичайно імітують реальні професійні взаємини, активізують діяльність майбутніх педагогів, сприяють формуванню комунікативних умінь і навичок.

Одним із способів моделювання комунікативних ситуацій є метод групового розв'язання проблеми із застосуванням комп'ютерних засобів спілкування (комунікацій) – метод комунікаційних проектів [86; 90; 151]. Під навчальним проектом ми розуміємо таку організацію навчання, опосередкованого ІТКТ, за якої розв'язання загальної дослідницької проблеми здійснюється в реальних умовах, у співробітництві з членами групи. Наявні різні класифікації телекомунікаційних проектів. Відповідно до класифікації А.Ю. Уварова, Дж. Левіна реалізація проекту може полягати: в обміні локальними розв'язками загальної проблеми; у проведенні спільних спостережень; у вивченні загального й особливого; у підготовці спільних публікацій; в участі в ігровому імітаційному моделюванні; у виконанні унікальних спільних проектів.

Вищеподане дозволяє зробити висновок про те, що умови, які передбачають *залучення студентів до спільної продуктивної діяльності з розробки й впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою* , у ході експериментальної роботи потребують:

- використання форм і методів навчання, що є моделлю майбутньої професійної діяльності (ділова гра, семінари-дискусії, прес-конференції, диспути, виробнича практика, комплексне курсове й дипломне проектування, навчальні комунікаційні проекти й т.д.);

- спрямованість навчання на формулювання і розв'язання творчих завдань, у котрих повині бути відтворені основні риси діяльності майбутнього фахівця, а також має сформуватися досвід творчої діяльності;

- створення комунікативних ситуацій, розвиток міжособистісного спілкування, ділових контактів, співробітництва й співтворчості та ін.

До третьої групи умов ми зараховуємо *формування готовності майбутнього педагога до використання ІТКТ у роботі з іншомовною літературою.*

Науковці розглядають професійну готовність як професійну якість особистості зі складною структурною освітою і професійною спрямованістю (В.П. Безпалько, Л.А. Кандибович та ін.). Крім того, готовність визначають як важливу професійну якість особистості, як психологічну освіту, що містить:

- позитивне ставлення до професії, досить стійкі мотиви діяльності;

- адекватні вимоги професійної діяльності до рис характеру, здібностей, проявів темпераменту;

- необхідні знання, уміння, навички;

- стійкі, професійно важливі здібності сприйняття, пам'яті, уваги, мислення, емоційно-вольових процесів і т.д. [13; 64].

Наявна також інша точка зору, прихильники якої розглядають готовність до професійної діяльності як психічний стан. "Готовність як психічний стан - це "налаштування", актуалізація й пристосування можливостей особистості до успішних дій у цей момент. Готовність як психічний стан особистості студента - це його внутрішнє налаштування на певну поведінку в процесі виконання навчальних і трудових завдань, установка на активні й доцільні дії. Стан готовності ("налаштування ") включає такі компоненти:

- пізнавальні (розуміння професійних завдань, оцінка їхньої значимості,

значення способів розв'язання, уявлення про ймовірні зміни трудової обстановки);

- емоційні (почуття професійної честі й відповідальності, упевненість в успіху, наснага);

- мотиваційні (потреба успішно виконати перші трудові завдання, інтерес до процесу їх розв'язання, прагнення досягти успіху тощо);

- рольові (мобілізація сил, подолання сумнівів) [163, с. 29-30].

Готовність викладачів педагогічного університету до застосування ІТКТ у процесі викладання іноземної мови, а також у формуванні вмінь роботи з іншомовною літературою є важливим показником загальної готовності фахівця до професійної діяльності, має розглядатися як чинник його конкурентноздатності на ринку праці. Критеріями такої готовності виступає його освіченість у даній сфері діяльності, що у свою чергу визначається основними показниками: поінформованістю, свідомістю й умілістю.

Розробляючи педагогічні умови застосування ІТКТ у процесі формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою, ми враховуємо, що процес навчання у ВНЗ є системним. Його системність задається тим, що освіта у ВНЗ має виконувати три функції: економічну, соціальну і культурну (за А.Я. Найном, Л.М. Кустовим). У проекції умов застосування ІТКТ у навчальному процесі на ці функції виникають три взаємозалежні проблеми:

а) функція інтелектуальних ІТКТ у відтворенні соціально-економічної структури суспільства в підготовці вчителя з певним рівнем професійних знань, умінь і навичок (економічна функція);

б) функція ІТКТ у відтворенні соціально-класової й соціально-статусної структур суспільства і соціалізації особистості (соціальна функція);

в) функція ІТКТ у збереженні й збільшенні елементів загальної та професійної культури, а також у розвитку творчих здібностей студента (культурна функція).

Однак соціальні зміни від широкого впровадження ІТКТ значно обумовлені людським чинником. Готовність викладача педагогічного ВНЗ до застосування

ІТКТ стає однією з найважливіших характеристик, що впливають на ефективність вивчення і застосування новітніх технічних засобів не лише в навчальному процесі, а й у всіх сферах людської діяльності.

Поняття “готовність” розглядалося педагогами Н.В. Кузьміною, В.О. Сластьоніним, С.А. Рубінштейном, І.М. Богдановою, З.С. Левчуком, Н.Є. Мойсєюк, Н.М. Яковлєвою та ін., психологами І.Д. Левітовим, Б.Ф. Ломовим, В.Н. Пушкіним, М.І. Дяченко, Л.А. Кандибовичем, В.А. Крутецьким, Л.А. Мойсєєвим та ін. як інтегрована якість випускника педагогічного університету, що є вирішальною умовою швидкої адаптації його до професійної діяльності, подальшого професійного вдосконалювання вчителя й безперервності підвищення його кваліфікації. У психологічну готовність науковці (А.А. Ухтомський, І.Д. Левітів, В.Н. Пушкін та ін.) включають мотиваційний компонент - усвідомлення необхідності в діяльності, наявність стійкої пізнавальної потреби, прагнення до творчого застосування знань та індивідуально-вольовий компонент - цілеспрямованість, наполегливість, самокритичність і т.д. Практична готовність визначається пізнавальним компонентом - володіння вміннями, навичками пізнавальної діяльності та організаційним компонентом - уміння організації самостійної пізнавальної діяльності.

Низка науковців (І.М. Богданова, М.Л. Лейбовський та ін.) визначають сутність і структуру професійної готовності викладачів до освітньої діяльності, опосередкованої ІТКТ. Науковці розуміють педагогічну готовність педагогів як цілісну освіту особистості, що включає три компоненти: мотиваційний, оцінювальний та операційний. Мотиваційний компонент припускає усвідомлення значимості комп’ютерної освіти, інтерес і потреби в організації й керуванні комп’ютеризацією в школі та ін. Оціннний компонент передбачає наявність необхідного об’єму психолого-педагогічних і спеціальних знань. Операційний компонент характеризується наявністю необхідних загально педагогічних і спеціальних умінь і навичок, що обумовлені функцією вчителя щодо забезпечення комп’ютерної освіти студентів. Готовність застосовувати ІТКТ у творчих

процесах деякі науковці розглядають як основу вміння будувати свою діяльність із використанням сучасної техніки, що дозволить виключити із процесу розумової діяльності різноманітні рутинні операції, сприятиме творчому мисленню, висуванню нових гіпотез, ідей (В.Г. Афанасьєв, Г.В. Івщина, П.Ф. Кравчук, Є.Є. Лисенко, О.Г. Смолянінова та ін.).

Отже, на основі проведеного аналізу ми виявили два основних підходи до трактування поняття готовності: особистісний і функціональний. Особистісний підхід трактує "готовність" як певний психічний стан (А.А. Ухтомський, Б.Ф. Ломів, В.Н. Пушкін й ін.) і як якість особистості (І.С. Якіманська та ін.), що є результатом підготовленості до діяльності (М.І. Дяченко, В.А. Крутецький та ін.). Готовність, з погляду функціонального підходу, розглядають як результат підготовки до певної діяльності, як інтегральну освіту, що включає різні компоненти (мотиваційний, пізнавальний, емоційно-вольовий), а також сукупність умінь, навичок і особистісних якостей, адекватних вимогам, змісту та умовам діяльності.

З метою з'ясування того, що майбутні педагоги та викладачі педагогічного університету розуміють під готовністю до використання ІТКТ, ми провели опитування. Було запропоновано дати відповідь на низку питань, що з'ясовують розуміння сутності готовності до використання ІТКТ загалом і до навчально-педагогічній діяльності зокрема. Відповіді оброблялися методом поелементного аналізу. Аналіз результатів опитування показав, що 97,5 % опитаних розглядають готовність як результат теоретичної і практичної підготовки в галузі ІТКТ за наявності сучасного апаратного і програмного забезпечення; 31,2 % відзначають необхідність особистісної зацікавленості, бажання; 45,2 % - упевненості у користуванні комп'ютером, психологічного комфорту; 54,7 % - наполегливості, цілеспрямованості, працездатності та ін.

Наш підхід до визначення готовності грунтується на розумінні її як інтегративної якості особистості, що характеризується багатокомпонентною і багаторівневою структурою, основу якої становлять три взаємозалежних компоненти: пізнавальний, мотиваційний і емоційно-вольовий. Пізнавальний

компонент припускає засвоєння інтегрованих теоретико-методологічних, методичних і практичних знань, володіння вміннями використання ІТКТ у професійно-педагогічній діяльності. Мотиваційний компонент формує позитивне ставлення до роботи з ІТКТ, розвиває різноманітні пізнавальні, професійні мотиви й інтереси, враховує індивідуальні потреби, інтереси і здібності студентів, а також створює високу особистісну зацікавленість, використовує численні мотиви, формує потреби у підвищенні своєї освітньої підготовки. Емоційно-вольовий компонент припускає виховання цілеспрямованості, наполегливості, працездатності, впевненості у собі, самоорганізації, самоконтролю і т.д.

Орієнтація на індивідуально-професійний розвиток педагога виявляє проблему створення умов, спрямованих на активізацію самопізнання, самовдосконалення викладачів вищої школи, зміну їхнього ставлення до власних досягнень у галузі вивчення й використання ІТКТ у професійній діяльності.

Проблема особистості та її суб'єктної позиції постійно перебуває у центрі уваги. Однак єдності в підходах до розв'язання цієї проблеми нині немає. У вітчизняній науці проблема об'єктивного і суб'єктивного в становленні особистості вивчається у зв'язку із цілісністю психологічної структури особистості, що формується в процесі життя людини на основі активного засвоєння нею суспільних форм свідомості й поведінки (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та ін.), визначаючи особистість як суб'єкт діяльності, спілкування, самовдосконалення (О.Г. Асмолов, О.О. Бодалєв, Б.Ф. Ломов, І.В. Дубровіна, В.С. Мухіна, Н.В. Шорохова).

Наш експеримент показав, що розвиток особистісної позиції викладача педагогічного ВНЗ, підвищення значимості його досвіду з використання ІТКТ у професійній діяльності можливий, якщо в процесі підготовки буде актуалізована його суб'єктивна позиція за допомогою стимулювання особистісних досягнень щодо використання ІТКТ у професійній діяльності, створення проблемних ситуацій у процесі підготовки викладачів до використання ІТКТ у професійній діяльності, включення викладачів у особистісно-значущу для них діяльність.

Розглянемо питання стимулювання досягнень особистості майбутнього

педагога з використання ІТКТ. Ставлення викладача вищої школи до своїх досягнень у діяльності щодо засвоєння й використання ІТКТ у професійній діяльності може бути різним. Викладач може позитивно або негативно оцінювати свій успіх або неуспіх; прагнути досягнень або не замислюватися над цим; прикладати зусилля, щоб забезпечити успіх, і особливо не напружуватися; реально досягати або не досягати результату. Низька особистісна значимість власних досягнень у різних видах діяльності може гальмувати розвиток людини, а висока - стимулювати розвиток людини, орієнтованої на самореалізацію.

Особистісна значимість власних досягнень є однією з характеристик суб'єктної позиції особистості щодо себе й реальності. Саме суб'єктна позиція педагога становить основу формування в нього готовності до використанню ІТКТ у професійній діяльності.

Створення умов, які активізують особистісні досягнення педагогів у процесі їхньої підготовки до використання ІТКТ у професійній діяльності, стимулює їхня активність щодо засвоєння й використання ІТКТ, і робить їх суб'єктами особистісного професійного розвитку.

Наш педагогічний експеримент доводить, що актуалізація особистісних досягнень щодо засвоєння і використання ІТКТ у професійній діяльності найбільш ефективно здійснюється за допомогою залучення викладачів у процесі підготовки до використання ІТКТ у розв'язанні діагностико-проекційних завдань, схема розгортання яких відповідала їхній роботі в системах "Я та інші" - "Я - інше Я" - "Я - концепція" у трьох часових межах: минуле, сьогодення, майбутнє; створення атмосфери елітарності стилю занять, виняткових взаємин для кожного індивідуума.

Створення проблемних ситуацій у педагогічному процесі визначається нами як один зі способів актуалізації суб'єктної позиції особистості викладача під час формування готовності до використання ІТКТ у професійній діяльності.

Дослідженню проблемного навчання присвячені праці педагогів і психологів: Ю.К. Бабанського, Л.В. Брушлинського, Т.В. Кудрявцева, І.Я. Лернера, Є.М. Максимової, А.М. Матюшкіна, Т.І. Шамової та ін.

Для нашого дослідження важливим є питання про способи й правила створення проблемної ситуації, за допомогою яких актуалізується суб'єктивна позиція викладачів іноземної мови в процесі їхньої підготовки до використання ІТКТ у професійній діяльності. Розглядаючи дану проблему з теоретичної та з практичної точок зору, М.І.Махмутов виділяє способи створення проблемних ситуацій :

1) спонукання студентів до творчого пояснення явищ, фактів, зовнішньої невідповідності між ними; 2) використання навчальних і життєвих ситуацій, що виникають у процесі виконання студентами практичних завдань; 3) формулювання навчальних проблемних завдань для пояснення проблеми або пошук шляхів іхнього практичного застосування; 4) спонукання студентів до аналізу фактів і явищ дійсності, що виявляє суперечності між життєвим уявленням і науковим поняттям про ці факти; 5) висування гіпотези, формулювання висновків та їх дослідна перевірка; 6) обговорення зі студентами попереднього узагальнення нових фактів, у результаті чого виникає проблемна ситуація; 7) спонукання студентів до порівняння, зіставлення явищ, фактів, дій, що спричиняють проблемну ситуацію; 8) організація міжпредметних зв'язків; 9) варіювання завдань, переформулювання питання [118, с. 30-35].

О.М. Матюшкін пропонує свої правила створення проблемних ситуацій:

1) формулювання перед учнями такого завдання, виконання якого відкриє їм нові знання; 2) запропоноване учневі проблемне завдання має відповідати його інтелектуальним можливостям (ступінь труднощів пропонують розглядати за ступенем новизни навчального матеріалу); 3) проблемне завдання, як правило, має передувати поясненню проблемного матеріалу; 4) як проблемне завдання можуть слугувати навчальні питання, завдання, практичні дії [117, с. 86-112].

Ми виділяємо такі етапи створення проблемних ситуацій, які актуалізують суб'єктивну позицію викладачів іноземної мови у їхній підготовці до використання ІТКТ у професійній діяльності: - формулювання такого завдання, виконання якого дає їм нові знання й уміння щодо використання ІТКТ у своїй діяльності; - забезпечення доступності у вирішенні проблемної ситуації щодо

використання ІТКТ у професійній діяльності; - надання можливості самостійно формулювати проблемні питання і ситуації, висувати гіпотези щодо розв'язання проблеми й обґрунтовано їх доводити.

Наш педагогічний експеримент засвідчує, що суб'єктивність позиції викладачів в процесі проблемного навчання характеризується можливістю самостійно розв'язувати професійно-педагогічні й дослідницькі завдання, використовуючи ІТКТ, а також здатністю самостійно розглядати різні варіанти розв'язків.

Отже, включення викладача ВНЗ в особистісно-значиму для нього діяльність на різних етапах підготовки сприяє актуалізації його суб'єктивної позиції щодо використання ІТКТ у професійній діяльності.

Ще один аспект у формуванні готовності викладачів ВНЗ до використання ІТКТ у процесі викладання пов'язаний зі змістом підготовки майбутнього педагога до застосування ІТКТ. Ми вважаємо за необхідне виділити теоретико-методологічну, методичну й практичну підготовки, що забезпечать педагогів методологією інформаційного підходу до реформування педагогічної дійсності в системному взаємозв'язку з усіма іншими методологічними засобами сучасної науки. Така підготовка сприяє оволодінню основними знаннями в сфері використання ІТКТ в освіті; формує готовність до застосування одержаних знань на практиці й прагнення продовжувати свою освіту в даній галузі. Ґрунтуючись на аналізі наукової літератури, результатів власних досліджень, ми визначили зміст теоретико-методологічної, методичної та практичної підготовок до використання засобів ІТКТ у ВНЗ у процесі формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою.

Теоретико-методологічна підготовка.

Філософські знання: теорія пізнання та інформаційна епістемологія; філософія мислення, штучний інтелект; філософське розуміння інформаційної культури; філософське розуміння комп'ютерної революції, соціальні перспективи і проблеми, розвиток ІТКТ в освіті; філософське розуміння людини, проблеми особистості в сучасному технологічному епосі; теорія спілкування та ІТКТ.

Загальнонаукові знання: поняття про навчальний процес засобами ІТКТ; інформаційні методи.

Знання конкретних методик дослідження: знання про способи перекладу теоретичних положень на мову методичних рекомендацій; знання про способи впровадження рекомендацій у практику.

Спеціально-наукові знання:

- знання про способи проведення педагогічних спостережень і досліджень, одержання емпіричних даних;

- знання про способи переходу від емпіричних даних до теоретичних узагальнень;

- електронні комп'ютерні системи як інструменти навчально-виховного процесу;

- комп'ютерна (кібернетична) й інформаційна теорія навчання;

- педагогічні можливості ІТКТ;

- дидактичні вимоги до апаратного і програмного забезпечення;

- аналіз, адаптація, проектування і застосування педагогічних програмних та інтегрованих засобів;

- ІТКТ в організації індивідуальної, групової, самостійної діяльності;

- ІТКТ у діагностуванні й прогнозуванні навчання (на етапах планування, реалізації, контролювання і самоконтролю діяльності), технологічне відтворювання результатів навчання;

- інформаційне обслуговування вчителів: збір, зберігання, обмін передовим педагогічним досвідом, комунікації;

- ІТКТ у керуванні педагогічними процесами;

- ІТКТ як засоби підвищення ефективності науково-педагогічних досліджень;

- проведення педагогічного експерименту: збір, зберігання, оперативна обробка психолого-педагогічної інформації з використанням обчислювальної техніки;

- наочне подання результатів дослідження;

- моделювання навчально-виховного процесу;

- складання навчальних планів і програм.

Методична підготовка викладачів спрямована на оволодіння основними видами і формами активності в педагогічній діяльності. Ця підготовка припускає освоєння різних методів навчання з використанням ІТКТ. Методична підготовка включає форми пізнавальної діяльності (індивідуальні, групові, колективні, комбіновані) та методи:

- інформаційно-довідкові: методи інформаційного обслуговування вчителів;

- робота з базами даних педагогічної інформації (обмін досвідом, вивчення передового досвіду роботи); зі спеціальною науково-технічною, навчально-методичною і довідковою літературою, що зберігається на різних носіях інформації;

- навчально-контролюючі: методи керування, діагностики та оцінки результативності навчання з використанням ІТКТ; методи організації викладання в різних типах навчальних закладів з використанням сучасних педагогічних технологій та ІТКТ;

- адаптивні методи: методи адаптації до особистісних здібностей студента, до рівня підготовленості, до особливостей психічних процесів;

- застосування й проектування програмно-педагогічних засобів і технологій навчання, комбінування різних засобів і методів комп'ютерного і традиційного навчання; методи організації активних форм навчання з використанням ІТКТ;

- організація методичної роботи в галузі комп'ютеризації та впровадження ІТКТ на базі комп'ютерної, комунікаційної, а також відеотехніки в сферу викладання всіх навчальних дисциплін, у сферу управління освітою;

- психолого-педагогічне дослідження, діагностика, а також корекція розвитку й виховання особистості дитини;

- обчислювальні методи: статистична звітність, наочне подання результатів навчально-виховного процесу.

Практична підготовка включає вміння та навички реалізації

методологічних, теоретичних і методичних знань. Всі ці вміння й навички не зводяться лише до забезпечення взаємодії із ІТКТ. Ефективне використання можливостей обчислювальної техніки вимагає оволодіння певним стилем мислення, певними навичками розумових дій, має важливе загальноосвітнє значення для формування здібностей та інтелекту фахівців у ВНЗ.

Практична підготовка:

- уміння та навички реалізації методологічних, теоретичних, методичних і практичних знань:

- психолого-педагогічного дослідження особистості та групи;

- проектування педагогічної діяльності з використанням ІТКТ;

- побудови інформаційної структури для опису об'єктів і систем;

- конструювання змісту майбутньої діяльності;

- організації пошуку інформації, необхідної для розв'язання завдання;

- вибору ефективних засобів реалізації поставлених завдань;

- виміру одержаного результату з використанням ІТКТ і пояснення причин розбіжності між поставленими цілями та одержаними результатами;

- використання ІТКТ у педагогічному управлінні;

- використання ІТКТ у виховній і позашкільній діяльності;

- застосування ІТКТ у дослідницькій діяльності;

- організації самоосвіти.

У ході нашого дисертаційного дослідження ми дійшли висновку про необхідність активізації науково-дослідної роботи, пов'язаної з використанням засобів ІТКТ у розв'язанні професійних завдань. Проблемам організації науково-дослідної роботи присвячено чимало публікацій. В умовах реформування освіти, виникнення інноваційного освітнього простору дана проблема здобуває все більшого значення. Нині наука перетворюється у самостійну галузь виробничої діяльності, куди залучаються значні трудові та фінансові ресурси. Зростає потреба у здатних творчо застосовувати ІТКТ фахівцях, які б відповідали постійно зростаючим вимогам, могли б самостійно вивчати і використовувати новітні досягнення науково-технічного процесу в професійній діяльності. Розв'язання

даних проблем можливе через об’єднання процесів освіти і наукової діяльності, швидкого проникнення нових даних науки у навчальний процес, поповнення нових наукових напрямів найбільш талановитими кадрами.

Основні форми організації науково-дослідної роботи у ВНЗ розвиваються за двома основними напрямами. Перший напрям охоплює різні форми організації науково-дослідної роботи у позакласний час. Основними є наукові спілки студентів, центри наукової та технічної творчості, факультативи, лабораторії тощо; залучення студентів до участі в науково-дослідних і проектно-конструкторських роботах, що виконуються за рахунок різних бюджетів; участь у виставках, наукових семінарах, конференціях, олімпіадах, конкурсах науково-дослідних робіт студентів; виступ з доповідями, написання статей, подача заявок на винахід тощо. Другий напрям пов’язують з організацією науково-дослідної роботи в межах навчального процесу. Цей напрям реалізується за допомогою впровадження науково-дослідних тем (розділів), елементів наукових пошуків у різні види навчальних занять; включення у навчальні плани спеціальних лекційних курсів щодо організації навчально-дослідницької роботи; наукової праці під час навчальної, виробничої практики, навчально-дослідницької роботи студентів (реферати, курсові, дипломні роботи).

На основі теоретико-експериментального дослідження нами виявлений і теоретично обґрунтований комплекс умов використання ІТКТ у процесі формування в студентів педагогічного університету вмінь роботи з навчальною іншомовною літературою, що включає:

- забезпечення інноваційної спрямованості у викладанні предмету;
- включення студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки і впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою;
- формування готовності викладачів педагогічних ВНЗ до використання ІТКТ у процесі викладання.

Ще раз підкреслимо, що дані педагогічні умови будуть ефективними лише у випадку їхнього комплексного застосування, тому що вони тісно й нерозривно

пов’язані між собою.

В основі механізму виявлення комплексу педагогічних умов використання ІТКТ у процесі роботи студентів педагогічного університету з навчальною іншомовною літературою полягає врахування соціальних замовлень суспільства середній і вищій школі щодо розвитку особистості вчителя та учнів за допомогою демократизації позиції особистості та включення її у спільну творчу, продуктивну діяльність неперервної освіти.

Проблеми, розглянуті в цьому розділі, знайшли своє висвітлення в публікаціях автора [79, 80, 82, 83].

Висновки до першого розділу

1. Проаналізовано вітчизняну і зарубіжну філософську, психолого-педагогічну та навчально-методичну літературу з проблеми дослідження; розкрито сутність понять “професійна підготовка вчителя”, “інформаційна культура”, визначено роль і значення комп’ютерної культури у професійній діяльності майбутніх педагогів, розроблено критерії та рівні її сформованості у студентів ВНЗ; досліджено стан підготовки вчителів до впровадження ІТКТ у навчально-виховний процес вищої школи; визначено об’єктивні передумови формування умінь роботи з іншомовною літературою, текстами, підручниками засобами ІТКТ.

2. Процес підготовки майбутніх педагогів на основі ІТКТ потребує застосування нових форм, методів і засобів навчання (комп’ютерні навчальні програми, аудіо-, відеоматеріали тощо). При цьому головним є формування навичок роботи з традиційними та віртуальними інформаційними джерелами, знаходження креативних розв’язків, уміння користуватися знаннями для розв’язання практичних завдань, реалізовувати проектні технології, постійно відчувати потребу в активній, цілеспрямованій самоосвіті. Кожному викладачеві небхідна ґрунтовна підготовка в сфері сучасних ІТКТ.

3. Процес формування в майбутніх педагогів готовності до впровадження ІТКТ у професійній діяльності передбачає:

- забезпечення освітньої галузі теорією і практикою використання ІТКТ, що орієнтовані на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання і виховання;
- педагогічну інновацію (замість стереотипного навчання застосовують нові підходи, методи, ідеї, прийоми, що стимулюють формування креативності вчителів);
- мотивацію (підвищення інтересу в майбутніх педагогів до процесу вивчення нових педагогічних технологій з подальшим їх ефективним застосуванням);
- активне використання ІТКТ у навчальному процесі, що прогнозує створення інформаційного освітнього середовища.

4. Технологія навчання, що ґрунтується на ІТКТ, забезпечує такі дидактичні можливості для педагогічного ВНЗ:

- управління самостійною навчальною діяльністю студентів;
- представлення нової навчальної інформації кожному студентові окремо;
- розв'язання різноманітних навчальних та пізнавальних завдань;
- організація тренування у формуванні відповідних видів діяльності, знань, умінь та навичок;
- контроль навчальної діяльності, тестування знань, умінь і навичок;
- пошук, опрацювання, підготовка та збереження різноманітної інформації;
- інформаційно-довідкове забезпечення навчального процесу;
- комунікація з віддаленими комунікантами та доступ до розподілених навчально-інформаційних ресурсів.

5. Для формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою суттєве значення має характер текстів: їх зміст, інформативність, цікава фабула. Від якості текстового матеріалу залежить мотивація читацької діяльності студентів.

6. На основі теоретико-експериментального дослідження нами виявлений і теоретично обґрунтований комплекс умов використання ІТКТ у процесі формування в студентів педагогічного університету вмінь роботи з навчальною іншомовною літературою, що включає:

- забезпечення інноваційної спрямованості у викладанні предмету;
- включення студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки і впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою, що передбачає: використання форм і методів навчання, які є моделлю майбутньої професійної діяльності (ділова гра, семінари-дискусії, прес-конференції, диспути, виробнича практика, комплексне виконання курсових і дипломних робіт, навчальні комунікаційні проекти й т.д.)
- формування готовності викладачів педагогічних ВНЗ до використання ІТКТ у процесі викладання.

РОЗДІЛ 2
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЕФЕКТИВНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ІТКТ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ

2.1. Використання майбутніми вчителями засобів ІТКТ у роботі з іншомовною літературою

Соціально-економічні зміни в Україні, переорієнтація на розвиток людини, її особистісні якості та культурні цінності детермінують нагальну потребу кардинального оновлення системи освіти, перегляд основних концептуальних положень навчально-виховного процесу у вищій школі. Особливо актуальним є питання реформування системи підготовки вчителя.

Для з'ясування особливостей застосування ІТКТ у процесі формування умінь роботи майбутніх педагогів з навчальною іншомовною літературою ми використовуємо метод моделювання.

У педагогіці та інших науках моделювання визначається як:

1) метод дослідження об'єктів на основі їхніх моделей - аналогів визначеного фрагмента соціальної реальності; побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ [156, с. 35-37];

2) теоретичний метод дослідження процесів і станів за допомогою їхніх реальних (фізичних) або ідеальних, перш за все математичних, моделей [149, с. 104];

3) метод практичного або теоретичного оперування об'єктом (досліджується безпосередньо не сам об'єкт, котрий цікавить, а використовується допоміжна природна або штучна система, що знаходиться у визначеній об'єктивній відповідності з пізнавальним об'єктом, котра спроможна заміняти його на певних етапах пізнання, а також дає в процесі дослідження інформацію про сам об'єкт моделювання) [38, с. 119-121];

4) заміна об'єкта, що вивчається, іншим, для цього створеним [62, с. 16].

Аналіз вищенаведених визначень показує, що поняття "моделювання"

відображає спосіб вивчення об’єктів на основі їхніх моделей. У педагогіці розрізняють: моделювання педагогічних завдань і педагогічних ситуацій, моделювання педагогічного процесу (дидактичного, виховного, освітнього), моделювання стану системи управління освітніми установами.

На основі аналізу досліджуваного об’єкта ми дійшли висновку, що модель формування у майбутніх учителів вмінь роботи з навчальною іншомовною літературою засобами ІТКТ має включати такі блоки: цілі та завдання навчання студентів у педагогічному університеті; засоби змісту і передачі інформації; форми організації освітнього процесу; педагогічні засоби навчального призначення; електронні підручники; інформаційні ресурси Інтернету; ІТКТ; взаємодія студентів; контроль, тестування; взаємодія з викладачем; критерії оцінки рівня підготовленості випускника педагогічного університету.

Графічне зображення моделі формування умінь роботи з навчальною літературою студентів педагогічного університету із застосуванням ІТКТ представлена на рис. 2.1.

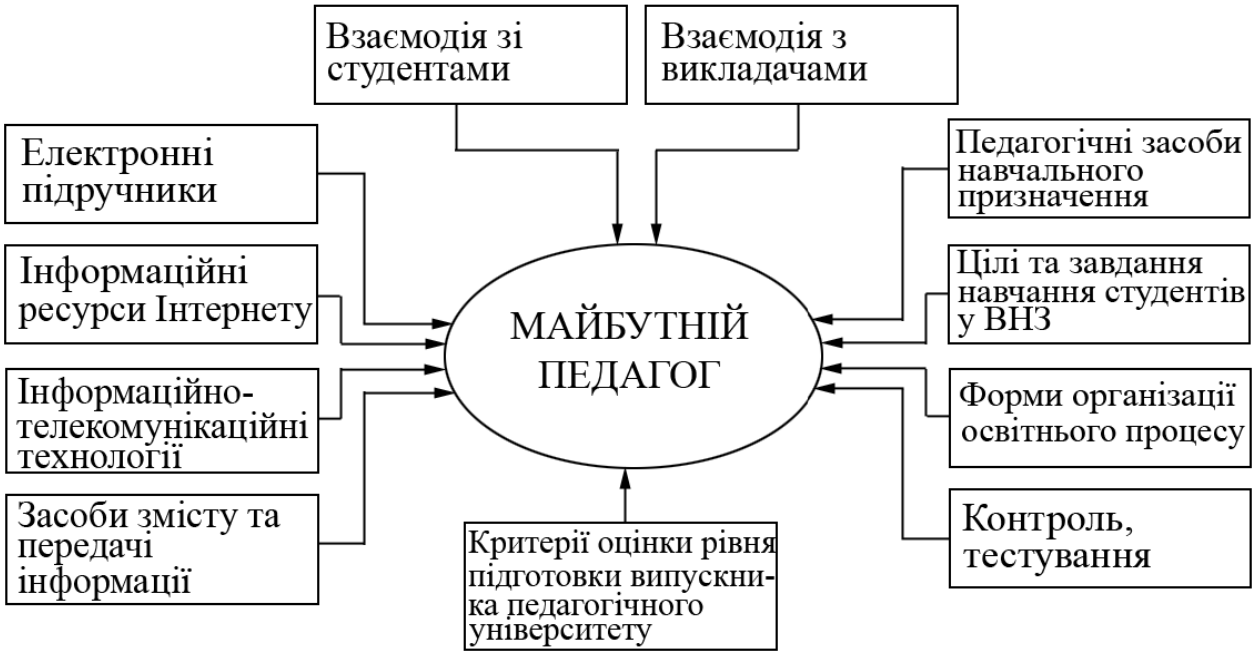

Рис 2.1. Модель формування в майбутніх педагогів умінь роботи з навчальною іншомовною літературою засобами ІТКТ

За своїм місцем у процесі пізнання педагогічна модель є засобом організації дослідження, котре в різних формах присутнє на всіх етапах пізнавального процесу. Моделювання виступає як спосіб багатогранного розкриття причин педагогічних явищ, що дозволяє виявляти закономірності різних сторін застосування ІТКТ у процесі формування умінь роботи з іншомовною літературою.

Назвемо найбільш значущі педагогічні цілі, що ефективно реалізовуються з використанням ІТКТ у процесі формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою [120; 153]:

1) індивідуалізація і диференціація процесу освіти (завдяки можливості поетапного просування до мети на різних ступенях складності);

2) здійснення контролю зі зворотним зв'язком, з діагностикою (констатація причин помилкових дій студента) й оцінкою результатів освітньої діяльності;

3) здійснення самоконтролю і самокорегування;

4) вдосконалення управління самостійною роботою студентів з іншомовною літературою засобами ІТКТ;

5) створення умов для розвантаження студента від обов'язкових аудиторних занять шляхом раціоналізації самонавчання;

6) забезпечення можливості тренажу і здійснення з його допомогою самопідготовки студента (учня);

7) вивільнення навчального часу викладача завдяки виконанню на комп'ютері рутинних операцій нетворчого характеру, пов'язаних із навчанням студентів;

8) моделювання та імітація процесів, що вивчаються і досліджуються;

9) створення і використання інформаційно-довідкових баз даних (культурної, наукової, суспільно-політичної, соціологічної, історичної, географічної та ін. інформації), необхідних у навчальній діяльності, а також забезпечення доступу до мережі інформації;

10) відбір змісту матеріалу (оригінальної художньої, наукової і суспільно-

політичної літератури);

11) посилення мотивації навчання (наприклад, завдяки образотворчим засобам програми або створенню ігрових ситуацій, або “зануренню” в інформаційно-наочне середовище);

12) формування компонентів певного виду мислення (наприклад, логічного) через систематичне виконання логічної послідовності всіх операцій, закладених у програмі);

13) формування уміння ухвалювати оптимальне або варіативне рішення у складній ситуації;

14) формування інформаційної культури навчальної діяльності (завдяки використанню редактора тексту, електронних таблиць, баз даних або інтегрованих пакетів, призначених для користувача);

15) розвиток комунікативної культури і соціокультурної освіченості через організацію міжкультурного спілкування іноземною мовою в середовищі Інтернет;

16) розвиток умінь висловлювати свою думку іноземною мовою в письмовій (e-mail) та усній формі, вести бесіду іноземною мовою (IRC, телеконференції) та ін.

Будь-яка ІТКТ складається із взаємопов’язаних інформаційних процесів, кожний з яких містить певний набір процедур, що реалізовуються за допомогою інформаційних операцій. ІТКТ виступає як система, функціонування кожного елементу якої підкоряється загальній меті функціонування системи - одержанню якісного інформаційного продукту або послуги з початкового інформаційного ресурсу відповідно до поставленого завдання.

Як базова ІТКТ загалом, так і окремі інформаційні процеси можуть бути представлені трьома рівнями: концептуальним, логічним і фізичним. Концептуальний рівень визначає змістовий аспект ІТКТ або процесу, логічний - відтворюється формалізованим описом, а фізичний рівень розкриває програмно-апаратну реалізацію ІТКТ. Структура “ІТКТ” може містити такі блоки (рис. 2.2).

Технологічне забезпечення складається з підсистем, що автоматизують

інформаційне обслуговування користувачів, розв’язання завдань із застосуванням ІТКТ та інших технічних засобів управління у встановлених режимах роботи. Технологічне забезпечення ІТКТ, як правило, містить такі обов’язкові елементи: правове, ергономічне, організаційне, математичне, технічне, лінгвістичне, інформаційне і програмне забезпечення.

Правове забезпечення - сукупність правових норм, що регламентує правовідносини в процесі створення й впровадження ІТКТ.

Ергономічне забезпечення - для створення оптимальних умов високоефективної і безпомилкової діяльності людини з ІТКТ, для їх якнайшвидшого освоєння.

Організаційне забезпечення - комплекс документів, що регламентує діяльність персоналу ІТКТ в умовах функціонування інформаційних систем.

Математичне забезпечення - це сукупність математичних методів моделей і алгоритмів обробки інформації, що використовуються в процесі розв’язання функціональних завдань, а також у процесі автоматизації проектувальних робіт ІТКТ.

Математичне забезпечення включає засоби моделювання процесів управління, методи і засоби розв’язання типових завдань управління, методи оптимізації досліджуваних управлінських процесів (методи оптимізації, математичного програмування, математичної статистики і т.д.).

Технічне забезпечення (комплекс технічних засобів (технічні засоби збору, реєстрації, передачі, обробки, відображення розмноження інформації, оргтехніка та ін.), що забезпечують роботу ІТКТ. Центральне місце серед усіх технічних засобів займає персональний комп’ютер. Структурними елементами технічного забезпечення разом з технічними засобами є також методичні матеріали, технічна документація і обслуговуючий технічні засоби персонал.

Лінгвістичне забезпечення об’єднує сукупність мовних засобів для формалізації природної мови, побудови і поєднання інформаційних одиниць у процесі спілкування користувача із засобами комп’ютерної техніки.

Рис. 2.2. Декомпозиція блоку “інформаційно-телекомунікаційні технології”

Інформаційне забезпечення є сукупністю проектних рішень за обсягами, розміщенням, формами організації інформації у ІТКТ. Воно включає сукупність показників, довідкових даних класифікаторів і кодифікаторів інформації, масиви інформації на відповідних носіях, а також персонал, що забезпечує надійність зберігання, своєчасність і якість технології обробки інформації.

Програмне забезпечення включає сукупність програм, що реалізовують функції й завдання ІТКТ і забезпечують стійку роботу комплексів технічних засобів. До складу програмного забезпечення входять загальносистемні та спеціальні програми, а також інструктивно-методичні матеріали щодо застосування засобів програмного забезпечення і персонал, що займається його розробкою.

За призначенням програмне забезпечення поділяють на службове, орієнтоване на підтримку роботи системи (наприклад, операційна система) та прикладне, орієнтоване на користувача (наприклад, текстовий редактор).У свою чергу, прикладне програмне забезпечення складається з програм двох типів: прикладні програми загального призначення та специфічні програми, написані спеціально для вузькоспеціалізованого використання.

Для проектування ІТКТ значну роль відіграє використання як програм загального призначення, так і педагогічних програмних засобів. У літературі з ІТКТ використовується значна кількість термінів, що характеризують типи подібних програм. Нерідко різні автори вкладають в один і той же термін істотно різний зміст або, навпаки, однотипні програми характеризують різними термінами.

Комп’ютерні програми, котрі розроблені для вдосконалення навчального процесу, можна умовно розділити на два класи. До першого зараховують комп’ютерні навчальні програми. До іншого класу відносять програми, призначені для розробки комп’ютерних навчальних програм (інструментальні системи, наочно-орієнтовані середовища, прикладні пакети і т.п). На рис.2.3 представлена класифікація програмних засобів.

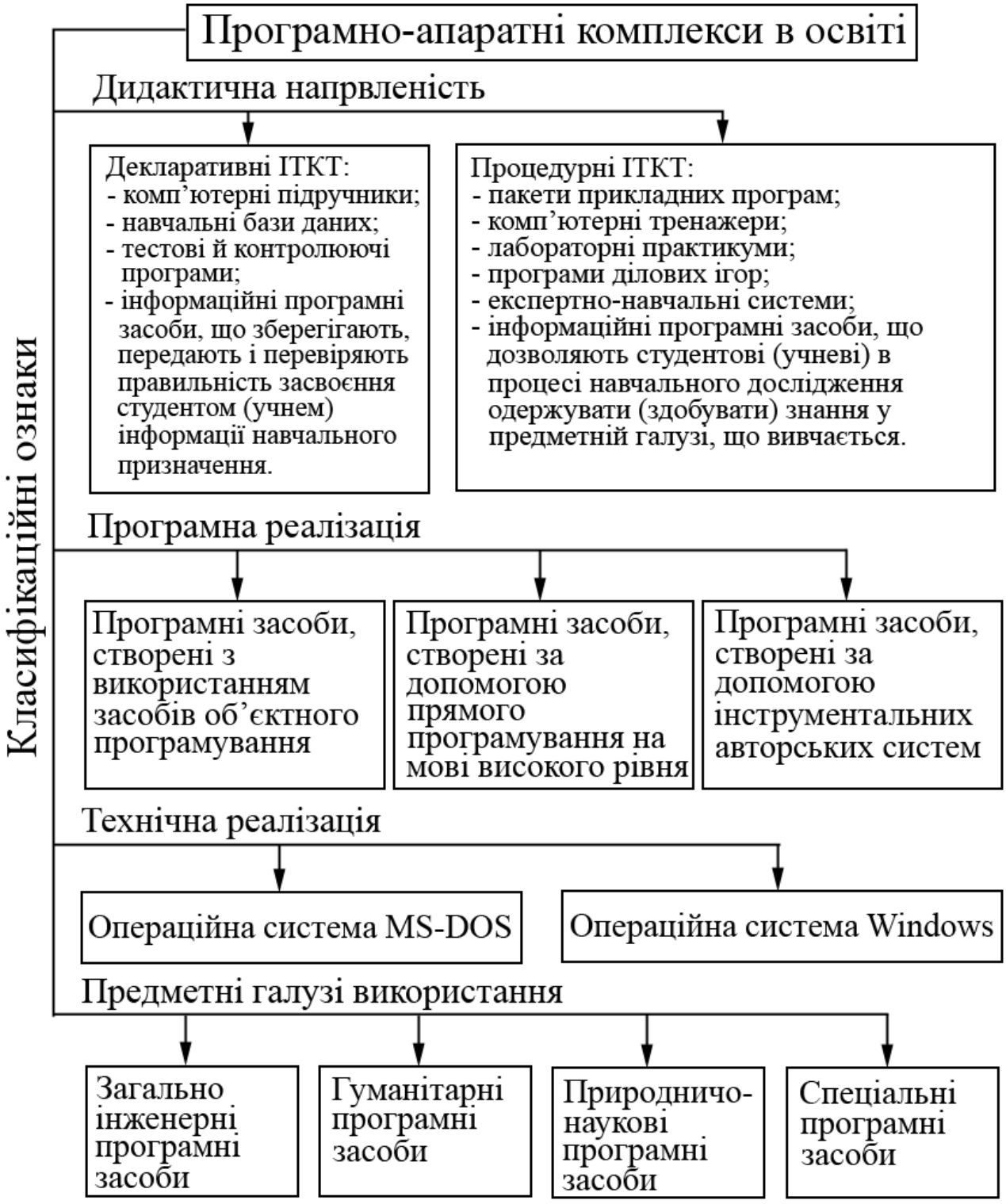

Рис. 2.3. Класифікація програмних засобів

Як показав аналіз теорії і практики з проблеми дослідження, наявність значної кількості навчальних програм, їхня відносна різноманітність, що визначена цілями і змістом навчання, технічними можливостями, рівнем мовної

підготовки студентів роблять актуальною проблему систематизації програмних засобів для раціональнішого їх використання у процесі навчання. У спеціальній літературі наявні різні класифікації комп'ютерних програм, які використовують у сфері освіти. Як правило, в процесі складання таких класифікацій науковці беруть за основу один початковий параметр – відмінну ознаку (наприклад, можливість діалогу учня з комп'ютером; спосіб подання навчального матеріалу і т.д.).

Донині не вдалося розробити універсальну класифікацію, яка охоплювала б увесь комплекс навчальних програм і чітко структурувала б їх на типи.

Оскільки немає єдиної загальноприйнятої класифікації програм загального призначення, ми беремо за основу одну з класифікацій: автоматизовані системи навчання (комп'ютерні підручники); предметно-орієнтовані середовища (мікросвіти); лабораторні практикуми; програми-тренажери; контролюючі програми; довідкові системи; комп'ютерні ігри [8; 124].

Розглянемо коротко характеристику кожного типу програм загального призначення. Автоматизована система навчання є розгорненим програмним пакетом, тобто достатньо універсальним посібником з потенційно широкими навчальними можливостями. Потрібно відзначити, що така система поєднує властивості різних, більш вузько орієнтованих комп'ютерних програм. Таке поєднання взаємозв'язаних програм (підручник, посібник, задачник, практикум і/або тренажер, а також експертна система контролюючої спрямованості) дає реальну можливість самостійно вивчити значні обсяги матеріалу (від окремих розділів до цілого навчального курсу).

Автоматизована система навчання враховує також індивідуальні особливості студентів, оскільки:

- дозволяє забезпечити оптимальну для кожного конкретного користувача швидкість і послідовність викладу навчального матеріалу, можливість самостійного чергування вивчення теорії і аналізування практичних прикладів, що створює більший психологічний комфорт у порівнянні зі звичайними аудиторними заняттями;

- забезпечує, завдяки вбудованій експертній системі, можливість

самоконтролю якості набутих знань, умінь і навичок;

- розвиває навички аналітичної та дослідницької діяльності;
- економить час учня, необхідний для вивчення курсу [124; 148; 163].

Отже, адекватне завданню щодо формування умінь роботи з іншомовною літературою, комп'ютерне середовище має бути мультимедійним, тобто об'єднувати у собі різні види інформації (у текстовій і звуковій формі, а також у формі відео- і фотоінформації).

Програмний продукт такого типу як інструмент навчального процесу не має обмежувати наміри користувачів і жорстко нав'язувати їм послідовність операцій або надмірно контролювати їхні дії. Середовище реалізує взаємини між об'єктами, а також забезпечує наочне представлення об'єктів та їхніх властивостей. Студент оперує об'єктами середовища, керуючись методичними вказівками, з метою досягнення поставленого дидактичного завдання або проводить дослідження, мета і завдання якого визначені студентом самостійно. Ураховуючи сучасну концепцію безперервного міждисциплінарного навчання, основний вектор навчання необхідно направити не на накопичення певної суми знань як основи для виконання вправ, а на створення необхідних умов для успішного розв'язання конкретних завдань. Такий тип навчального середовища є засобом формування системно організованого знання, що дозволяє формувати і закріплювати корисні для розв'язання конкретних завдань навички, котрі й визначають ступінь володіння інформацією предметної галузі, що вивчається [55, с. 108-113].

Наприклад, лабораторний практикум – це програма, котра призначена для спостереження і дослідження різних об'єктів на практиці, з подальшим їхнім числовим і/або графічним представленням. Перед проведенням експерименту визначають цілі, а також засоби і методики його здійснення, методи обробки даних і форми звіту. В процесі роботи з іншомовною літературою такий тип програм може бути корисний, наприклад, для підрахунку частоти вживання певного мовного явища. Оскільки робота з лабораторним практикумом має аналітичний для дослідження характер, вважається корисним використовувати

його в процесі підготовки статей, доповідей, курсових, дипломних робіт і т.д.

Програми-тренажери передбачають тренінг, тобто відпрацювання і закріплення технічних навичок під час розв'язання завдань. Такий тип програм можна назвати "закріплювально-контролюючими". Вони дозволяють студентові одержати необхідну інформацію з конкретних аспектів предмету (відмінювання прикметників у німецькій мові; множина іменників; морфологічна класифікація дієслів), і застосувати знання практично, відпрацювавши до автоматизму свої навички. Зазвичай роботі на тренажерах передують пояснення викладача (лекція, огляд). Програма-тренажер, як правило, не дає вичерпної інформації з теми, а лише пропонує правила "гри", ілюструючи їх одним або декількома прикладами, залежно від складності проблеми. Далі пропонуються вправи на закріплення з можливістю варіювання рівня складності та самостійності в процесі їх виконання. Дії можуть супроводжуватися як негайним коментарем із правильною відповіддю після кожного завдання, так і завершальним звітом у балах /процентах з вказівкою на допущені помилки.

Контролюючі програми – програмні засоби, призначені виключно для перевірки (оцінки) якості знань. Вони мають забезпечувати студентам можливість введення відповіді у загальноприйнятій формі (у випадку з німецькою мовою, наприклад, треба передбачити складність набору на клавіатурі спеціальних символів: ä, ö, ü, ß), фіксувати результати і аналізувати відповідь на правильність, видаючи статистичний звіт.

Довідкові системи призначені для зберігання і надання різної навчальної інформації довідкового змісту. Характерна особливість програм цього класу - ієрархічна організація матеріалу й швидкий пошук інформації за різними ознаками (гіпертекст). Типовим прикладом довідкової системи може служити мультимедіа енциклопедія на CD-ROM. На початку роботи з такою енциклопедією на екрані комп'ютера з'являється головна сторінка, що містить назви розділів. Користувач має можливість обирати будь-який розділ на свій розсуд і переходити від одного до іншогоз а посиланнями, що забезпечують одержання контекстної довідки. Також є можливість пошуку потрібної інформації

за заданими параметрами, що значно полегшує і прискорює роботу. За необхідності одержані дані можна роздрукувати, щоб зберегти їх у твердій копії. Крім того, у порівнянні зі своїм “паперовим” аналогом, мультимедіа енциклопедія пропонує не тільки тексти, а й відеоролики, діаграми, анімацію, звуковий супровід, а також забезпечує інтерактивний зв’язок [199; 207 та ін.].

Необхідно відзначити, що науковці донині не досягли одностайності у питанні класифікації педагогічних програмних засобів, оскільки програми, віднесені до одного типу, можуть мати істотні відмінності, а одна і та ж програма цілком може вписуватися в межі декількох типів. Ю.І. Машбиць пропонує розв’язувати проблему визначення типу програми, виходячи з конкретних навчальних завдань [121]. У педагога з’являється унікальна можливість представляти інформації наочно. Навчання з використанням комп’ютерних навчальних програм необхідне і в школі, і у ВНЗ. Воно має бути орієнтоване, відповідно до сучасних цілей і завдань інформатизації, на розвиток комунікаційних здібностей студентів; формування критичного мислення студентів; навчання сприйняттю інформації з екрану; перекодуванню візуального образу у вербальну знакову систему; оцінку якості інформації; вдосконалення умінь вибірковості “споживання” інформації з екрану комп’ютера; підвищення загальних інтелектуальних здібностей студентів [2; 69; 145 та ін.].

Самоосвіта - це один з найважливіших аспектів освіти, котрий припускає само мотивацію студента відносно власного навчання, а також певний рівень самоорганізації особистості. Не слід забувати, що під час занять в аудиторії студенти одержують важливу, але незначну частину необхідних їм для професійної підготовки і загального розвитку знань. Саме бажання самоосвіти, самовдосконалення є рушійною силою процесу пізнання й інтелектуального розвитку особистості [24].

Тому не випадково у сучасній педагогічній науці спостерігається тенденція до індивідуалізації навчання. Відповідно до нових стандартів вищої освіти збільшується кількість часу, відведеного для самостійної роботи студентів. У даному контексті впровадження ІТКТ в освітній процес дозволило б більш повно

враховувати особистісні здібності кожного студента, не знижуючи, а навіть збільшуючи темп занять, без збитку для якості знань [33].

Розробляючи модель використання ІТКТ у процесі формування умінь роботи з навчальною іншомовною літературою ми визначили *функціональний* компонент, представлений комплексом функцій викладача і студента в процесі використання ІТКТ в професійній діяльності. Переконливими вважаємо висновки Ю.І. Машбиця, котрий вказує на необхідність розглядати функції комп'ютера в контексті діяльності як викладача, так і студента [122]. Комп'ютер, на думку науковця, можна використовувати в навчальному процесі у двох напрямах: як засіб вивчення або як засіб навчальної діяльності. Чітку грань між цими функціями провести непросто.

У першому випадку передбачається використання всього спектру можливостей комп'ютера - від довідкової системи до моделювання ситуацій, що не є специфічно педагогічним застосуванням ІТКТ, хоча може забезпечити істотний освітній ефект. Навчальна ж функція, і Ю.І. Машбиць підкреслює це як основну характеристику другого напряму, припускає керування освітнім процесом. Застосування комп'ютера в навчанні відбувається, в основному, за сценарієм одного з двох, виділених Ю.І. Машбицем, типів:

1. Безпосередня взаємодія студентів з комп'ютером, який сам визначає завдання, оцінює правильність і надає необхідну допомогу. Втручання педагога потрібне лише в непередбачених ситуаціях, коли у випадку недосконалості навчальної програми комп'ютер не може справитися сам.

2. Комп'ютер вписується в межі традиційного навчання з широким використанням усього арсеналу засобів, починаючи від підручників і закінчуючи програмними посібниками. Він має сприяти активному залученню студентів (учнів) до навчального процесу, підтримувати інтерес, сприяти розумінню і запам'ятовуванню матеріалу [122].

Кожний із запропонованих типів комп'ютеризованого навчання має свої переваги, але вибір кращого залишається за викладачем. Оскільки засоби ІТКТ є, по суті, засобами реалізації дидактичних завдань, вибір має бути зроблено з

огляду на дидактичні і пізнавальні цілі.

Педагог вищої школи є центральною фігурою навчально-виховного процесу у ВНЗ, що визначає його спрямованість і ефективність. Сучасні психолого-педагогічні дослідження процесу навчання з використанням ІТКТ виявляють провідну роль викладача як організатора і керівника. Основний зміст діяльності викладача зводиться до виконання ним навчальної, виховної, а також організаційної функції.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури і досвіду роботи з проблеми дослідження нами виділені такі функції викладача в умовах використання ІТКТ:

1) змістовно-технологічна (відбір педагогічних програмних засобів відповідно до змісту іншомовного навчання);

2) діагностична;

3) управлінська;

4) координаційна;

5) дослідження (аналіз, адаптація і проектування педагогічних програмних та інтегрованих засобів);

6) організаційна (організація індивідуальної, групової, самостійної діяльності студентів з використанням ІТКТ).

Навчання як двосторонній інформаційний процес включає передачу інформації (діяльність викладача) і переробку інформації (діяльність студента), що дає можливість говорити про виділення в ньому двох взаємопов’язаних підсистем. Інформація, котру надає викладач у процесі формування умінь роботи з іншомовною літературою, не однорідна, вона є сукупністю різних її видів; це може бути лінгвістична (структури і факти мови, правила вживання знаків мови), інструктивна (про способи переробки інформації студентами, щодо коригування їх діяльності), суспільно-політична, суспільно-культурна, спеціальна (загальнонаукова, технічна), країнознавча (дані про країну, мова якої вивчається), емоційна і деякі інші види інформації.

У контексті нашого дослідження існує потреба виділити *функції студента* в

умовах використання ІТКТ: 1) навчальна (практичне оволодіння різними видам мовленнєвої діяльності; формування умінь і навиків читання; вдосконалення аудіювання на основі автентичних звукових текстів мережі Інтернет; вдосконалення умінь монологічного і діалогічного висловлювання на основі проблемного обговорення представлених матеріалів мережі Інтернет; вдосконалення умінь писемності (письмово відповідати партнерам, брати участь у підготовці рефератів, творів, інших епістолярних продуктів спільної діяльності); 2) самонавчання з використанням ІТКТ (закріплення матеріалу, що викладається, в режимі індивідуальної самопідготовки; поповнення свого словарного запасу (як активного, так і пасивного, лексикою сучасної мови, що відтворює певний етап розвитку культури народу, соціального і політичного устрою суспільства); 3) інформаційна (пошук необхідної інформації в комп'ютерних-термінологічних словниках, енциклопедіях, довідниках тощо; пошук перекладних еквівалентів іншомовної лексики; 4) інтеркультурна (знайомство з культурознавчими знаннями (мовним етикетом, особливостями мовної поведінки різних народів в умовах спілкування, особливості культури, традицій країни , мова якої вивчається, та ін.).

Наступним компонентом моделі є *оцінний*, що представлений системою педагогічних вимог до ІТКТ у професійній діяльності.

Проблема застосування ІТКТ у формуванні умінь роботи з навчальною літературою тісно пов'язана з психолого-педагогічною і програмно-технічною оцінкою якості педагогічних програмних засобів. Складність оцінки програмних засобів навчального призначення пояснюється тим, що ще не створено об'єктивного методу оцінки якості навчальних посібників і програм. Проте в сучасних теоретичних і практичних педагогічних дослідженнях вироблені певні підходи до проблеми оцінки якості педагогічних програмних засобів. До них можна віднести: *критерійну* оцінку методичної придатності педагогічних програмних засобів, засновану на використанні критеріїв оцінки якості, експериментальної перевірки педагогічної доцільності використання педагогічних програмних засобів, в основі якої є практична апробація застосування програмних засобів у процесі навчання впродовж певного періоду часу; *експертну* оцінку

якості педагогічних програмних засобів, яка грунтується на компетентній думці експертів, котрі знають дану галузь і мають науково-практичний потенціал для ухвалення рішень; *комплексну* оцінку якості педагогічних програмних засобів, що інтегрує всі з вище зазначені підходи.

Визначаючи педагогічні вимоги до навчальних комп'ютерних програм, необхідно враховувати обґрунтування вибору теми предмету (курсу) в процесі розробки педагогічних програмних засобів, аргументоване педагогічними цілями використання програмних засобів, реалізація яких можлива або тільки за допомогою педагогічних програмних засобів, або обумовлена необхідністю інтенсифікації процесу навчання [159; 166 та ін.].

Крім цього, в процесі розробки навчальних комп'ютерних програм необхідно враховувати ергономічні вимоги до змісту й оформлення педагогічних програмних засобів, які обумовлюють необхідність забезпечення позитивних стимулів у процесі роботи студента з програмою; враховувати вікові та індивідуальні особливості студентів; передбачати (за необхідності) можливість застосування у програмі ігрових ситуацій. Психологічні вимоги встановлюють умови, що забезпечують підвищення рівня мотивації навчання і підтримки високого ступеня працездатності студента. Гігієнічні вимоги мають обмежувати оформлювальну частину педагогічних програмних засобів і встановлювати вимоги до зображення інформації: кольорової гамми й роздільної здатності, розбірливості й чіткості зображення, зображення знакової інформації, розташування тексту на екрані ("віконне", табличне, текстове й т.д.), а також до режимів роботи з педагогічними програмними засобами.

Особливе значення під час розробки і застосування програмних засобів навчального призначення необхідно приділяти практичності використання програми, забезпечуючи процес її застосування необхідним сервісом, простотою використання, гарантією стійкості від несанкціонованих натиснень клавіш, можливістю легкого повернення на вихідні позиції, надійністю, розсилкою локальною мережею (в умовах використання комплекту навчальної комп'ютерної техніки), можливістю перенесення програми на комп'ютери іншого типу. Вимоги

до оформлення документації для розробки і використання педагогічних програмних засобів мають встановлювати єдиний порядок побудови і оформлення основних документів для розробки і використання педагогічних програмних засобів, що створюються в установах і організаціях, незалежно від їх відомчої приналежності.

Активізацію діяльності студента може забезпечувати можливість самостійного управління ситуацією на екрані, самостійний вибір режиму навчальної діяльності; варіативність дій у разі ухвалення самостійного рішення; створення позитивних стимулів, що підвищують мотивацію навчання (наприклад, застосування ігрових ситуацій, доброзичливість у спілкуванні, використання різних засобів візуалізації).

У процесі побудови моделі застосування ІТКТ у навчальному процесі виникає питання про необхідність її оцінки. Встановлено, що, коли ІТКТ включалися в процес навчання як засіб, проблема визначення критеріїв оцінки розв’язувалася тільки емпірично й інтуїтивно. Ухвалення рішення спиралося в основному на практичний досвід педагога у традиційному навчанні. Це і зумовило те, що оцінка корисності ІТКТ зводилася до виявлення ефективності навчання з використанням комп’ютера у порівнянні з безкомп’ютерним навчанням. За позитивного результату аналізу встановлювалася педагогічна доцільність застосування ІТКТ у навчальному процесі.

Педагогічну корисність ІТКТ розуміють як її дидактичну якість (доцільність і ефективність), яка забезпечує розвиток особистості студента. Педагогічною доцільністю ІТКТ вважають відповідність бажаних змін властивостей і якостей особистості студента, що є прогнозованими в ІТКТ, цілям і завданням навчання.

Для позитивного оцінювання з погляду доцільності ІТКТ повинні: *відповідати* цілям і завданням навчання; *зважати* на специфіку і зміст навчального предмету, а також необхідний рівень формування знань, умінь і навичок як з погляду вивчення й освоєння конкретної дисципліни, так і з погляду професійної необхідності і значущості комп’ютеризованих курсів; *допускати* варіацію рівня проблемності та складності завдань й інтенсивності екранної подачі

інформації студентам; *передбачати* різні форми організації занять з використанням комп'ютерів; *дозволяти* здійснювати контроль діяльності (етапи, структура, види), фіксацію й аналіз результатів контролю і відповідний інтерфейс; *враховувати* психоемоційні та вікові особливості студентів і рівень їхнього розумового розвитку; *допускати* конфігурацію системи, варіацію і генерування завдань; *допомагати* педагогові з перевіркою правильності виконання завдань.

Для встановлення педагогічної доцільності застосування ІТКТ використовуємо сукупність критеріїв: науковість, майстерність, обсяг і усвідомленість. Вони характеризуються такими параметрами: ступінь абстракції, рівень засвоєння, широта досвіду, ступінь усвідомленості. Критеріями для ухвалення рішення про педагогічну доцільність ІТКТ є: зміни за траєкторіями підготовленості студентів, індекс розвитку, коефіцієнт засвоєння.

Педагогічна ефективність використання ІТКТ у навчально-виховному процесі підвищується, якщо вони входять складовою частиною безпосередньо у технологію навчання. Це зауваження стосується освітніх комплексів, що включають усі види навчальної діяльності (лекції, лабораторні практикуми, практичні заняття, індивідуальні консультації, заняття з використанням ігрової імітації і колективної діяльності тощо). У даному випадку комп'ютер з допоміжного технічного засобу переходить до розряду основних засобів навчання.

Найважливішим способом підвищення ефективності навчального процесу є його інтенсифікація. Інтенсифікацію процесу навчання з використанням ІТКТ можна визначити як підвищення продуктивності комп'ютеризованої праці учасників педагогічного процесу (педагога, студентів). Підвищення якості й рівня навчання з використанням ІТКТ, що функціонує в умовах, визначених педагогічною доцільністю, неможливе без детального врахування властивостей ІТКТ. Проте об'єктивна оцінка педагогічної ефективності ІТКТ становить труднощі, обумовлені характером викладання, суб'єктивним оцінюванням результатів навчання, виховання й рівня сформованості необхідних властивостей і якостей розвитку особистості студента.

Педагогічна ефективність ІТКТ визначається на етапах їх апробації і

практичного застосування в освітній системі. На етапі практичного застосування здійснюється узгодження комп'ютеризованого курсу з реальними умовами його функціонування і розв'язання завдань щодо забезпечення педагогічної ефективності.

Оцінювання педагогічної ефективності здійснюємо за критеріями: відхилення від норм, закладених у структуру ІТКТ (дидактичний обсяг, рівень засвоєння, ступінь усвідомленості); індекс розвитку; коефіцієнт засвоєння.

Отже, ми вважаємо, що активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів можлива лише на основі моделювання застосування ІТКТ у навчанні студентів педагогічного університету в процесі роботи з іншомовною літературою, що дозволяє відтворювати істотні сторони об'єкта дослідження. Розроблена нами модель включає три взаємозв'язані компоненти: змістовий, функціональний і оцінний. Змістоний компонент представлений описом видів ІТКТ і їх програмно-апаратною реалізацією. Функціональний складається з набору функцій викладача і студента в процесі роботи з навчальною іншомовною літературою на основі ІТКТ. Оцінний містить комплекс педагогічних вимог до застосування ІТКТ.

Зауважимо, що розроблена нами модель достатньо умовна, оскільки, на думку О.М.Леонтьєва, педагогічні технології не можна вивчити, а можна намітити лише орієнтири їх можливого застосування [110].

Проблеми, розглянуті в цьому розділі, знайшли своє висвітлення в публікаціях автора [80; 84].

2.2. Підготовка майбутніх педагогів до оволодіння вміннями роботи з іншомовною літературою із застосуванням ІТКТ

У теоретичному аспекті вирішення проблеми формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ ми висловили припущення про те, що використання ІТКТ у процесі формування у студентів педагогічного університету вмінь роботи з іншомовною літературою буде

проходити більш ефективно за виконання комплексу педагогічних умов:

- інноваційна спрямованість у викладанні предметів;

- включення студентів у спільну продуктивну діяльність щодо розробки й впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою;

- формування готовності викладачів ВНЗ до використання ІТКТ у процесі роботи з іншомовною літературою.

У цій частині дисертаційного дослідження розглянемо методику реалізації названих вище педагогічних умов.

До групи умов, що *забезпечують інноваційну спрямованість у викладанні предмету,* як відзначалося в першому розділі нашого дисертаційного дослідження, ми віднесли професійно-творчі потреби, внутрішні пізнавальні мотиви, а також науково-педагогічний інтерес до вивчення і застосування ІТКТ. У ході дослідження ми спробували виділити групи студентів залежно від їхнього ставлення до комп'ютерних інновацій. За рівнем сформованості інноваційної спрямованості можна виділити три групи студентів, які мають відповідно високий, середній і низький рівень.

У студентському середовищі помітне диференційне ставлення до освоєння, використання і створення педагогічних інновацій, що базуються на використанні ІТКТ. Так, близько 6 % студентів належать до високого рівня інноваційної спрямованості, 32 % до середнього та 62 % до низького.

Виходячи з необхідності здійснення підготовки як викладачів, так і студентів до роботи з ІТКТ, впродовж 2004-2005 і 2006-2007 навчальних років нами було проведено анкетування студентів першого, другого та третього курсів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка. Опитування проводилось з метою з'ясування рівня комп'ютерної й інформаційної освіченості студентів молодших курсів ВНЗ, визначення ступеня готовності студентів до

застосування ІТКТ у навчанні. З огляду на основні рекомендації соціологів автором була складена анкета (додаток А, Б). В опитуванні брали участь 288 респондентів, серед них студенти першого, другого та третього курсів інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка. Кількість правильно заповнених анкет – 288.

Отже, у результаті проведеного анкетування ми одержали обґрунтовану інформацію про рівень комп'ютерної й інформаційної освіченості студентів молодших курсів ВНЗ, визначили ступінь готовності студентів до застосування ІТКТ у навчанні.

Для вивчення професійної спрямованості студентів ми одержали дослідницький матеріал у процесі оцінювання професійно важливих якостей за методикою В.І. Андреєва [2; 5]. В її основу закладений метод узагальнення незалежних характеристик, які дають студенти і викладачі. Узагальнена оцінка, одержана з використанням комп'ютерної програми, дозволила найбільше точно визначити зміни у професійній спрямованості майбутніх педагогів.

Для виявлення вихідного стану і динаміки професійних потреб, внутрішніх пізнавальних мотивів і науково-педагогічного інтересу ми використали низку психолого-педагогічних методик. Так, для визначення потреб студентів педагогічних ВНЗ, ми застосовували розроблений Ю.М. Орловим, Л.П. Орловою, В.І. Шкуркіним тест оцінки потреб у спілкуванні.

Особливості мотиваційної сфери студентів визначалися за методикою Н.М. Симонової, а також за допомогою комп'ютерних версій тестів Люшера і Роршаха.

Дані тесту Роршаха використано для виявлення деяких характеристик інтелектуальної сфери, а саме тих властивостей мислення, які пов'язані з мотиваційними та емоційними особливостями суб'єкта (творчий компонент мислення, інтроверсія, оригінальність, динамічність образів і т.д.). Упродовж

усього дослідження, поряд із зазначеними методиками, використовувалися: бесіди, анкетування, аналіз продуктів діяльності студентів, самооцінки й експертної оцінки, спостереження за поведінкою, вербальними та емоційними реакціями студентів під час проведення експериментів та ін. У ході проведеної роботи одержано великі масиви інформації про минулий досвід вивчення інформатики, з'ясовано ставлення до навчальних завдань, до оцінок, до емоційного клімату в групі.

Особливе значення для ефективності підготовки учителів, котрі широко використовують у професійній діяльності ІТКТ, є формування науково-педагогічного інтересу до досліджуваної дисципліни. Наявність інтересу впливає на весь процес пізнавальної діяльності особистості. В процесі проведення дослідно-експериментальної роботи виявлено ступінь інтересу учнів до змісту, завдань, а також до різних форм і методів навчання. Основними ознаками сформованого інтересу студента до застосування ІТКТ у процесі формування у студентів педагогічного університету вмінь роботи з іншомовною літературою є: емоційність, інтелектуальна активність, вольове зусилля, а також успішність навчання. Ми встановили, що на першому занятті з використанням ІТКТ майже в усіх студентів виникає ситуативний інтерес. На його появу впливає новизна, почуття цікавості, бажання опанувати нові знання і способи діяльності, усвідомлення значимості ІТКТ у навчальній і професійній діяльності сучасного вчителя. Надалі у ході експерименту формування стійкого інтересу студентів досягається через певні етапи: пробудження інтересу, становлення й розвиток. Численні дослідження показують, що становлення інтересу залежить від нарощування емоційної атмосфери, індивідуальності професійно-пізнавальної діяльності, різноманітності видів діяльності, варіативності навчальних завдань, доступності, результативності та перспективності діяльності студентів.

У процесі експериментальної роботи ми встановили, що одним з найбільш сильних чинників, які впливають на формування інноваційної спрямованості, є позитивний емоційний стан у процесі роботи з ІТКТ.

У студентів із низьким рівнем інноваційної спрямованості на використання

ІТКТ, звичайно, спостерігається стан емоційно-психологічного дискомфорту, що проявляється у негативних висловлюваннях на адресу комп'ютерної техніки, у почутті тривоги, непевності, напруги, страху, остраху зіпсувати або зламати щось, зробити можливу помилку в процесі роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ; у небажанні користуватися комп'ютерами; у відмові застосовувати ІТКТ.

До того ж, найбільший психологічний бар'єр спостерігається у користувачів-початківців, навчання котрих часто перебуває у стресових умовах і супроводжується величезною нервово-психічною напругою. Так, якщо на перших заняттях близько 92% опитаних студентів гуманітарних відділень педагогічного університету проявляють інтерес і бажання використати ІТКТ у підготовці до професійної діяльності, оцінюють позитивно розвивальний потенціал комп'ютерної техніки в освіті, то, на завершення традиційного курсу, їхня кількість скорочується до 30%. Пояснюється це тим, що в процесі навчання засобами ІТКТ виникає тривога, багато в чому пов'язана з новизною і неопануванням пропонованого засобу навчання, перешкоджає засвоєнню знань, а включення захисних механізмів психіки приводить до формування мотивації відкидання не лише самого навчального процесу, а й усього предметного змісту [34, с.70].

Реалізація ідей інноваційної спрямованості підготовки припускає використання низки заходів. Нами були проаналізовані недоліки технологій навчання, що ведуть до зниження зацікавленості у навчанні, до яких належать:

- недостатній рівень сформованості необхідних знань, умінь і навичок у галузі ІТКТ;
- подача нового матеріалу у формі сухої констатації;
- репродуктивний характер діяльності;
- інформаційні перевантаження (інформаційний шок);
- труднощі в опануванні мови спілкування з комп'ютером, пов'язані з необхідністю оволодіння більшою кількістю нових спеціальних понять і термінів, а також способів дій;
- зміна звичних методів роботи;

- складність перенавчання;

- недовіра до результатів роботи комп'ютера через недосконаліть програмних і технічних засобів та ін.

Для подолання зазначених недоліків на лекціях і практичних заняттях ми прагнули зацікавити студентів роллю і значенням ІТКТ у розв'язанні життєво важливих завдань, визначили той зміст, який студенти вкладають у застосування ІТКТ, стимулювали висловлювання, що містять різні точки зору на вивчення інформатики й комп'ютерної техніки. У ході занять здійснювалася попередня підготовка користувачів до спілкування з комп'ютером, у процесі якої студенти усвідомлювали місце комп'ютера у своїй діяльності. Студенти зрозуміли місце комп'ютера у своєму житті, поступово засвоюючи нові розумові і моторні операції. Використовуючи ІТКТ, ми ознайомили студентів з поняттям "переносу" навичок і прийомів з колишнього досвіду. Так, студентам, які мають схильність до вивчення мов, рекомендували освоювати ІТКТ так, як би вони вивчали нову мову зі своїми граматичними правилами. Студентів, схильних до міжособистісної взаємодії, орієнтували на взаємодію із ІТКТ у формі діалогу і т.п. На заняттях створювалася висока особистісна емоційна зацікавленість шляхом вивчення мотиваційної сфери студентів і на її основі введення прийнятних для людини мотивів. Позитивна мотивація підтримувалася впродовж усіх занять шляхом чіткої постановки завдань, заохоченням, використанням цікавих форм подання навчального матеріалу, включенням ігрових блоків, організацією і активізацією самостійної роботи із засвоєнням нової інформації, самоврядуванням, гарантованою допомогою у випадках ускладнень. Під час цього ми створювали умови, які надають можливості для індивідуальної творчості студентів, поглиблення і розширення знань з предмету, що вивчається, залучення до науково-дослідної діяльності. В процесі виникнення комп'ютерної тривожності проводився аналіз суб'єктивної ситуації взаємодії із ІТКТ, виявлялися причини виникнення дискомфорту під час роботи з технікою. Психологічний аналіз індивідуальних особливостей комп'ютерного страху дозволив виявити стресові чинники і визначити індивідуальні шляхи їх подолання.

У ході лабораторного експерименту, порівнюючи показники рівня підготовленості студентів експериментальних і контрольних груп, ми виявили помітне зростання ефективності використання ІТКТ у процесі формування в студентів педагогічного університету умінь роботи з іншомовною літературою.

На наступному етапі експерименту ми долучили другу групу умов, що припускає *включення студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки та впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою.*

Найважливішим засобом формування досвіду продуктивної спільної діяльності є творче завдання, що вимагає виділення нової функції, об'єкта, аналізу структури об'єкта, побудови принципово нового способу розв'язання завдань, комбінування відомих способів діяльності у новий.

Однак аналіз досвіду використання ІТКТ у роботі з іншомовною літературою у педагогічних ВНЗ переконує, що використані на заняттях завдання стимулюють в основному репродуктивні процеси і не активізують творче мислення студентів. Недостатньо використовуються творчі завдання, активні форми навчання, котрі моделюють майбутню професійну діяльність із використанням ІТКТ, що орієнтують майбутнього педагога на групове розв'язання проблем, організацію спільної діяльності.

Потужним інструментом оволодіння професійно-педагогічними знаннями й уміннями є використання технологій навчання, що моделюють професійну діяльність майбутніх учителів з використанням ІТКТ. Однак, як показують результати численних досліджень, у практичній педагогіці недостатньо використовуються переваги навчальних моделей, особливо соціальних. У результаті аналізу використання ІТКТ нами виявлено, що в ході навчання у педагогічному ВНЗ переважають монологічні форми викладання, недостатньо використовуються активні форми навчання, котрі моделюють майбутню професійну діяльність. У межах експериментального дослідження ми встановили, що у процесі роботи з навчальною іншомовною літературою найбільш оптимальним є така побудова навчання, за якої оволодіння знаннями, уміннями та

навичками відбувається за допомогою розв'язання творчих завдань, що використовують у конкретних видах діяльності. Найбільш перспективним ми вважаємо використання різних форм навчального співробітництва, що моделюють майбутню педагогічну діяльність учителя: ділові ігри, семінари-дискусії, прес-конференції, диспути, захисти творчих завдань, метод проектів і т.д. Слід зазначити, що реалізація ідей диференціації та індивідуалізації припускає використання як групових, парних, так і індивідуальних форм роботи, в основі яких лежать різні варіанти взаємодій студентів і викладачів.

В експериментальній роботі в процесі реалізації даної умови нами були широко використані можливості Інтернету із забезпечення пошуку і застосування текстової, графічної (статичної або динамічної), звукової та відео- інформації у роботі з іншомовною літературою:

- для заняття викладач у медіатеці ВНЗ або зі свого домашнього комп'ютера може обрати певні автентичні матеріали для читання й усного мовлення з теми, що вивчається;

- на комп'ютер зі звуковою платою можна записати звукову інформацію (мовлення політичних або державних діячів, цікаві виступи на різні теми носіїв мови з різних питань), скоротивши її до потрібних меж на своєму магнітофоні;

- провести усне обговорення одержаних електронною поштою листів;

- провести у групах обговорення, дискусію з проблемної інформації, одержаної з ресурсів мережі Інтернет, а потім організувати загальну дискусію;

- провести лінгвістичний аналіз певних повідомлень, усних або письмових висловлювань носіїв мови, що містять фразеологізми, реалії, ідіоми, прислів'я, приказки, неологізми, які відбивають специфіку функціонування мови, що вивчається, в культурі народу;

- використати фрагментарно художні твори авторів країни, мова якої вивчається, одержані в електронних бібліотеках;

- використати матеріали електронних граматичних довідників, пропоновані у них вправи, а також матеріали лексичних довідників, словників, довідників країнознавчого характеру, матеріали дистанційних курсів, що наявні у відкритому

доступі для включення їх в урок та ін.

Використання у навчанні таких ресурсів Інтернет, як UseNet (система телеконференцій), IRC (інтерактивна розмова в реальному часі), дозволило нам спілкуватися в інтерактивному режимі з реальними носіями мови, ділитись враженнями і ставити актуальні питання відразу безлічі користувачів, що перебувають у різних частинах світу. У ході педагогічного експерименту ми широко використали метод навчальних проектів у вигляді спільних публікацій, електронних журналів, комп'ютерних презентацій і т.п.

Завдяки можливості доступу до системи Інтернет викладачі одержали нові перспективи творчої роботи, а студенти - нові перспективи спілкування та особистого досвіду. У ході експериментальної роботи реалізовано низку e-mail проектів. Мета проектів - розширювати знання, а також розуміння світу і людей, котрі населяють його, через читання, листування, соціальні науки і технології. Участь у проекті стимулювала інтерес студентів до вивчення іноземної мови. Оскільки мережна робота в міжнародному проекті неможлива без систематичного вдосконалювання володіння іноземною мовою, з'явився досвід роботи з більшою кількістю текстової інформації, уміння редагувати і правильно оформляти одержаний матеріал. Покращилися вміння й навички роботи з комп'ютером і його периферійними пристроями.

За традиційного навчання іноземної мови писемна форма мов, як правило, відіграє другорядну роль. Це граматичні вправи, заповнення пропусків, складання діалогів і листів за зразком. Писемна форма мов на заняттях є штучним засобом спілкування. У написанні листів за зразком студенти повинні уявити, що вони звертаються до конкретної особи, але в процесі цього розуміють, що їхню роботу прочитає викладач, а основну увагу буде приділено формі, граматичній правильності мови, наявності типових зворотів, запропонованих у посібнику. Так не можна створити заснований на уяві лист. Обмін індивідуальними листами електронною поштою в системі інтерактивного спілкування дає унікальну можливість вести реальний діалог із читачем, перевірити свою писемну мову, уміння виразити себе, перевірити, чи правильно зрозуміли партнера. Партнери з

переписки навчаються висловлювати свої комунікативні наміри у писемній формі. Крім того, створюється позитивний емоційний фон у ході спілкування.

У такому контексті виконання завдань проекту виходить за межі аудиторних занять і вимагає багато зусиль, особливо на початковому етапі. Однак зусилля виправдують себе, тому що в проектній роботі весь навчальний процес орієнтований на студентів, тут, насамперед, ураховуються їхні інтереси, життєвий досвід й індивідуальні здібності.

Робота учасників проекту осмислена і активна: вони мають чітко, систематично викладати свої думки письмово, їм доводиться посилати і одержувати значну кількість інформації в суворо обмежений термін, аналізувати і систематизувати цю інформацію. Участь в e-mail проектах підсилює індивідуальну і колективну відповідальність за конкретну роботу в межах проекту; адже кожний учасник, працюючи індивідуально або в мікрогрупі, має представити всій групі результат своєї діяльності. Студенти навчаються доводити справу до кінця, тому що вони повинні акуратно задокументувати результат своєї праці.

Ми змушені були обмежуватися на заняттях умовно-мовними вправами і ситуаціями, оскільки очевидно як для викладача, так і для студентів, що будь-яка ситуація, будь-яка рольова гра на занятті - умовність. За їх допомогою можна створити мотивацію для іншомовних висловлень, але не можна сформувати справжню потребу і справжню комунікацію.

Міжнародні проекти, організовані в мережі Інтернет з певної загальної проблеми, дослідження якої однаково є цікавим і значимим для партнерів різних країн, створюють справжнє мовне середовище. Учасники роботи над проектом зайняті міркуваннями, дослідженням, пошуком необхідної інформації, її обговоренням між собою і з партнерами. І що головне - мова тут дійсно постає у своїй прямій функції – *засіб формування і формулювання думок.* Отже, це і є справжнім навчальним середовищем, справжнім зануренням не лише в досліджувану проблему, а й у саму іншомовну діяльність, в іншу культуру. Досліджувана проблема може бути якою завгодно: екологічною, політичною,

творчою, історичною, країнознавчою, лінгвістичною і т.д. Головне, що вона досліджується, обговорюється учасниками проекту *іноземною мовою,* прийнятою для спілкування в даному співтоваристві учасників. У процесі роботи над проектом задіяні різні можливості й ресурси мережі Інтернет. Необхідність підготовки спільного продукту того або іншого проекту, котрий представляє кожний учасник у своїй аудиторії (у групі, на факультеті) або на спеціально створених для цієї мети web-сторінках мережі Інтернет, вимагає звернення до текстових, графічних редакторів, застосування різних мережних програм, що дозволяють використати графіку, анімацію, мультиплікацію. Отже, проект стає міждисциплінарним.

Крім спільних телекомунікаційних проектів, у позаурочній діяльності студенти можуть самостійно працювати над удосконаленням своїх знань в галузі іноземної мови. Для цього вони можуть скористатися електронною бібліотекою. У мережах наявні безліч різноманітних курсів для різних категорій студентів, призначених для самоосвіти або навчання під керівництвом викладача (дистанційні курси).

Під час роботи з іншомовною літературою можна використовувати звичайні текстові редактори. Текстовим редактором вважають спеціальну комп'ютерну програму, яка надає можливість легко створювати, редагувати письмові тексти і роздруковувати їх за допомогою принтера.

У ході занять студенти, застосовуючи практичні уміння і навички, використовували деякі програмні засоби (текстові редактори, настільні друкарні, конвертатори текстових файлів, коректори, електронні тезауриси, довідники, словники, журнали, гіпертекстові системи, системи автоматичного перекладу, оптичного розпізнавання символів та ін.) та апаратні засоби (робота з різними типами друкувальних пристроїв, сканери, мережі і т.п.), а саме: *технічні* (персональний комп'ютер Pentium IV; сканер HP A4 PSC C4483; принтер Canon Pixma IP 2200, IP 3000, MP 140; локально-обчислювальна мережа типу “розподілена зірка”; глобальна мережа Internet; мультимедійний проектор Toshiba, ноутбук ASUS F5), *інформаційні* (фахові тексти, інструкції, довідкова

література, навчально-методичні посібники, мережа Інтернет) і *програмні* (інтелектуальні програми розпізнавання образів Fine Reader, CunieForm; програми-словники Online Dictionary, Vocabulary, Word-Box, Govorun, Lingvo; програми автоматизованого перекладу Stylus, Magic Goody, Socrat, RUMP, Pragma, PROMT Standard, Translate Now - зручний мультимовний словник**).**

З перекладачем PROMT Internet 7.0 можна використовувати ресурси іншомовного Інтернету цілком, причому для цього не доведеться витрачати час і засоби на вивчення мови. PROMT Internet миттєво перекладає іншомовний сайт українською мовою з повним збереженням його форматування. Для підвищення точності перекладу спеціалізованих сайтів допускається підключення до PROMT Internet додаткових словників.

Для реалізації навчального проекту були створені дослідницькі групи і сформовані конкретні завдання для кожного учасника. Відповідно до мети проекту, майбутні вчителі мали засвоїти необхідні знання в предметній сфері, активно використати ІТКТ: технологію автоматичної обробки інформації (текстової, графічної, баз даних і баз знань); технологію накопичення і систематизації знань (інформаційне моделювання); технологію використання інформаційних систем (ІПС, ІСС, телекомунікації); технологію проектування й створення власних інформаційних моделей. У ході реалізації різних проектів особливою популярністю користувалися такі можливості ІТКТ: інформаційні банки (з можливістю перегляду, друкування, конспектування та ін.) лекцій, матеріалів для самоосвіти, текстів контрольних робіт, завдань і тестів, збірників вправ, методичних посібників і рекомендацій, що забезпечують керування ходом навчальної роботи студента та ін.; програмно-керовані комплекси; аудіозасоби, відеокурси і навчальне телебачення; інформаційні комунікації й т.п. В індивідуальну діяльність студентів ми включали елементи, які стимулювали діалогічну взаємодію: консультації, співбесіди, діагностичний аналіз результатів, аналіз розв’язання педагогічного завдання, узагальнення і передачу свого досвіду.

У ході навчальних занять обговорювалися переваги і недоліки різних видів ІТКТ; розглядалися запропоновані варіанти розв’язків, аналізувалися недоліки в

роботі, проектувалися можливі варіанти їхнього усунення. В учасників проекту, у результаті активного спілкування і продуктивної взаємодії, формувалася не тільки предметна, а й соціальна компетенція. Вільний обмін думками в ході індивідуального й групового розв'язання завдань сприяв зміцненню співробітництва студентів з викладачем. Емоційно-сприятлива атмосфера навчання, ситуації цікавості – все це орієнтувало всіх студентів на оптимальну творчу діяльність, на самостійне вивчення й використання інновацій в галузі ІТКТ у своїй діяльності.

Теоретичні матеріали наукових досліджень (А.Є. Войскунський, Є.С. Полат та ін.), та апробація у реальному навчальному процесі дали можливість нам зробити висновок про підвищення ефективності розв'язання дидактичних завдань в процесі роботи з іншомовною літературою засобами інформаційних ресурсів Інтернет, що дозволяють формувати уміння і навички читання безпосередньо завдяки *використанню* матеріалів мережі різних ступенів складності; *удосконаленню* вміння аудіювати на основі автентичних звукових текстів мережі Інтернет, а також підготовлених викладачем; *удосконаленню* вміння монологічно й діалогічно висловлюватись на основі проблемного обговорення представлених викладачем матеріалів; *удосконаленню* вміння писемної мови, індивідуально або письмово відповідати партнерам, беручи участь у підготовці рефератів, творів, інших епістолярних продуктів спільної діяльності партнерів; *поповненню* словникового запасу, як активного, так і пасивного, лексикою сучасної іноземної мови; *формуванню* стійкої мотивації іншомовної діяльності студентів на занятті на основі систематичного використання "живих" матеріалів, обговоренню не лише питань до текстів підручника, а й "гарячих" проблем, що цікавлять усіх і кожного.

Результати педагогічного експерименту засвідчили, що навчання студентів в умовах, які забезпечують включення студентів у спільну продуктивну діяльність щодо розробки й впровадження ІТКТ, сприяє підвищенню інтересу до занять, студенти одержують і засвоюють більшу кількість інформації, у них формуються не лише певні професійні знання й уміння, а й зібраність, творча активність,

ініціативність. Змінюється самооцінка, помітно поліпшується психологічний клімат і взаємини між студентами і викладачами. Створення на заняттях творчої обстановки, використання активних форм навчання, організація ігрових ситуацій сприяли розвитку оригінального і творчого мислення. Використання соціальних моделей безпосередньо зближало навчання із практикою, готувало учнів до роботи в комп'ютеризованому суспільстві.

Наступна умова пов'язана *з формуванням готовності викладачів ВНЗ до використання ІТКТ у процесі роботи з навчальною іншомовною літературою.*

До даної умову ми включили активізацію суб'єктивної позиції особистості педагога в процесі вивчення й використання ІТКТ у професійній діяльності; необхідність засвоєння педагогами вищої школи теоретико-методологічних, методичних і практичних знань, володіння вміннями використання ІТКТ у професійно-педагогічній діяльності та посилення ролі дослідницького елемента педагогічної роботи.

Теоретичний аналіз проблеми показав, що актуалізація суб'єктивної позиції особистості викладача іноземної мови в процесі формування в нього готовності до використання ІТКТ у професійній діяльності забезпечується за допомогою: а) мотивація власних досягнень щодо застосування ІТКТ у професійній діяльності; б) створення проблемних ситуацій у процесі підготовки до використання ІТКТ у професійній діяльності (проблемне навчання); в) залучення до науково-дослідної діяльності. Розглянемо методику реалізації цих положень.

Осмислення особистісних досягнень у будь-якій діяльності, у тому числі й діяльності щодо використання ІТКТ, неможливе без самоаналізу своїх дій, порівняння їх з "еталоном" на основі самооцінки, самопроектування подальшого розвитку та удосконалювання в діяльності. Оскільки самоаналіз і самооцінка - основні компоненти самодіагностики, то стимулювати особистісні досягнення можна за допомогою їх включення у розв'язання діагностико-проекційних завдань.

Проектувальні завдання - це завдання, котрі включають викладачів іноземної мови в аналітико-прогностичну діяльність щодо побудови образу "Я -

професійне” (або “Я - концепції”). У науково-педагогічній літературі доведено, що ефективність побудови образу “Я” забезпечується завдяки роботі особистості в системах “Я та інші”, “Я - інше Я” у трьох тимчасових межах: минуле - “Я - ретроспективне”, сьогодення - “Я - сьогодення”, майбутнє - “Я - майбутнє” реальне й бажане (А.К. Болотова, Ю.Н. Кулюткін, Г.С. Сухобська та ін.). Слід зазначити, що робота майбутніх викладачів у системах “Я образів” неможлива без самодіагностики, оскільки діагностика - це основа аналізу і прогнозування особистісних досягнень, що виливається в образ “Я - професійне”.

У ході навчального експерименту викладачі спостерігали за своїми особистісними досягненнями щодо використання ІТКТ у професійній діяльності, разом аналізували та оцінювали результати і перспективи подальшого розвитку. В процесі цього ми здійснювали спостереження за розвитком рефлексивної позиції педагога, аналізуючи адекватність самооцінки свого рівня підготовленості до діяльності загалом, а також розвитку тих або інших критеріїв, порівнюючи свої результати з результатами роботи викладачів щодо самодіагностики. На основі одержаних даних проводилось корегування в організації процесу їхньої підготовки до використання ІТКТ у професійній діяльності.

Найважливішим засобом стимулювання суб’єктивної позиції особистості викладача ВНЗ у процесі формування готовності застосовувати ІТКТ у професійній діяльності є проблемне навчання. Проблемна ситуація - це сукупність обставин, які забезпечують виникнення і подолання (виконання) проблемних питань, завдань. Вона виникає в специфічних умовах процесу навчання, спеціально створюється педагогічними прийомами, методами й засобами.

В експериментальній роботі ми створювали чотири типи проблемних ситуацій:

1) проблемна ситуація, пов’язана з тим, що учасник не знає способу розв’язання завдання, не може відповістити на проблемне запитання, оскільки не має достатнього обсягу необхідних знань;

2) проблемна ситуація, що ставить педагога вищої школи в нові умови розв’язання задач (завдань, питань), а він має у своєму розпорядженні лише старі

знання;

3) проблемна ситуація, пов’язана з виникненням у педагога вищої школи суперечності між теоретично можливими шляхами розв’язання завдання і практичною нездійсненністю обраного способу;

4) проблемна ситуація, що забезпечує виникнення у викладача суперечності між практично досягнутим результатом виконання завдання і відсутністю знань.

Робота викладачів щодо вивчення можливостей ІТКТ у професійній діяльності з позицій проблемного навчання будувалася нами в такій послідовності: пошук або постановка проблеми; її прийняття педагогом вищої школи; аналіз проблеми для виявлення суперечності; аналіз для виявлення знань і незнання; висування гіпотези як можливого розв’язання (виконання); розв’язання (виконання) як перевірка гіпотези; оцінка одержаного результату.

Структура побудови лекційного або лабораторного заняття проектувалася або повністю як проблемна форма (проблемна лекція, проблемний семінар і т.д.), або проблемні ситуації включалися на певних його етапах, залежно від дидактичних цілей і змісту заняття (проблемна ситуація могла передувати поясненню нового навчального матеріалу, входити в опитування, домашнє завдання, висновок, контроль). Цим досягалася гнучкість і варіативність процесу навчання, правильно розподілявся час (тривале застосування того самого методу погіршує результативність через інтелектуальну й емоційну перевтому, що виникає у викладачів).

За відгуками викладачів, завдання подібного типу руйнують стереотипність їхнього погляду на ІТКТ, допомагають переконатися в тому, що використання даних технологій у їхній професійній діяльності дозволить їм звільнитися від багатьох рутинних операцій, підвищити свій професійний рівень і т.д. Крім того, емоційний резонанс, у сполученні з проблемністю викладу матеріалу, дозволив актуалізувати суб’єктивну позицію педагогів, що відбилося на виконанні ними творчих завдань.

Технологія залучення викладачів до особистісно-значимої діяльності із урахуванням використання ІТКТ представлена у вигляді такого алгоритму:

- аналіз провідної суперечності, що є характерним для даного етапу підготовки і стадії розвитку особистості, обґрунтування умов її розв'язання;

- вивчення особливостей мотиваційно-ціннісних орієнтацій на використання ІТКТ;

- визначення змісту діяльності, відбір способів її здійснення і залучення до цієї діяльності викладачів;

- обґрунтування логіки організації певного етапу підготовки, аналіз труднощів, що випробовують педагога вищої школи, і визначення специфіки завдань і способів діяльності викладача.

У ході теоретичного осмислення проблеми і результатів констатувального етапу експерименту нами були виділені три стадії розвитку суб'єктивної позиції особистості педагога та види особистісно-значимої діяльності кожного етапу: 1) на стадії адаптації визначальним видом діяльності є пізнавальна; 2) на етапі самовизначення - ціннісно-орієнтаційна 3) на стадії реформування - перетворювальна.

На основі дослідницького матеріалу, викладеного нами у першому розділі дисертаційного дослідження, ми дійшли висновку про необхідність засвоєння педагогами вищої школи інтегрованих теоретико-методологічних, методичних і практичних знань, володіння вміннями використання ІТКТ у професійно-педагогічній діяльності. Це положення реалізовувалося нами в ході науково-практичних семінарів, на курсах підвищення кваліфікації викладачів університету.

Нами враховувалися такі педагогічні закономірності, які лежать в основі особистісного підходу до формування готовності викладача використовувати ІТКТ:

- взаємозв'язок цілей, змісту і методів підготовки до роботи в умовах інформатизації освіти;

- залежність якості психолого-педагогічних знань та умінь із проблем використання ІТКТ від характеру змісту, форм і методів навчально-пізнавальної і навчально-дослідницької діяльності;

- залежність змісту і методів підготовки до педагогічної діяльності в умовах інформатизації освіти від індивідуальних особливостей викладачів.

У ході експериментальної роботи ми дійшли висновку, що в процесі підготовки майбутніх учителів до використання ІТКТ у професійній діяльності необхідно організувати навчання таким чином, щоб управлінські дії викладача переростали в самоорганізацію.

Зупинимося на розкритті практичної реалізації управлінської функції контролю і оцінювання готовності викладачів до використання ІТКТ у професійній діяльності.

Контроль засвоєння окремих умінь щодо використання ІТКТ у професійній діяльності ми здійснювали так: використовували стандартні методи навчання, пропонували завдання на здійснення різних навчальних дій. Наприклад, перед освоєнням нового матеріалу надавалась можливість пройти тест на з'ясування вихідного рівня знань і умінь, а після вивчення конкретних тем здійснити самоконтроль шляхом виконання невеликих тестів для перевірки вивченого матеріалу. Практика показала, що даний метод контролю може дати достатню інформацію про вихідний і завершальний ступінь готовності викладачів щодо використання ІТКТ.

Результати формувального експерименту підтвердили необхідність і важливість керування формуванням готовності педагогів використовувати ІТКТ у майбутній професійній діяльності, що здійснюється в режимі взаємодії викладача і студента. Керування забезпечує наявність самого процесу, його цілеспрямованість, організацію, регулювання, розвиває здатність студента до самоорганізації.

На основі набутих у системі занять із педагогами вищої школи знань формуються такі вміння:

- *прогностичні* – управляти педагогічним процесом і передбачати чітку уяву в свідомості викладача; передбачати результат; визначати етапи педагогічного процесу; планувати зміст взаємодії учасників педагогічного процесу;
- *комунікативні* – спрямовані на формування умінь вербального спілкування та

умінь і навичок педагогічної техніки;

- *інформаційні* – виклад навчальної інформації, методи її отримання і обробки; робота з друкованими джерелами, здобування інформації з різних джерел і переробка її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу; ефективне використання ІТКТ;

- *рефлексивні* - здійснення педагогом контрольно-оцінної діяльності, спрямованої на осмислення і аналіз власних дій; встановлення рівня результативності власної діяльності; правильність постановки цілей, визначення завдань наявним умовам, ефективність застосування методів, прийомів і засобів педагогічної діяльності [126, с. 147-150].

Ефективною формою самостійної, науково-дослідної роботи студентів і викладачів в галузі ІТКТ є робота над актуальними темами, котрі спрямовані на задоволення реальних потреб сучасної системи освіти.

Дані дослідження мають інтеграційний характер, що ґрунтується на вивченні психолого-педагогічного і предметного блоку.

У ході виконання спільних досліджень учасники усвідомлюють можливості і роль ІТКТ у професійній діяльності сучасного фахівця. Більшість учасників дослідження (85 %) проявляє глибокий і стійкий інтерес до вивчення педагогічних додатків інформатики, прагне до оволодіння новими уміннями і навичками в галузі ІТКТ.

Спостерігається високе емоційне залучення до науково-дослідницької діяльності. Студенти усвідомлюють творчий характер праці вчителя і прагнуть до включення у свою діяльність нестандартних, відмінних від традиційних прийомів і методів. Значна частина студентів і викладачів в ході дослідно-експериментального дослідження (56%) у своїх роботах продемонструвала пошук і реалізацію оригінальних розв’язків, майже всі студенти відзначають необхідність постійного вивчення і застосування інновацій до творчого перетворення педагогічної діяльності на основі ІТКТ.

Як показує досвід роботи, залучення студентів до науково-дослідної діяльності разом з викладачами робить для них досліджувані дисципліни

предметними, стимулюючи освоєння їх з урахуванням потреби в розв'язанні конкретних професійних завдань. У процесі цього значно зростає якість засвоєння теоретичного матеріалу в інтеграційному зв'язку із професійною практикою, що значно відбивається на скороченні часу, необхідному для освоєння нової інформації.

Такий взаємозв'язок дозволяє студентам успішно виконувати навчальну програму, самостійно вивчати додаткову літературу і робити перші кроки в науці.

З метою посилення ролі дослідницького елемента професійно-педагогічної діяльності ми разом з викладачами кафедри німецької філології та студентами інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського виконали дослідницький проект "Комп'ютерні технології у викладанні іноземних мов".

Метою проекту була активізація використання ІТКТ викладачами і студентами університету в професійній діяльності. Проект припускав поглиблене знайомство слухачів з комп'ютерними програмами, котрі розроблені для навчання іноземної мови та інструментальним середовищем педагогічного призначення; підготовку до використання ІТКТ у роботи з навчальною іншомовною літературою, пов'язану зі збором, обробкою, структуруванням і зберіганням різних видів інформації (тексту, фото, аудіо, відео).

Завдання освітнього проекту містили в собі: підготовку теперішніх і майбутніх педагогів до використання в навчанні ІТКТ як засобу, що реалізує предметну інтеграцію; підготовку викладачів до розробки і реалізації сучасних телекомунікаційних проектів; освоєння нових програмних засобів; освоєння методичних прийомів роботи з іншомовною літературою; включення максимально більшої кількості студентів і педагогів у творчу пошукову роботу в різних галузях; обмін досвідом з фахівцями низки університетів.

У ході реалізації даного проекту була сформована робоча група викладачів і студентів для реалізації проекту; сформульовано загальні вимоги до розроблювального педагогічного програмного засобу; проаналізовано технічні потреби і реальні можливості забезпечення середніх загальноосвітніх шкіл і ВНЗ

засобами ІТКТ; проведено збір і аналіз дидактичного матеріалу та сформульовано банк завдань, вправ і діалогів відповідно до навчальної програми і можливостей інструментального середовища; проведено семінар за підсумками роботи проекту «Комп'ютерні технології у викладанні іноземних мов».

Отже, визначені педагогічні умови формування у майбутніх педагогів уміння працювати з навчальною іншомовною літературою покладені в основу розробленої нами методики, ефективність якої перевірялася у процесі формувального експерименту.

2.3. Специфічні методи навчання роботи з іншомовною літературою

З метою перевірки ефективності виділених педагогічних умов формування у майбутніх педагогів уміння працювати з навчальною іншомовною літературою була розроблена й апробована методика формувального експерименту.

У цьому параграфі визначено особливості роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ; схарактеризовано завдання для оволодіння необхідними для роботи знаннями й уміннями; розроблено методику оволодіння цими знаннями та уміннями.

Для ефективного формування у майбутніх педагогів уміння роботи з іншомовною літературою ми націлювали педагогів ВНЗ на формування інформаційно-пошукових, комунікативних та професійно-методичних умінь засобами ІТКТ. Оволодіння цими навичками здійснювалось у три етапи: інформаційний, симульований та етап застосування.

Мета інформаційного етапу полягає в ознайомленні студентів з сукупністю знань про іншомовний простір. Викладач знайомить студентів з гіпертекстовими Інтернет-сторінками, пояснює принцип подачі матеріалу на web-сторінках, демонструє, якими уміннями має володіти студент, щоб мати змогу працювати з цим матеріалом, дає загальну уяву про пошукові системи, електронні адреси, про сайти Німеччини, Австрії, Швейцарії.

На другому етапі студенти симулюють пошук порталів чат/e-mail-

спілкування, віртуальних ігор, розв'язування професійно-методичних завдань. Використовуючи робочі аркуші, а також роздрукований матеріал з сайтів, студенти симулюють, можливі ситуації і прийоми пошуку, спілкування, відбору навчального матеріалу для професійно-методичних цілей.

Етап застосування полягає у реалізації одержаних знань і умінь у процесі роботи засобами ІТКТ. Метою даного етапу є надання студентам можливостей реального доступу в мережу Інтернет для здійснення самостійного пошуку інформації на важливих порталах, серверах, сайтах мережі www.

Особливий акцент робився на пошук методичних і навчальних пропозицій Гете-інституту в Берліні, Мюнхені, Дрездені, оскільки дані навчальні матеріали знаходяться у відкритому доступі та реалізують низку цікавих і перспективних ідей, що характеризують сучасний підхід до навчального процесу (застосування ігор, проектних робіт, робіт експериментального характеру засобами ІТКТ, матеріалів Інтернету, тощо).

Запропоновані в межах формувального експерименту завдання відповідають вимогам до специфіки роботи з навчальною іншомовною літературою в мережі www:

1. Надання майбутнім педагогам більшої самостійності в процесі роботи з іншомовною літературою. Робота в мережі www потребує високого рівня самостійності у розв'язанні пошуково-інформаційних і навчально-методичних завдань. Студенти мають опрацьовувати значний обсяг інформації, чітко планувати свої дії. Завдання повинні викликати в процесі пошуку такі запитання, як: "Що є важливим для мене на сайті інформаційно-пошукової системи Google?", "Про що говорять мені тематичні та графічні вказівки гіперлінків?", "Що мені потрібно зробити, щоб зрозуміти цей текст?", "Якого висновку я дійшов?" та ін.

2. Усі запропоновані завдання мають враховувати специфіку читання і письма на основі гіпертексту. У процесі навчання в інформаційному освітньому середовищі студенти зустрічаються з новими формами тексту, мови, письма, з якими можна експериментувати. Текст у комп'ютері є дуже зручним у пошуковій роботі (можна легко вносити зміни, міняти місцями окремі фрагменти текстів,

швидко виправляти, “вирізати” непотрібну інформацію). Робота з текстом в гіпермедійному просторі вимагає від студента швидкого опанування змісту тексту на екрані; концентрації на цільовому виборі лінків; уміння поєднувати окремі блоки інформації, а також розуміння контексту.

Щоб уникнути дезорієнтації та розгубленості в інформаційному освітньому просторі, пропонуємо покрокове планування діяльності, направленої на одержання оглядової навчальної інформації з певної теми:

1) курсорне читання тексту - допомагає одержати загальну уяву про текст, зібрати інформацію, зрозуміти про що йдеться. Якщо текст знайдено самостійно, необхідно перевірити відповідність інформації тексту поставленим завданням. Якщо знайдено більш одного тексту, необхідно їх порівняти, щоб визначити котрий є більш інформативним;

2) складання питань. Необхідно записати питання, наприклад, про що йдеться в тексті, в якій частині тексту знаходиться потрібна інформація, для чого вона потрібна й т.д;

3) прочитати текст ще раз, провести маркування та виділити головне в тексті, спираючись на поставлені запитання, а потім роздрукувати текст із маркуваннями;

4) письмово дати відповіді на запитання до тексту, але по пам’яті;

5) написання резюме до тексту.

Особливу роль у завданнях відіграють структурні елементи. Якщо текст важко зрозуміти, тоді в завданнях фіксується увага на графічних і текстових маркерах, на схожості фактів іноземної мови з рідною (наприклад, в словах інтернаціоналізмах), на зоровому ряді (фотографіях, малюнках, анімаціях). Отже, здійснюється керування процесами розуміння, активізації та відновлення в пам’яті потрібного досвіду. Спеціальна увага приділялась розумінню змісту текстових сигналів у процесі обробки інформації відразу з декількох джерел. Дане вміння формується і розвивається в умовах безпосередньої роботи в мережі, коли користувач має багато читати і одночасно регулювати швидкість читання, співвідносити тексти з метою пошуку інформації. Особливу увагу слід приділяти

досягненню нормального темпу читання, тому що користувачі часто читають в уповільненому темпі, що несприятливо позначається на сприйнятті матеріалу і переробці одержуваної інформації.

3. Для роботи з іншомовними матеріалами в іншомовному просторі завдання повинні навчати студентів не лише знаходити певну інформацію, читати і розуміти її, а й скорочувати, обробляти та компанувати з різних джерел.

У процесі проведення занять використовувались “робочі аркуші”, котрі полегшували роботу викладача, а студентам давали можливість відтворити в пам’яті процес навчальної діяльності та усвідомити прийоми пошуку в Інтернеті. Робочі аркуші є двох типів: а) посібник з пошуку; б) оціночні аркуші за темою.

Завдання були запропоновані трьох видів - мультимедійні, інтерактивні та гіпертекстуальні.

1. Мультимедійні завдання спрямовані на формування уміння пошуково-інформаційного характеру, а саме:

- завдання, спрямовані на оволодіння знаннями в межах мультимедіакомпетенції, на ознайомлення з співвідношенням назви електронної адреси, адреси сайту зі змістом гіпертексту;

- завдання, котрі сприяють розвитку уміння працювати з гіпертекстами, е-текстами, монографіями і статтями з електронних бібліотек, коли необхідно використовувати різні види читання, а також знайти, розпізнати та “перенести” інформацію з сайтів в особисто сформований з окремих інформаційних частин гіпертекст;

- завдання, що визначають основні види читання: глобальне (курсорне), коли важливо зрозуміти основний зміст гіпертексту, не вдаючись в усі деталі; селективне, коли важливою є лише певна інформація, а інша не має принципового значення; інтенсивне (тотальне), коли кожне слово є важливим.

2. Інтерактивні завдання сприяють формуванню умінь спілкування в мережі:

- завдання для розвитку вміння встановлювати і підтримувати контакти в медіа просторі на основі e-mail-проектів, e-mail-тандемів, тематичних чатів,

дистанційних лабораторних практикумів з метою самоосвіти, а також формування вмінь логічно висловлюватись, аргументувати на користь власної точки зору.

3. Гіпертекстуальні завдання призначені для формування професійно-методичних умінь. Сюди належать уміння встановлювати професійні контакти з позиції сучасного розуміння професійної підготовки майбутніх учителів. Такі завдання формують уміння самостійно моделювати конкретні навчальні ситуації з певною навчальною метою, а також проводити дослідження структури матеріалів мережі www, e-mail і чат-повідомлень, підводити підсумки власного досвіду роботи з пошуковими системами науково-методичних центрів і носіями мови, дають можливість оцінювати себе як майбутнього викладача іноземної мови, якому доведеться організовувати навчальний процес у нових умовах навчання.

Наведемо приклади.

1. Завдання, спрямовані на формування уміння пошуково-інформаційного характеру.

Завдання, спрямовані на формування уміння виділяти "ключові слова" для пошуку інформації.

У процесі підготовки до іспиту для відповіді на екзаменаційний білет №____ з практики мови відкрийте web-сторінку "Charakterisierung" на навчальному сайті http://www.sgu.ul.bw.schule.de, продивіться короткий зміст гіпертекстів, а потім виконайте не складні завдання до обраних вами текстів з графічними картинками до них, які максимально відтворюють риси героїв цих текстів, обираючи у співвідношенні поняття з його графічною формою, наприклад:

Aufgabe:

1. Suche die zwei Köpfe mit Nase und Mund aus den Seiten koepfe htm., nasen_mund.htm;
2. Fertige jeweils ein Screenshut an.
3. Schreibe einen Dialog.
4. Suche die zwei Studenten, die diesen Dialog sprechen können.
5. Suche die zwei Studenten aus der Gruppe, die anhand dieses Materials eine

Charakterisierung schreiben.

6. Tippe die Charakterisierung ab und verlinke sie zu den Köpfen.

У процесі підготовки до лабораторної роботи з практичної граматики німецької мови продивіться тексти сайту Гете-інституту на веб-сторінці „Keine Angst vor langen Wörtern“ (http://www.inter_nationes.de), в обраних вами текстах розкрийте зміст виділених речень зі складними словами. Веб-сторінка має таку структуру: 1) тексти; 2) словник; 3) вправи з питаннями до текстів (щоб відповісти на них, необхідно провести самостійний пошук за запропонованими лінками); 4) лінки.

Для підготовки до контрольної роботи з методики викладання іноземної мови розробіть конкретні завдання на формування вмінь приймати самостійно рішення при орієнтації в сайтах для відбору інформації (оберіть пошукову систему “Alta Vista”).

Для роботи використовується план пошуку і робочий аркуш студента:

Ім’я: _____

Тема:_____,використана інформація _____

1. Вибір теми/ формулювання запитань. Записати питання, скласти план, наприклад: Що цікавить мене в цій темі? В чому полягає зв’язок? Чи це дійсно так? Чому так? та ін.

Mein Thema lautet:

Meine Fragen lauten:

1. Збір матеріалу.

- Що обираю джерелом інформації? (Інтернет-газети, фільми, книги, журнали);

- Als Quellen möchte ich verwenden:_____

- Яким чином знайду інформацію? (Вибір способу пошуку: адреса, ключове слово, вказівки літератури, пошукові системи і т.д.);

- Що я обрав?

Folgende Überblicksartikel habe ich gewählt: _____

- Я використав джерела:

Folgende Quellen habe ich verwendet:_____

Для організації роботи з гіпертекстом ми запропонували студентам такі рекомендації:

1. Виділіть ключові слова та підкресліть додаткову інформацію.
2. Складіть конспект тексту.
3. Згрупуйте за планом знайдену інформацію.
4. Визначте та сформулюйте назву основного стилю тексту.
5. Складіть короткий план презентації матеріалу.

Для ознайомлення з мережевими пропозиціями у web-просторі через такі пошукові каталоги як, Goethe-Institut, Web.de, Alta Vista, Google, Yahoo, визначне призначення сайтів мережі, одні з яких пропонують для ознайомлення країнознавчі матеріали, інші приведуть у літературні мережеві кафе, котрі подають друковану продукцію німецькою мовою.

Завдання, спрямовані на формування уміння читати і розуміти текст з лінками.

Для підготовки до практичного заняття з курсу "Теорія та практика перекладу" зверніться до сайту Гете-інституту, котрий пропонує тексти казок (традиційних і сучасних); оберіть одну з них, наприклад, "Die Bremerstadtmusikanten" («Бременські музиканти»).

Прокоментуйте структурно-стилістичні властивості німецького літературного тексту: 1) спираючись на власні знання і назву, визначте зміст тексту: "Про що йде мова?", "Для кого цей текст?" (цільова група); "Що це за текст?" (наприклад, "казка"); 2) визначте інтригуючий початок тексту; 3) опираючись на картинки і ключові слова, визначте про що йдеться в кожній частині; 4) зробіть інтерпретацію тексту.

Відішліть на сервер для публікації власну редакцію обраної вами казки. Свій текст (креативний лист) відішліть як e-mail-повідомлення для публікації на формулярі сайту. Модератори цього сайту виправлять орфографічні та технічні помилки вашого e-mail-повідомлення.

Завдання, спрямовані на формування уміння оглядового читання

Складіть план мікрозаняття з домашнього читання. Прочитайте текст з сайту Гете-інституту http://www/goethe./z/online/ „Wo die Liebe hinfällt“ (час - 1 хвилина) та складіть у правильній послідовності речення тексту, а також обговоріть ключові моменти за змістом прочитаного матеріалу.

План:

1. Charlie ist aus Bangkok.
2. Mein Visum läuft ab.
3. Da war Charlie mit ihrem schicken Samsonite wieder allein.
4. „Lass uns zusammenleben“, „Schau die die Überschrift des Artikels und das Bild an. Welche Assoziationen hast du?“ - „Charlie (24) ist aus Bangkok“.

Питання:

1. In welche Kinos ist sie gegangen?
2. Welche Filme hat sie gesehen?
3. War sie im Schwimmbad?

Знайдіть значення нових для вас слів. Завдяки лінкам електронного словника студент вивчає невідомі слова і вирази. Наприклад: “Da Charlie mit ihrem schicken Samsonite wieder allein”. Слово “Samsonite” вживається в значенні “der Koffer” - валіза).

Відкрийте сайт Гете-інституту www.goethe.de. Останнє слово вказує на те, що зміст сайту пов’язано з ім’ям Гете. Через тематичні тексти вам необхідно вийти на сайт „Goethe in Weimar“.

1) Дайте відповіді на питання:

Як сталося, що Гете переїхав із Франкфурту до Веймару? (Wie kam es, dass Goethe von Frankfurt nach Weimar ging?_____).

Чи був задоволений батько цим переїздом? (War sein Vater mit diesem Umzug zufrieden?_____).

Опишіть місця роботи Гете (функції й обов’язки). (Beschreiben Sie Goethes Arbeitsstelle – Funktion und Aufgaben. _____).

2) На деяких сторінках сайту є тексти про Гете, про сучасне життя акторів із Веймару, котрі грають у спектаклях і розповідають про свою роботу:

Що говорить Магда, а що Корнелія? Яку різницю бачить Магда між театром і кіно? Заповніть таблицю:

	Театр	Кіно	Робота
Магда			
Корнелія			

3) запишіть, які нові слова і вирази ви вивчили з тем "Театр", " Кіно".

Театр	Кіно

Завдання, спрямовані на формування уміння пошуку інформації в мережі, на сайтах.

Візьміть участь у грі та знайдіть певний населений пункт, користуючись інформацією про місцезнаходження об'єкта (часовий пояс, широта, довгота, чисельність населення, відстань від столиці країни, карти, атласи, географічні довідники - інформація на посиланнях). Перемагає той, хто найточніше встановить відповідність зі знайденою інформацією і знайде населений пункт.

Завдання спрямовані на формування уміння орієнтуватися в сайтах, співвідносити адреси сайтів з їхнім змістом.

Визначте, яка інформація знаходиться за електронною адресою Гете-інституту: www.goethe.de.

Розкрийте зміст пошукового порталу "АВАСНО".

Завдання, спрямовані на формування уміння організовувати роботу з іншомовною літературою (зберігати, "відфільтровувати", сортувати).

Використайте можливості програмного забезпечення та "текстові поля", визначте яка інформація поступає на початку пошуку, а яка в процесі просування користувача в мережі.

Визначте чотири мети подорожі до Німеччини, Швейцарії та Австрії („Finden Sie vier Ferienziele in Deutschland, in der Schweiz oder in Österreich").

У яких містах вам би хотілося побувати? Які визначні місця країни ви б відвідали? Що можна там побачити? Запишіть ваші відповіді у таблицю німецькою мовою. Використовуйте пошукову систему Web.de. Час знаходження в мережі - 40-60 хвилин. У процесі виконання завдання використовуйте глобальне, селективне і детальне розуміння інформації з тексту:

- оберіть сторінку Jetzt Deutsch lernen http://www.goethe.de/z/jetzt/ dejtexte.htm з текстом "Eltern";

- дайте відповіді на питання до тексту на сайті;

- знайдіть ключові слова в у тексті та запишіть їх (для глобального розуміння тексту);

- для активного розуміння тексту обсудіть аргументи "за" і "проти" за змістом тексту з іншими студентами в Інтернеті (детальне розуміння);

- складіть анкету з теми "Umwelt und Auto". Beispielfragebogen:

Wie viele Personen leben in Ihrem Haushalt?

Wie viele Autos gibt es in Ihrem Haushalt?

Für welche Zwecke nutzen Sie Ihr Auto?

Stellen die öffentlichen Verkehrsmittel in Ihrem Wohnort eine Alternative zum Auto dar?

Könnten Sie durch Nutzung öffentlicher Verkehrsmittel Geld sparen?

Завдання спрямовані на самостійне опрацювання літератури.:

Підготуйтесь до колективного обговорення рефератів, на використаних сайтах зробіть закладки web-сторінок, які ви визначили в процесі перегляду матеріалів як найбільш близькі темам.

Для презентації своїх рефератів прокоментуйте перебіг роботи з матеріалами мережі.

У спеціальній пропозиції www-biographie.net/de знайдіть 2-3 біографії письменників. Розширте цей матеріал за допомогою пошукової системи www.google.de, а також на веб-сторінках www.guterunterricht.de.

У пошуковій системі "Google" знайдіть назву відомої пісні, отримайте текст цієї пісні в декількох варіантах. Перекладіть її за допомогою електронного

словника *www.cleverlearn.com*. Мелодії пісень можна знайти за електронною адресою www.chartradio.de з ключовим словом "Jukebox", введіть пошук мелодії за назвою пісні.

2. Завдання, орієнтовані на встановлення контактів в інтерактивному середовищі з пошуковими системами та носіями мови.

Такі завдання мають на меті формування уміння використовувати іноземну мову для обміну інформацією, планами, темами спільних проектів у мережі.

Проаналізуйте інформацію з електронних бібліотек по темі "Німецька класична література" та візьміть участь у дискусії (pannelsessions) на форумі Гете-Newsgroups за темою "Гете і театр" (де експерти - синхронний обмін повідомленнями, а спостерігачі - асинхронне спілкування). Оберіть свою комунікативну роль.

Під час підготовки до контрольної роботи з практики мови студентам пропонується провести пошукову роботу на тему "Berliner Verkehrsbetriebe" для розширення активного і пасивного словникового запасу.

Завдання 1: Ви відлітаєте з Берліну в Мюнхен. Літак о 18.00. Таксі для вас дорого. Як громадським транспортом дістатися до аеропорту? Використовуйте пошуковий каталог www.web.de та лінк: www.bvg.de.

Завдання 2: Використовуючи web - сторінку www.lufthansa.de :

а) знайдіть аеропорт, куди Ви прилітаєте в Німеччині;

б) Ви летите в Мюнхен, де Вам знадобиться план міста та список готелів. Скористуйтеся пошуковою системою "Alta Vista" за ключовим словом "Мюнхен";

Завдання 3: У Мюнхені ви хотіли б відвідати музей "Deutsches Museum". Дізнайтеся адресу, час роботи музею, ціни на квитки (www.deutsches-museum.de).

Завдання 4: Ви хотіли б знайти роботу за кордоном. Використайте інформацію з web-сторінки www.job.de. Напишіть резюме, використовуючи такі слова та вирази: Erfahrungen im Umgang mit dem Computer; Führerschein Klasse 2; Abitur machen і т.д.

Завдання на розуміння соціально-культурної інформації з автентичних текстів.

Для підготовки до практичного заняття “Стилістика німецької мови” зробіть доповідь на тему: “Європейська культурна політика” (Europäische Kulturpolitik) . Для цього використайте текст з сайту Гете-інституту “Культурна столиця 2007” (Kulturhaupstadt Europas 2007):

а) підберіть декілька текстів з теми, визначаючи зміст кожного тексту за назвою;

б) зробіть маркування текстів кольором для вибірки матеріалу, визначте важливі події, що відбувались в цьому місті.

Для написання реферату підготуйте матеріали з теми “Про що пишуть німецькі газети?”. Складіть пам’ятки-поради для роботи з газетною періодикою в мережі, наприклад: в німецькомовному інтерактивному просторі є багато державних і регіональних газет, але не всі німецькі щоденні газети представлені в Інтернеті, часто Інтернет-версії друкуються у скороченому варіанті. Проте перевагою Інтернет-газети є те, що вона безкоштовна, швидко доступна та висвітлює актуальну інформацію. Метою цього завдання є одержання інформації про роботу з Інтернет-газетами; огляд преси в Інтернеті німецькою мовою; порівняння, перегляд певної теми в “серйозній” та “бульварній” пресі.

Завдання для пошуку інформації в мережі: використовуючи електронні адреси www.zeitung.de; www.frankfurterallgem.de; www.berlinerzeitung.de, продемонструйте, як виглядають “шапки” популярних газет Німеччини:

а) знайдіть за допомогою пошукової системи Alta Vista Інтернет-адреси таких газет: “Die Tageszeitung”, “Frankfurter Rundschau”, “Das Bild”, “Die Welt”, “Süddeutsche Zeitung”. Запишіть їх у свій зошит, вони знадобляться для виконання завдань;

б) визначне найбільш актуальну інформацію сьогодення. Знайдіть у німецьких газетах відповідні статті та перевірте, чи всі обрані вами газети пишуть про актуальні події.

Заповніть формуляр згідно з запропонованими критеріями дослідження німецьких газет:

Критерії пошуку	„Die Welt“	„Bild“	„Die Zeit“	„Taz“

Титульна сторінка Опишіть коротко ключовими фразами титульну сторінку. Наприклад: назва, шрифт (готичний, друковані літери білим кольором на червоному фоні) і т.п.				
Картинки, фото Що Ви можете сказати про фото в on-line газетах?				
Кольорові картинки				
Їх багато				
Їх мало				
Фотографії відсутні				
Фото чорно-білі				
Як використовуються мультимедійні можливості Інтернету?				
Використовується інтерактивність				
відео-, аудіо-забезпечення, on-line-ігри				
Рубрики				
Запишіть основні рубрики кожної газети				
Питання до рубрик деяких газет				
Ви можете самі надрукувати на формулярі справа назви рубрик газет або скопіювати їх	Скопіюйте надписи, що знаходяться під загальною рубрикою „Forum“	Скопіюйте назви статей, що знаходяться під загальною рубрикою „Extra“	Які статті відповідають рубрикам „Politik“ і „Kultur“?	Скопіюйте назви статей, що знаходяться під загальною рубрикою „Flimmern“
Мова on-line версій				

Ваша думка про мову газет?				
Складна				
Середньої складності				
Легка				
Оцінювання пошукових систем				
Дають загальну уяву				
Можна втратити орієнтацію				
Чи існує архів і чи можна ним скористатися ?				
Архів відсутній				
Архів безкоштовний				
Архів платний				
Видання газети включає такі статті, як…				
Сенсаційні номери				
Для політично заангажованого читача				
Присвячені народному господарству				
Написані простою мовою, але дуже цікаві				

Під час пошуку інформації, а також у процесі роботи з іншомовною літературою необхідним є уміння відрізняти об’єктивну інформацію від суб’єктивно прикрашеної, позицію автора статті, розуміти іронію і т.п.:

- прочитайте три запропонованих тексти і визначте вид тексту: “коментар”, “критика”, “репортаж”, “новини”;

- визначте, чи відповідають заголовки статей їхньому змісту. Наприклад: “SMS - Sprache ohne Anstand” (“SMS - мова без правил”) або “Komische Abkürzungen” (“Комічні скорочення”).

1. Яка позиція автора статті?

A	позитивне ставлення
B	негативне ставлення
C	нейтральна позиція

Завдання спрямовані на визначення ключової інформації з тексту.

У процесі підготовки до педагогічної практики оберіть цікаву тему, наприклад, “Weihnachten” (“Різдво”) з сайту www.weihnachten.at, проаналізуйте матеріал та оберіть ті сторінки, які допоможуть зробити майбутній урок цікавим і змістовним для учнів. Зверніть увагу на текст, який містить багато розмовних, сленгових виразів і слів (вони відрізняються від літературних іншим шрифтом, а для їх перекладу дається посилання на електронний словник). Серед запропонованих завдань оберіть ті, що називаються “Geschenksideen” (з ілюстраціями):

- у першій вправі потрібно поєднати назви подарунків з їхнім зображеннями.

- в іншій вправі пропонується скласти “список подарунків” своїм батькам, друзям і родичам ;

- наступна вправа формує навички інтерактивної взаємодії з мережею під час пошуку подарунків в Інтернет-магазинах за власноруч складеним списком, заповнюючи бланки замовлень німецькою мовою;

- “здійсніть” віртуальну подорож містом; відвідайте оперу, музеї, пам’ятки культури, ресторани, спорткомплекси тощо. Підготуйте на основі обробленої інформації реферати, доповіді або презентації, користуючись “робочими аркушами”.

3. Завдання, спрямовані на формування уміння професійно-методичного характеру та уміння самостійної роботи з іншомовною літературою.

Метою таких завдань є формування технологій, що дозволяють

самостійно працювати з навчальною іншомовною літературою, здійснювати контроль своєї навчальної діяльності, а також формувати уміння відбирати тексти для читання, оцінювати свої знання та навчатися шляхом самооцінки.

Для підготовки до заняття з практики мови:

- відберіть відповідну до теми “Освіта” лексику;
- перекладіть нові слова і вирази;
- використовуючи on-line словники (Langenscheidt e-Wörterbuch, e-Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache, e-Euro-Wörterbuch) поясніть слова Ausbildung, Schulung, Auswertung, Bewertung;
- складіть питання до тексту “Studium” з сайту http://www.goethe.de/z/jetzt/dejtexte.htm;
- активізуйте свої попередні знання з даної теми;
- ознайомтесь з суперечливими думками з теми “Навчання в Німеччині”;
- переконайтесь у правильному розумінні тексту;
- напишіть статтю на тему “Освіта в Німеччині”.

Для перевірки та поглиблення знань фактичного матеріалу в процесі вивчення теми “Країни світу” скористайтесь електронними адресами www.edu/, www.welt-blick.de/, www.auswanderer-blog.de/, www.neues-deutschland.de, www.wandern.de для підбору цікавого матеріалу: а) найбільші країни світу та їхні столиці; б) мови, якими говорять у цих країнах; в) маловідомі країни світу; г) миролюбні країни світу.

Завдання, спрямовані на формування уміння реалізовувати намічений план.

Спрогнозуйте можливі труднощі пошуку в мережі та шляхи їх подолання за допомогою опор: а) сайт Гете-інституту, тема: “Стратегії читання в мережі”; б) карта-схема з додатковим матеріалом з посилань.

Заповніть лист-план:

Text	Thema	Lesestrategie	Lehr-/Lernziele
Eine Liebe im Sommer	Liebe und Streit (Foto-Love-Story)	Globalverstehen	– Hypothesen formulieren; – eine Geschichte schreiben; – jugendsprachliche; – Wendungen und kulturelle; – Besonderheiten kennen lernen; – Textverständnis mit einem; – Test überprüfen.

Для організації матеріалів мовного портфелю складіть схему роботи над темою “Музиканти Німеччини”. Знайдіть необхідні тексти на сайті www.music.de, http://de.wikipedia.org/wiki/Liedermacher для складання автобіографії німецького музиканта Герберта Гронемеєра (Herbert Grönemeyer).

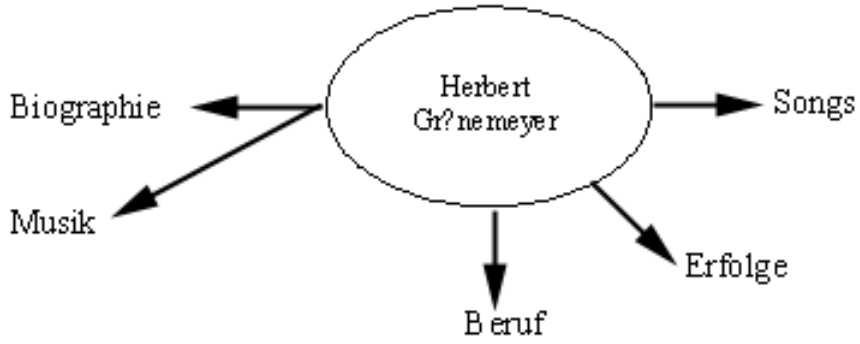

Знайдіть інформацію в мережі з тем: a) die Geige, b) Deutsche Jazzmusik, c) die Oper in München. Дайте відповіді на питання до цих тем, користуючись пошуковими системами Alta Vista, Yahoo, Lycos.

A. Fragen über „die Geige“	Antworten Sie bitte kurz
1. Wie wird „Geige“ noch genannt?	1.
2. Die wichtigsten Bauteile der Geige?	2.
3. Finden Sie interessante Information über die Geige?	3.

B. Fragen über „die deutsche Jazzmusik“	Antworten Sie bitte kurz
1. Wie heißen drei deutsche Jazzmusik- Gruppen oder Bands?	1.
2. Wie heißen drei deutsche Jazzmusiker?	2.
3. Finden Sie interessante Information über die deutsche Jazzmusik?	3.
C. Fragen über „die Oper in München“	Antworten Sie bitte kurz
1. Welches Musikprogramm oder welchen Spielplan hat die Oper dieses Jahr in München?	1.
2. Wie heißt die Adresse der Münchner Oper?	2.
3. Finden Sie interessante Information über die Oper in München?	3.

Завдання, спрямовані на формування уміння організовувати навчальну діяльність.

Проведіть пошук партнерів для e-mail-проекту на сайті Гете-інституту Klassenparterschaft, www.slf.ruhr-uni-bochum.de.

Проведіть дослідницьку роботу щодо визначення активного і пасивного словника на основі електронних листів. Складіть словник зі слів і виразів, якими користувалися e-mail партнери в своїх електронних листах (до них можна підібрати синоніми).

Складіть план діалогу з керівником e-mail-проекту, використовуючи відповідну лексику для бесіди з метою одержання точних відповідей на свої запитання.

Підготуйте коротку доповідь для інших студентів щодо проведеної роботи.

Завдання, спрямовані на формування уміння здійснювати контроль власної навчальної діяльності.:

Дайте оцінку сайтів: www.goethe.de, www.deutsch-als-fremdsprache.de, www.deutsche-kultur-international.de.; проаналізуйте їхні навчальні матеріали щодо аспектів мови (країнознавство, культура, стилістика, граматика, тощо); запишіть результати в таблицю:

Загальна тема	Назва сайту	Інформативність	Поєднання web-матеріалів з матеріалами підручників німецької мови	Актуальність наданих матеріалів

Завдання, спрямованні на формування уміння відбирати тексти/ літературу для читання.

Сформулюйте і обґрунтуйте власну точку зору на проблеми, що представлені в творі Ф. Кафки і складіть творчі завдання для самостійного опрацювання студентами теми “Німецька література”.

Завдання	Можливі варіанти роботи над темою засобами мережі Інтернет
Завдання 1 Інтернет-пошук твору Ф. Кафки “Gib’s auf”	– Використання пошукової системи Google. – Ключове слово: Franz Kafka “Gib’s auf”
Зафіксуйте результат пошуку	Ф. Кафки “Gib’s auf” Текст: “Es war sehr früh am Morgen, die Strassen…”
Завдання 2 Використайте додаткові джерела інформації	Джерела інформації: 1) www.studium-saarland.de/literature; 2) www.computer-literatur.de; 3) www.teachsam.de; 4) www.de.wikibooks.org/wiki.
Завдання 3 Інтернет-пошук інформації про історію виникнення твору.	– Використання пошукової системи Google. – Ключові слова: Ф. Кафка. Історія виникнення твору “Gib’s auf”.
Завдання 4 Презентація результатів пошуку. Робота в групах.	Застосування програми Power Point.

Порівняйте 4 літературні тексти та визначте ступінь використання в них звичайної комбінації слів і виразів, а також простих речень:

	Текст
1.	„Inventur“ Günter Eich
2.	„Sie haben uns verraten“ Wolfgangs Borchert
3.	„Vom europäischen Geist“ Karl Jaspers
4.	„Grodek“ Georg Trakl

Під час підготовки до семінару за темою “Міста Німеччини” скористуйтесь сайтами: www.germanplaces.com/de/, www.deutschland-panorama.de/, http://web.de/ та виконайте такі завдання:

1. Ви летите до Мюнхена. Вам потрібен план міста (www.bahn.de), а також складіть список готелів міста, використовуючи сайти www.muenchen.de/Tourismus/Hotels_Unterkunft/, www.booking.com/city/de/, http://www.gtahotels.com/cities/munich.htm.

2. Що Вас цікавить у місті?

3. На вихідні дні Ви їдете в Нюрнберг на екскурсію. Яким транспортом ви доїдете від свого готелю без пересадки?

Завдання, спрямовані на формування уміння навчатися шляхом самооцінки.

Підготуйтесь до презентації проекту з теми “Typisch deutsch”, підготуйте питання та відповіді для e-mail-тандему в проекті, візьміть участь в інтерактивній конференції з даної теми. Результати роботи варто фіксувати в робочих аркушах.

Представляючи свою країну в телекомунікаційному проекті важливо враховувати такі позиції: розповідайте про країну так, щоб партнерам захотілось її відвідати або обговорити в чаті тему “Погляд на нашу країну в Німеччині”. Для бесіди використайте питання:

- Що пишуть німецькі газети про Україну? Які події висвітлюють найчастіше і як?

- Хто з відомих людей України працює у Німеччині, що вони роблять, де живуть, чи популярні вони?

- Якою є типова думка в Німеччині про Україну? Вважаєте Ви цей стереотип правильним?

- Що приваблює німецьких туристів в Україні? Книги яких авторів перекладені на німецьку мову? Які музиканти популярні в Німеччині?

Проведіть “віртуальну екскурсію” Вашим містом у тематичному чаті.

Завдання 1. Що б Ви показали німецьким партнерам у Вашому місті? В якому районі найцікавіші визначні пам’ятки (музеї, будівлі, собори, садиби, тощо)? Куди ви запропонуєте піти у вечері? Складіть для своїх гостей тижневу програму. Подумайте, де і як Ви знайдете цікаву інформацію про Україну (Інтернет-адреси). Ви можете самостійно скласти текст або зробити колажі. Порівняйте написану вами програму з програмами інших студентів групи.

Завдання 2. Підготуйте віртуальну екскурсію містом з посиланнями на електронні адреси у мережі. На сайтах Ви можете знайти розклад поїздів, схеми руху транспорту, електронну версію вінницької газети.

Завдання, спрямовані на формування уміння оцінювати свої знання та обирати адекватні матеріали для використання у навчальному процесі.

Для написання реферату “Стилістичний аналіз тексту” складіть план інформаційного пошуку:

1. Що нового дала мені та чи інша інформація?
2. Які стратегії в процесі роботи з літературою я використовував?
3. В якій послідовності відбувалось розуміння змісту інформації?
4. Які маркери й гіперлінки допомогли мені в процесі розпізнавання того чи іншого типу тексту?

Для оцінювання проведеної роботи потрібно дати відповіді на запитання: Чи були чіткими цілі з початку роботи? Яка мета здавалась досяжною/ не досяжною? Які додаткові матеріали були корисними, які - ні? Дайте класифікацію формам роботи відповідно до їхньої ефективності. Які завдання допомогли досягти цілей навчання?

Проаналізуйте висунуті вимоги з кінцевим результатом:

Що вивчалось	Кінцевий результат

Складання плану, схеми тексту, виділення головної думки, переказ прочитаного, формулювання запитань до тексту, узагальнення змісту тексту - це завдання, які допомагають краще зрозуміти, осмислити, запам’ятати, а отже, й засвоїти навчальний

матеріал.

У процесі експериментальної роботи значну увагу ми приділяли *формуванню уміння виконувати завдання засобами ІТКТ*, що включало в себе уміння працювати з *програмами Zarb, hot-potatoes,з web-сайтом www.goethe.de.*

Використовуючи гіпертекст, складіть граматичну вправу для студентів (вставити пропуски, розмітити абзаци, самостійно дати назву тексту тощо). Послідовність дій така:

1. Зробіть копію тексту або web-сторінки та вставте у запропоноване віконце на *web-сайті http://www.goethe.de/z/50/uebungen/deindex.htm*

2. Оберіть бажаний тип вправи:

- заповнити пропуски. Визначне спочатку, які слова мають бути пропущені, поставте перед таким словом знак #

Lückentext

Bestimmen Sie, welche Wörter (bzw. Teilwörter) ausgelassen werden, indem Sie im Text vor jedes auszulassende Wort (oder auch im Wort) ein Doppelkreuz # setzen.

Beispiel:
B Ein #kleines Mädchen ergibt: Ein _____
Mädchen
Ein klein#es Mädchen ergibt: Ein klein__
Mädchen

- упорядкувати абзаци та заголовки тексту. Перед кожним абзацом поставте знак #, а перед заголовком *

Überschriften oder Abschnitte zuordnen

Beispiel:
B *Sport
#Bayern München gewann gestern im Olympiastadion gegen Werder Bremen .
*Wetter
#Nachts überwiegend wolkig und vereinzelt Schauer .

- абзаци з тексту з'єднати у правільній послідовності.

Textabschnitte in die richtige Reihenfolge bringen

Перед кожним абзацом поставте знак #. Програма змінює послідовність абзаців за випадковим принципом.

3. Роздрукуйте на принтері готову вправу.

Розроблені завдання були організовані таким чином, щоб більшість з них можна було використати навіть, якщо в студентів не було доступу до Інтернету під час аудиторних занять, а пропонувались робочі аркуші.

У результаті нашого експериментального дослідження щодо методики навчання роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ було відібрано 6 тем для навчальних занять.

Тема	Зміст	Орієнтовні завдання
1. Мультимедійність, гіпертекстуальність та інтерактивність як основні характеристики Інтернету в роботі з іншомовною літературою.	Поняття ІТКТ, а саме: Інтернет з його пошуковими системами, портали, каталоги, сайти, навігація тощо.	Визначте специфічні можливості Інтернету в контексті сучасного процесу роботи з іншомовною літературою.
2. Робота з електронними мультимедійними словниками, енциклопедіями, бібліотеками.	Ознайомлення з web-бібліотекою (архіви, періодика).	Для ознайомлення з мережевими пропозиціями через мережеві каталоги Alta Vista, Web.de, DINO, Leo, Yahoo, Google, Goethe-Institut, Lycos, Fokus проаналізуйте сайти за призначенням (географічні, країнознавчі матеріали, літературні мережеві кафе, актуальна інформація з економічних, політичних, культурних, освітніх питань, інтерактивні вправи, електронні словники тощо).
3. Гіпертекст, його структура, особливості роботи з гіпертекстами.	Поняття гіпертексту та особливості роботи з посиланнями для одержання необхідної інформації з теми, що вивчається.	Поясніть принципи роботи з гіпертекстом. Створіть web-сторінку. Опишіть і наведіть приклади способів організації інформації у структурі web-сторінки**.** Поясніть і використайте принципи навігації у структурі web-сторінки

4. Ознайомлення з навчальними матеріалами з освітніх порталів (Lernnetz, Schulnetz). Способи дослідження гіпертекстів прагматичного характеру. Ознайомлення з моделюванням навчальних ситуацій через креативне письмо та віртуальну рольову гру. Пошук та підбір необхідної інформації. Навігація по каталогам, порталам, серверам, сайтам (освітнім, німецьких університетів, молодіжних організацій).	Зміст навчального матеріалу мережі для автономної роботи з навчальною іншомовною літературою (країнознавчі тексти, тематичні електронні словники, підручники, періодичні видання, монографії, граматичні матеріали, збірники рекомендацій під час роботи з текстами тощо).	Дайте критичний аналіз сайту або web-сторінки з мережі. Обговоріть різні підходи і форми роботи з навчальною іншомовною літературою засобами ІТКТ з питань: У чому автори автентичних текстів і завдань бачать переваги даних гіпертекстів, посилань, е-текстів? Які творчі статті, монографії присвячені конкретним навчальним матеріалам та прийомам роботи з іншомовною літературою? Яку тематичну, жанрову спрямованість підтримують автори навчальних web-сторінок, e-mail-проектів, e-mail-тандемів, віртуальних ігор, чатів та ін.?
5. Методика використання ІТКТ у навчальному процесі. Аналіз підручників, у яких є завдання щодо використання Інтернет-технологій. Застосування мережі під час занять.	Сайти з e-mail-проектами (Klassenpartnerschaft, Odyssee, Tandemlernen).	Які чинники позитивно впливають на мотивацію студентів на заняттях з використанням ІТКТ?
6. Заключне заняття. Підведення підсумків та презентація творчих робіт студентів.	6. Презентація проектів (проектор, програма Power Point).	Визначте вже Вам відомі факти з теми. Сплануйте роботу та роль кожного в проекті. Проаналізуйте результати роботи: Що нового ми дізналися? Які враження від проекту? Що вдалося найкраще? Що зробимо наступного разу інакше?

Заняття 1. Вступне заняття. Анкетування для визначення рівня володіння Інтернет-технологіями. Мультимедійність, гіпертекстуальність та інтерактивність як основні характеристики Інтернету.

Студенти мали самостійно оцінити свій рівень знань для подальшого формування груп:

1. У мене невеликий досвід (або немає досвіду) роботи в Інтернеті. Мені потрібна постійна допомога.

2. У мене невеликий досвід. Допомога потрібна на кожному занятті.

3. Я вмію працювати в мережі та можу допомогти іншим.

Ґрунтуючись на такому оцінюванні, можна організувати роботу у групах з 2-3 осіб за комп'ютером, використовуючи робочі листки.

Заняття 2. Робота з електронними мультимедійними словниками, енциклопедіями, бібліотеками.

Студентів потрібно ознайомити з пошуковими системами, каталогами, серверами, корисними сайтами, посиланнями та навчити відрізняти специфічні види тексту та визначати "якість" Інтернет-матеріалу.

Студенти самостійно поділяються на групи і одержують завдання. Перед тим, як розпочати виконання завдань, вони мають визначити можливі ключові слова для введення їх у пошукову систему.

Результати пошуку обговорювались студентами та коментувались викладачем. Під час заняття визначили 5 фаз інформаційного пошуку в мережі: фаза орієнтації; фаза планування; фаза безпосереднього пошуку; фаза презентації і фаза оцінювання. Перша фаза, фаза орієнтації, слугувала для визначення мети, теми, часового періоду (наприклад, політичні статті тільки за 2007 рік) пошуку, а також форми інформації (наприклад, текст в оригіналі, рецензії на фільм, відгуки на книги та ін.), джерел, звідки можна одержати інформацію (пошукова система, університети, музеї та ін.). Фаза планування передбачала постановку конкретних питань. Чим точніше буде сформульоване завдання, тим більш точно буде знайдена інформація, в процесі цього необхідно посилатися на можливі джерела одержання інформації (наприклад, у бібліотеці, енциклопедіях, книгах, на CD, DVD, у газетах, на сайтах, у мережі). Стратегія пошуку визначалась джерелами та наявними знаннями (наприклад, якщо відомо ім'я автора або назва книги, тоді легко знайти необхідне видання). Студенти, котрі володіють темою, мають певні знання, шукають інформацію більш цілеспрямовано.

Фаза пошуку переконала, що просто проглянути список статей, текстів, знайдених у мережі, це ще не пошук. Студенти мають знати, як вони будуть вести роботу з обробки вже знайдених матеріалів, на їх основі обробляти наступну

інформацію. Необхідно також визначити автора цитат; звідки з'явився той чи інший документ; за якими критеріями відбирати інформацію; як архівувати і систематизувати документи для їх подальшої обробки; яку літературу необхідно використати в першу чергу; що робити, якщо не знайдено жодної інформації з необхідної теми?

Фаза оцінювання пов'язана з одержаними результатами пошуку інформації. Студент, обираючи ключове слово, опрацьовує багато пропозицій з певної теми, походження і достовірність котрих важко оцінити відразу. В цьому випадку, необхідно ознайомити студентів з критеріями Інтернет-інформації, за якими відбувається підбір інформації на прикладах.

Заняття 3, 4. Гіпертекст, його структура, особливості роботи з гіпертекстами. Пошук та підбір необхідної інформації.

Студенти ознайомились з навчальним потенціалом веб-матеріалів на прикладі сайту www.jetzt.de, котрі було представлено як комплекс завдань, спрямованих на роботу з навчальною іншомовною літературою в гіпертекстовій структурі. Крім того, зверталась увага на схожість і розбіжність Інтернет-матеріалів із традиційними навчальними матеріалами. Студенти навчилися використовувати дані матеріали в своїй професійній діяльності, оволодівши вміннями роботи з іншомовною літературою (вести пошук матеріалів у мережі, одержувати інформацію з електронних підручників, довідників, енциклопедій, адаптувати, обробляти інформацію для учнів тощо).

Заняття 5. E-mail-проекти.

У процесі виконання завдань, пов'язаних з e-mail-листуванням, виникали помилки соціокультурного характеру. Виконання даного завдання передбачало формування вміння розуміти, аналізувати і редагувати іншомовний текст у різних віртуальних умовах.

Заняття 6. Підсумкове заняття. Презентація творчих робіт студентів.

Отже, робота базувалась на матеріалах з web-сторінок і гіпертекстах, які використовувала кожна група на вибір. Аналіз ситуації виявив важливі проблеми для дослідження:

- які знання і вміння необхідні для вільної роботи з навчальними матеріалами в мережевому просторі;

- які критерії, методи оцінювання необхідні для перевірки якості web-сторінок;

- що впливає на позитивний результат роботи з масивами інформації засобами ІТКТ.

Отже, у цьому параграфі охарактеризовано особливості роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ; визначено завдання для успішного оволодіння необхідними для такої роботи знаннями й уміннями; розроблено методику оволодіння даними знаннями та уміннями.

2.4. Організація експериментальної роботи

У першому розділі дисертації ми розглянули теоретичні аспекти використання ІТКТ у процесі формування в студентів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ. У ході теоретичного осмислення проблеми ми розробили модель використання ІТКТ у процесі роботи студентів з іншомовною літературою, виявили і теоретично обґрунтували педагогічні умови її ефективного функціонування в умовах сучасної вищої школи.

Другий розділ дисертації є описом педагогічного експерименту, в ході якого здійснювалася перевірка ефективності використання ІТКТ навчання майбутніми педагогами у роботі з навчальною іншомовною літературою у межах реалізації виявлених педагогічних умов, а також аналіз й оцінка одержаних результатів.

У другому розділі описана програма експериментальної роботи (мета, завдання, етапи, принципи, умови, зміст, діагностичні методики і методи), методика роботи студентів з іншомовною літературою на основі ІТКТ, а також аналізуються одержані результати і формулюються висновки.

Мета експериментальної роботи: перевірити педагогічні умови, що забезпечують ефективність використання ІТКТ у роботі студентів педагогічного університету з іншомовною літературою. Сформульована мета визначила

характер основних завдань, що розв'язувалися нами у ході експериментальної роботи:

1. Розробити критерії і показники оцінки результативності експериментальної роботи.

2. Визначити реальний стан рівня володіння студентами іноземною мовою в межах традиційного навчання та їхньої готовності до використання ІТКТ у педагогічній діяльності, виявити шляхи її підвищення.

3. Експериментально перевірити ІТКТ у роботі студентів з іншомовною літературою в межах виділених педагогічних умов.

4. Спираючись на результати дослідження, розробити, апробовувати і впровадити у навчальний процес педагогічного університету методичні рекомендації щодо ефективного використання ІТКТ у процесі формування в студентів умінь роботи з навчальною іншомовною літературою.

Заслуговує на особливу увагу точка зору С.У. Гончаренка, який педагогічним експериментом називає: "спеціальне внесення в педагогічний процес принципово важливих змін відповідно до завдань дослідження й гіпотези" [38, с. 175].

На ефективність застосування експериментального методу дослідження педагогічних явищ істотний вплив робить система загальнонаукових і конкретно-наукових принципів, яка відображає загальні вимоги до організації і проведення експериментальної роботи. У своєму дослідженні ми взяли за основу такі загальні принципи:

- експериментальне дослідження має спиратися на методологічно обґрунтовану гіпотезу;

- експеримент повинен мати варіативний характер, що робить висновки доказовими;

- обов'язкова нейтралізація незалежних змінних, щоб вони не робили вплив на залежні змінні;

- експеримент має будуватися на об'єктивній основі, тобто дотриманні наукового підходу;

- в експерименті мають враховуватися зусилля, що докладаються, а також час, що витрачається;

- колективний або груповий характер навчальної діяльності дозволяє глибше досліджувати умови, причини, чинники, що обумовлюють педагогічні явища [38, с. 184-185].

Розробляючи методику роботи студентів з іншомовною літературою на основі ІТКТ, ми спиралися на загально дидактичні принципи (свідомості і активності, наочності, систематичності й послідовності, доступності, зв'язку теорії з практикою), а також на виділені нами у першому розділі дисертаційного дослідження методологічні принципи (підходи): особистісно орієнтовані, інноваційні, контекстні, технологічні. Крім того, ми використовували наукові принципи цілісності, об'єктивності, ефективності, науковості, персоніфікованого підходу до студентів, необхідності й достатності наукової інформації, всебічного науково-методичного консультування, гуманізації педагогічного експерименту.

Охарактеризуємо стисло ці принципи.

Принцип *цілісного вивчення педагогічних явищ* передбачає:

а) чітке визначення місця явища, що вивчається, в цілісному педагогічному процесі; б) розкриття руху явища, що вивчається. Даним принципом ми керувалися в процесі моделювання процесу формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою на основі ІТКТ (всебічний аналіз даного процесу, розгляд його як педагогічної системи, виділення рівнів володіння студентами іноземною мовою та їхньої готовності до використання ІТКТ у педагогічній діяльності).

Принцип *об'єктивності* передбачає: 1) перевірку кожного факту декількома методами; 2) фіксацію всіх змін досліджуваного об'єкта; 3) зіставлення даних свого дослідження з даними інших досліджень. Цим принципом ми керувалися в процесі проведення констатувального і формувального експерименту, в ході розробки діагностичної програми, а також під час аналізу одержаних результатів.

Принцип *ефективності* є принципом і кінцевою метою дослідження. Суть

його полягає у тому, що одержані результати мають бути вищими за результати, одержані у типових, стандартних умовах, за один і той же час, за одних і тих же матеріальних і фінансових ресурсів. Даним принципом ми керувалися в процесі аналізу і висунення гіпотези, а також під час планування умов проведення дослідно-експериментальної роботи, спостереження за одержаними експериментальними даними, їх аналізу й оцінки.

Принцип *науковості* передбачає знання об'єктивних законів даної галузі науки для її аналізу й організації практичної експериментальної діяльності з урахуванням цих об'єктивних законів. Використання принципу науковості в дослідницькій роботі вимагало від нас проведення експериментальної роботи на основі вибору засобів, що відповідають розв'язуваним завданням і сучасним вимогам педагогічної науки. Такий підхід дозволяє позбутися застарілих і малоефективних методів і засобів організації дослідно-експериментальної роботи. Йдеться про те, щоб обирати засоби і методи, необхідні для ефективної реалізації завдань експерименту, виходячи з принципів раціональної економічності й адекватності поставленим цілям.

Принцип *персоніфікованого підходу* в організації дослідно-експериментальної роботи враховує такі загально дидактичні положення:

- увага експериментатора на ставлення студента до даного предмету (мотиваційні установки);

- врахування рівня працездатності (психофізіологічних і особистісних здібностей) студента й індивідуалізація навчання, включаючи надання персональної допомоги;

- розподіл навчального матеріалу між студентами з урахуванням ступеня складності й можливостей його засвоєння;

- організація самопідготовки, самоосвіта студентів із поглибленим опрацьовуванням складних питань проблеми (теми), що вивчається, у колі суміжних наук.

Принцип *необхідності й достатності наукової інформації* для забезпечення процесу дослідно-експериментальної роботи реалізується за таких

обставин: 1) загальнонаукові поняття, інформаційні блоки, що включають обмін науковими відомостями між викладачем і студентом, є необхідним засобом, який спрямовує сам процес навчально-пізнавальної діяльності; 2) будь-яка наукова інформація має відповідати двом методологічним вимогам: достатності й необхідності; 3) надмірність інформації, як і її бракування, спричиняє виникнення "інтелектуального бар'єру", котрий позначається на розумовій активності й перешкоджає процесу навчання (знижується мотивація).

Принцип *всебічності науково-методичного консультування* вимагає забезпечення високого рівня професіоналізму самого викладача. На ефективність використання ІТКТ у процесі формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою впливає безліч чинників, і, поза сумнівом, її базовою умовою є відповідність змісту навчання можливостям майбутніх педагогів. Проте навіть у даному випадку часто виникають проблеми з подолання "інтелектуальних бар'єрів". Тому, використовуючи можливості ІТКТ у процесі формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою, ми забезпечували методичне консультування, що включало:

а) використання пояснювальних методів й інструкції в процесі виконання завдань, що полегшувало засвоєння іншомовного навчального матеріалу;

б) вибір різних прийомів і методів засвоєння змісту іншомовного матеріалу і техніки використання ІТКТ у процесі його засвоєння;

в) можливість вибору ІТКТ для засвоєння змісту іншомовних текстів.

Принцип *гуманізації* педагогічного експерименту опирається на ідею пріоритету людських цінностей над технічними, виробничими, економічними, адміністративними та ін., які враховуються у нашій дослідницькій роботі. Цей принцип реалізується через дотримання таких умов педагогічної діяльності:

а) педагогічний процес і виховні взаємини в ньому будуються на повному визнанні цивільних прав студентів і пошані до учнів;

б) педагогічний процес спирається на позитивні якості студентів ("позитивна педагогіка");

в) педагогічний процес є етично, емоційно і естетично привабливим для

студентів; у ході навчання всі учасники педагогічного процесу відчувають комфортність взаємин.

Достовірність одержаних в експерименті результатів багато в чому залежить від умов, в яких він проводився, оскільки вони (умови) можуть робити прямий або непрямий вплив на стан або діяльність досліджуваного педагогічного об'єкта і, тим самим, виступати як неконтрольовані експериментальні змінні. Опишемо умови організації і проведення експериментальної роботи.

Експериментальна робота здійснювалася нами в умовах навчально-виховного процесу в ході роботи студентів з іншомовною літературою.

Відповідно до мети і поставлених завдань, експериментальна робота проводилася в три етапи і здійснювалася з 2004 по 2008 рік. У таблиці 2.7 представлені цілі кожного етапу і методи педагогічного дослідження, котрі ми використовували в ході експериментальної роботи.

Таблиця 2.7

Етапи експериментального дослідження

	Підготовчий етап (2004-2005 р.)
Цілі	1. Виявити критерії і показники, що характеризують рівні сформованості умінь роботи з іншомовною літературою, і визначити методики їхньої діагностики. 2. З'ясувати реальний стан підготовки студентів до роботи з іншомовною літературою в умовах традиційного навчання і рівень готовності викладачів педагогічного університету до використання ІТКТ у процесі формування в студентів умінь роботи з іншомовною літературою. 3. Розробити методику реалізації педагогічних умов використання ІТКТ у процесі формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою.
Методи	1. Анкетування викладачів і студентів. 2. Спостереження за використанням ІТКТ у професійній діяльності викладачів педагогічного університету. 3. Спостереження за студентами у процесі роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ і в ході традиційного навчання. 4. Тестування. 5. Констатувальний експеримент.

	Основний етап (2006-2007 рр.)
Цілі	1. Експериментально апробовувати методику діагностики рівня підготовки студентів до роботи з іншомовною літературою. 2. Експериментально перевірити вплив педагогічних умов використання ІТКТ на рівень підготовленості студентів до роботи з іншомовною літературою.
Методи	1. Формувальний експеримент. 2. Методи діагностики рівня умінь студентів роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ (тестування, анкетування, експертна оцінка, самооцінка і т.д.). 3. Статистичні методи первинної обробки результатів.
	Підсумковий етап (2008 р.)
Цілі	1. Провести теоретичне осмислення й інтерпретацію експериментальних даних. 2. Оформити результати, сформулювати висновки. 3. Розробити методичні рекомендації для викладачів щодо використання ІТКТ у процесі формування в студентів умінь роботи з іншомовною літературою.
Методи	1. Теоретичний аналіз, синтез, узагальнення, систематизація. 2. Статистичні методи вторинної обробки результатів експерименту (методи доказу гіпотези). 3. Методи наочного представлення результатів експерименту.

Розглянемо організаційно-методичні аспекти підготовчого етапу педагогічного експерименту. Перший напрям цього етапу був пов’язаний з вибором критеріїв і показників, що дозволяють одержати об’єктивну інформацію про ефективність експериментальної роботи. У процесі розв’язання даної проблеми нам довелося передусім чітко визначити поняття критеріїв і показників, оскільки їхні визначення мають значні розбіжності.

Проаналізувавши різні погляди учених (Л.Є. Балашов, В.О. Бєліков В.І. Загвязінській, І.Ф. Ісаєв та ін.), найбільш прийнятними для нашого дослідження ми обрали такі: критерії - це якості, властивості, ознаки об’єкта, що вивчається, які дозволяють судити про його стан, рівень розвитку і функціонування; показники - це кількісні або якісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознаки об’єкта, що вивчається, іншими словами, міра сформованості того або іншого критерію.

У процесі виділення критеріїв ми враховували такі вимоги: 1) критерії

мають розкриватися за допомогою низки чинників, за проявом яких можна судити про більший або менший ступінь виразності цього критерію; 2) критерії повинні відтворювати динаміку вимірюваної якості в часі і просторі (Л.Є. Балашов, В.О. Бєліков, І.Ф. Ісаєв та ін.).

Аналіз сучасної науково-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми показує, що науковці основним критерієм вимірювання обирають просування особистості на вищий рівень розвитку. На наш погляд, такий підхід є найбільш плідним, оскільки дозволяє розглянути будь-який процес розвитку, в тому числі і роботу з іншомовною літературою, як перехід від одного рівня до іншого, складнішого і якісно відмінного. Виходячи з цього, основним критерієм ефективності експериментальної роботи ми обрали просування майбутнього педагога на вищий рівень формувальної діяльності.

На основі теоретичного аналізу літератури і результатів констатувального експерименту нами виділені три рівні оволодіння студентом уміннями роботи з іншомовною літературою: низький, середній і високий.

Обравши основним критерієм ефективності педагогічного експерименту зростання майбутнього фахівця від низького рівня оволодіння уміннями роботи з іншомовною літературою до середнього, а від нього – до високого, ми зіткнулися з необхідністю виявити критерії і показники цих рівнів, а також механізм переходу якісних показників у кількісні.

На основі аналізу педагогічної літератури і виходячи з розуміння підготовленості до роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ як якості особистості, що динамічно розвивається і є на суб'єктивному рівні цілісною системою, яка інтегрує мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий і рефлексивний компоненти, ми виділяємо такі критерії:

- сформованість у студентів компетентності під час використання ІТКТ у роботі з іншомовною літературою (навчально-пізнавальній);
- сформованість у студентів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ (професійній);
- сформованість мотиваційно-ціннісних орієнтацій на оволодіння

професійно важливими уміннями та опанування ІТКТ;

- сформованості рефлексії.

Для кожного критерію використовувалися такі показники і методики їх діагностики:

1. Компетентність оцінювалась за показниками повноти і міцності знань:

- коефіцієнт повноти засвоєння обсягу знань обчислювався за формулою:

$$K_{обсягу} = \frac{n}{N}, \qquad (2.1)$$

де n - кількість структурних одиниць змісту знань, засвоєних студентом; N - загальна кількість структурних одиниць змісту знань, що підлягають засвоєнню на відповідному етапі навчання;

- коефіцієнт міцності засвоєних знань обчислювався за формулою:

$$P = \frac{K_1}{K_2}, \qquad (2.2)$$

де K_1 - коефіцієнт повноти засвоєння обсягу знань за першої перевірки; K_2 - коефіцієнт повноти засвоєння обсягу знань за подальшої перевірки.

2. Уміння оцінювались за показниками повноти, міцності й усвідомленості:

- коефіцієнт повноти володіння уміннями обчислювався за формулою:

$$k = \frac{n}{N}, \qquad (2.3)$$

де n - кількість правильно виконаних дій; N - кількість дій, що входять до структури уміння;

- коефіцієнт міцності оволодіння уміннями обчислювався за формулою:

$$g = \frac{k_2}{k_1}, \qquad (2.4)$$

де k_1 - коефіцієнт повноти сформованості уміння за першої перевірки;

k_2 - коефіцієнт повноти сформованості уміння за подальшої перевірки;

- усвідомленість визначалася за ступенем обґрунтованості студентом своїх дій:

а) студент недостатньо усвідомлює дію, котру виконує, не може обґрунтувати свій вибір;

б) в цілому дія усвідомлена, за обґрунтування дій студент допускає деякі неточності;

в) дія повністю усвідомлена, логічно обґрунтована.

За основу вибраної нами методики діагностики компетентності й умінь використано методи з елементного і післяопераційного аналізу, розроблені А.В. Усовою [174].

3. Мотиваційно-ціннісні орієнтації студентів визначалися за допомогою таких тестів:

- тест на оцінку внутрішнього середовища (оцінка особистісних характеристик, мотивів, ціннісних орієнтацій), розроблений американським психологом А.Б. Ваганді [23] й адаптований до цілей нашого дослідження;

- тест на оцінку здібності до саморозвитку в галузі іншомовної культури, розроблений на основі тесту В.І. Андреєва [4];

- тест на оцінку здібності до використання ІТКТ у професійній діяльності, розроблений нами на основі тесту В.І. Андреєва [3].

4. Позиція рефлексії студентів визначалася за допомогою:

- тестових завдань, що проводяться з метою виявлення у студентів позиції рефлексії, і розрахунку коефіцієнта оволодіння рефлективним аналізом і оцінкою за формулою:

$$k = \frac{n}{N}, \qquad (2.5)$$

де n - кількість правильно виконаних дій тестового завдання на рефлексію;

N - кількість дій, що входять у завдання;

- стандартних тестів на самооцінку студентом особистісних досягнень, запропонованих В.І. Андреєвим [4], Е.Ф. Зєєр [74], Л.С. Подимовою [150].

У процесі визначення рівня сформованості виділених критеріїв використовували підхід кількісної обробки результатів діагностики, що дозволяє визначити кількісний показник стосовно ступеня прояву кожного критерію. У нашому дослідженні ми ввели такі кількісні показники: балом “0” ми відзначали низький рівень сформованості даного критерію; балом “1” позначали середній

рівень; балом “2” позначали високий рівень. Правила оцінки кожного критерію тим або іншим балом подані у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Техніка оцінки рівня сформованості критеріїв і показників

Компетентність використання ІТКТ у роботі з іншомовною літературою					
Рівень	Значення коефіцієнта	Бали за показниками			
		іншомовна		використання ІТКТ	
		обсяг	міцність	обсяг	міцність
Високий	0,9≤К≤1,0	2	2	2	2
Середній	0,8≤К<0,9	1	1	1	1
Низький	0,7≤К <0,8	0	0	0	0
Уміння роботи з іншомовною літературою					
Рівень	Значення коефіцієнта	Повнота	Міцність	Усвідомленість дій	Бали
Високий	0,9 ≤К ≤1,0	2	2	Цілком усвідомлено дію	2
Середній	0,8 ≤К <0,9	1	1	Частково усвідомлено дію	1
Низький	0,7 ≤К <0,8	0	0	Недостатньо усвідомлено дію, що виконується	0
Уміння використовувати ІТКТ у діяльності					
Рівень	Значення коефіцієнта	Повнота	Міцність	Усвідомленість дій	Бали
Високий	0,9 ≤К ≤1,0	2	2	Цілком усвідомлено дію	2
Середній	0,8 ≤К <0,9	1	1	Частково усвідомлено дію	1
Низький	0,7 ≤К <0,8	0	0	Недостатньо усвідомлено дію, що виконується	0

Продовження таблиці 2.8

Мотиваційно-ціннісні орієнтації			
Показник	Рівні оволодіння і бали з кожного		
	Високий (2 бали)	Середній (1 бал)	Низький (0 балів)
Внутрішнє середовище	100-75	74-26	25-1
Здібність до саморозвитку	18-14	13-5	4-1
Здібність до використання ІТКТ	54-45	44-28	27-18

Рефлексія				
Рівень	Значення коефіцієнта	Рефлексивний аналіз (за тестовим завданням)	Самооцінка (за тестами)	Бали
Високий	0,9≤К≤1,0	2	адекватна	2
Середній	0,8 ≤К <0,9	1	занижена	1
Низький	0,7 ≤К <0,8	0	завищена	0

Введення бальних оцінок дозволяє визначати як ступінь сформованості кожного критерію, так і рівень у студентів умінь роботи з іншомовною літературою на основі ІТКТ.

У процесі кількісного визначення ступеня сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою на основі ІТКТ ми спиралися на інформацію про те, що найчастіше досвід діяльності формується на середньому рівні й рідше на низькому і високому, тому доцільно встановити нерівномірні інтервали угрупування значень за методикою, запропонованою О.А. Киверялгом [108].

Згідно з цією методикою, середній рівень визначається 25% відхиленням значення від середнього за діапазоном бальних оцінок. Отже, оцінка з інтервалу від R(min) до 0,25 R (max) дозволяє констатувати низький рівень підготовленості студента, а про високий рівень свідчать оцінки, що перевищують 75%

максимально можливих. Оскільки в нашому дослідженні сумарний бал, що оцінює узагальнений результат, міняється в межах від 0 до 30, то, відповідно до викладеної вище методики, рівні визначалися інтервалами, представленими в табл. 2.9.

Бали кожного студента ми заносили у зведену таблицю 2.10, що дозволяє спостерігати ступінь сформованості виділених критеріїв, а також показники й рівень підготовленості студента загалом.

Таблиця 2.9

Шкала оцінки рівня підготовленості студентів до роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ

Рівень	Низький	Середній	Високий
Оцінка в балах	0-7	8-22	23-30

Таблиця 2.10

Зведена таблиця оцінки рівня підготовленості студентів до роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ

ПІП студента	компетентність				уміння						орієнтації			рефлексія		сума	рівень
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		
Петров	2	2	1	1	2	1	1	1	2	2	0	1	2	1	1	20	середній

Примітка: у таблиці цифрами позначені такі показники:

1 - коефіцієнт повноти засвоєння обсягу змісту знань для роботи з іншомовною літературою;

2 - коефіцієнт повноти засвоєння обсягу змісту знань щодо використання ІТКТ у навчальній діяльності;

3 - коефіцієнт міцності знань роботи з іншомовною літературою;

4 - коефіцієнт міцності знань з використання ІТКТ;

5 - коефіцієнт повноти сформованості умінь роботи з іншомовною літературою;

6 - коефіцієнт повноти сформованості умінь використання ІТКТ;

7 - коефіцієнт міцності оволодіння уміннями роботи з іншомовною навчальною літературою;

8 - коефіцієнт міцності оволодіння уміннями використання ІТКТ;

9 - усвідомленість виконання дій в процесі роботи з іншомовною літературою;

10 - усвідомленість виконання дій з використанням ІТКТ;

11 - оцінка внутрішнього середовища;

12 - здібність до саморозвитку в галузі роботи з іншомовною літературою;

13 - здібність до використання ІТКТ у діяльності;

14 - аналіз рефлексії своїх дій у процесі навчання;

15 - самооцінка особистісних досягнень.

Розв’язання питання про те, на якому рівні діяльності знаходиться студент, приймається на основі порівняння одержаного ним сумарного балу (за табл. 2.10) зі шкалою вимірювання рівня готовності до діяльності (за табл.2.9).

Розроблена діагностична програма дозволяла нам не лише визначати рівень сформованості умінь роботи з іншомовною літературою студентів на кожному етапі експерименту, а й включати їх у процес самодіагностики і самопроектування. Аналогічна технологія діагностики використовувалася нами у процесі визначення рівня підготовленості викладачів педагогічного університету до використання ІТКТ у процесі роботи з іншомовною літературою студентами ВНЗ, але в діагностику входили лише показники щодо використання ІТКТ. Виходячи з цього, діагностична програма мала такий вигляд (див. табл. 2.11):

Таблиця 2.11

Техніка оцінки рівня сформованості критеріїв і показників

Компетентність у використанні ІТКТ			
Рівень	Значення коефіцієнта	Бали за показниками	
		Обсяг знань	Міцність знань
Високий	0,9 ≤К ≤1,0	2	2
Середній	0,8 ≤К <0,9	1	1
Низький	0,7 ≤К <0,8	0	0

Продовження таблиці 2.11

Уміння використовувати ІТКТ у роботі з іншомовною літературою					
Рівень	Значення коефіцієнта	Повнота	Міцність	Усвідомленість дій	Бали
Високий	0,9 ≤К ≤1,0	2	2	Цілком усвідомлено дію	2
Середній	0,8 ≤К <0,9	1	1	Частково усвідомлено дію	1
Низький	0,7 ≤К <0,8	0	0	Недостатньо усвідомлено дію, що виконується	0

Мотиваційно-ціннісні орієнтації на використання ІТКТ			
Показник	Рівні оволодіння і бали з кожного		
	Високий (2бали)	Середній (1 бал)	Низький (0 балів)
Внутрішнє середовище	100-75	74-26	25-1
Здібність до саморозвитку	18-14	13-5	4-1
Здібність до використання ІТКТ	54-45	44-28	27-18

Рефлексивна позиція				
Рівень	Значення коефіцієнта	Рефлексивний аналіз (за тестовими завданнями)	Самооцінка (за тестами)	Бали
Високий	0,9 ≤К ≤1,0	2	Адекватна	2
Середній	0,8 ≤К <0,9	1	Занижена	1
Низький	0,7 ≤К <0,8	0	Завищена	0

Аналогічно визначався ступінь підготовленості викладачів до використання ІТКТ у процесі формування в студентів умінь роботи з іншомовною навчальною літературою. В процесі цього використовувалися такі таблиці:

Таблиця 2.12

Шкала оцінки рівня підготовленості викладача до використання ІТКТ у професійній діяльності

Рівень	Низький	Середній	Високий
Оцінка в балах	0-5	6-14	15-20

Таблиця 2.13

Зведена таблиця оцінки рівня підготовленості викладачів до використання ІТКТ у процесі роботи з іншомовною навчальною літературою

ПІП викладача	компетентність		уміння			орієнтації			рефлексія		сума	рівень
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
……												

Окрім визначення рівня підготовленості студентів до роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ, важливим був і відносний показник, який у науково-педагогічній літературі називають коефіцієнтом ефективності. Коефіцієнт ефективності використання ІТКТ у процесі формування умінь роботи з іншомовною навчальною літературою ми визначали за формулою [166]:

$$K_{ефект.} = \frac{N_1}{N_2}, \qquad (2.6)$$

де N_1 - фактична кількість балів групи (експериментальної й контрольної); N_2 - максимально можлива кількість балів.

Дана формула цілісно охоплює показники педагогічної доцільності й педагогічної ефективності впровадження нової технології у навчальний процес, котрі ми виділили у теоретичній частині дисертаційного дослідження (див.: параграф 1.3).

Рівні ефективності використання ІТКТ у процесі формування у майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою ми визначали за методикою В.П. Безпалька [13; 14]. Правило визначення рівня ефективності використання ІТКТ у навчальній діяльності представлене в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Визначення рівня ефективності використання ІТКТ у навчальній діяльності

Значення коефіцієнта ефективності	Рівні ефективного застосування ІТКТ
0,9 ≤К ≤1,0	оптимально ефективний
0,8 ≤К <0,9	ефективний
0,7 ≤К <0,8	мінімально ефективний
К < 0,7	неефективний

Окрім вищевикладеної програми діагностики рівня підготовленості студентів і визначення ефективності експериментальної роботи, ми як узагальнений показник використовували індекс задоволеності (незадоволеності) студентів запропонованою методикою роботи з іншомовною літературою, котрий характеризує силу емоційного ставлення студентів до цієї об'єктивної реальності. Обчислення індексу задоволеності проводилося за методикою, розробленою у лабораторії соціологічних досліджень під керівництвом В.А. Ядова [186]. Узагальнений індекс задоволеності обчислювали за формулою [106, с. 61; 186, с. 108]:

$$J = \frac{a(+1) + b(+0{,}5) + c(-0{,}5) + d(-1) + e(0)}{N}, \qquad (2.7)$$

де a(+1) - задоволені повністю; b(+0,5) - скоріше задоволені, ніж не задоволені; c(-0,5) - не знаю; d(-l) - скоріше не задоволені, ніж задоволені; e(0) - не задоволені; N - загальна кількість відповідей.

За такої техніки обчислення (+1) виражає максимум задоволеності (-1) - максимум незадоволеності. Для перевірки достовірності одержаного результату були визначені коефіцієнт задоволеності $K_{задов.}$ і коефіцієнт значущості $K_{знач.}$, які обчислювалися за формулами:

$$K_{задов.} = \frac{n_1}{n_2}, \qquad (2.8)$$

$$K_{знач.} = \frac{n_1 - n_2}{N}, \qquad (2.9)$$

де n_1 - кількість позитивних відповідей, n_2 - кількість негативних відповідей, N - кількість опитаних.

Введення даного коефіцієнта дозволяє визначити рівень задоволеності (незадоволеності) студентів за описаною вище методикою О.А. Киверялга. Оскільки коефіцієнт значимості змінюється в межах від (-1) до (+1), то відповідно до даної методики рівні задоволеності (незадоволеності) визначалися такими інтервалами (табл. 2.15):

Таблиця 2.15

Інтервали рівнів задоволеності (незадоволеності)

Рівень задоволеності	Низький	Середній	Високий
Значення коефіцієнта значимості	[-1.00; -0.51]	[-0.50; +0.50]	[+0.51; +1.00]

Наступний напрям підготовчого етапу - проведення констатувального експерименту з метою визначення:

- рівня підготовки студентів до роботи з іншомовною літературою за традиційної організації навчального процесу;

- рівня готовності викладачів до використання ІТКТ у процесі формування в студентів умінь роботи з іншомовною літературою.

У цьому етапі експерименту взяли участь 237 студентів і 126 викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка. Узагальнені

результати констатувального етапу педагогічного експериментупредставлені в табл. 2.16 та на рис. 2.4.

Таблиця 2.16

Стан готовності до досліджуваної діяльності студентів і викладачів

Рівень готовності	Викладачі				Студенти			
	До 5 років		Більше 5 р.		3 курс		5 курс	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
Низький	21	45,7	56	72,7	75	55,6	52	51
Середній	16	34,8	14	18,2	39	28,9	32	31,4
Високий	9	19,5	7	9,1	31	15,5	18	17,6

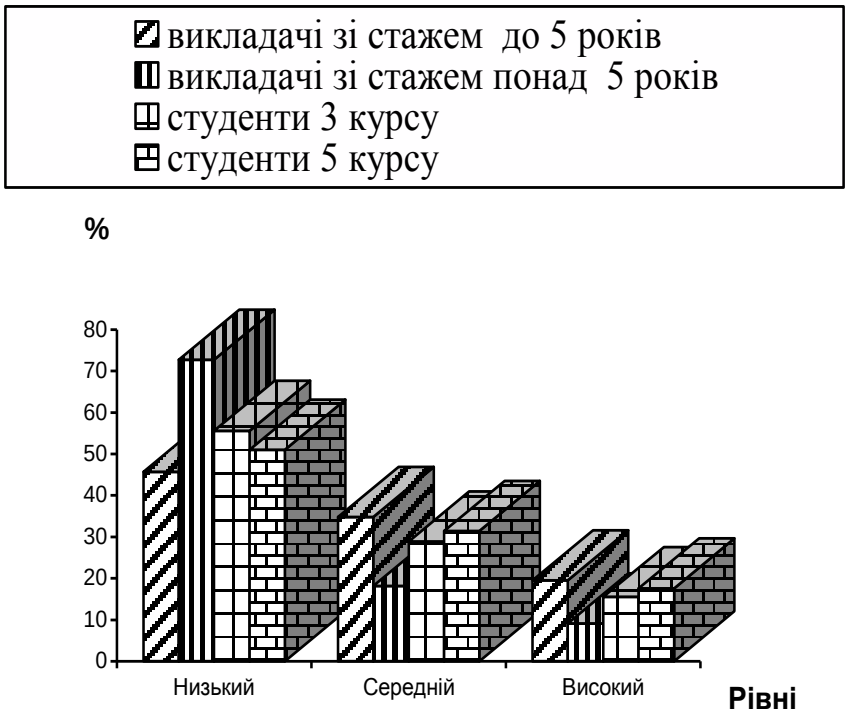

Рис. 2.4. Стан готовності викладачів і студентів до досліджуваної діяльності на констатувальному етапі педагогічного експерименту

Анкетування і бесіди зі студентами і викладачами показали, що потреба використання ІТКТ у навчально-пізнавальній і професійній діяльності займає

досить високе рангове місце, проте рівень володіння необхідними для цього знаннями й уміння використання відносно низький.

Аналіз тестових матеріалів свідчить про те, що студенти і викладачі слабо володіють знаннями використання ІТКТ, мають поверхневі уявлення про нові концепції використання ІТКТ у професійній і дослідницькій діяльності, зазнають труднощів у практичній реалізації ІТКТ. Багато студентів і викладачів не бачать взаємозв'язку ефективності навчання на базі новітніх методів ІТКТ.

У ході констатувального експерименту було виявлено, що більшість викладачів мають низький рівень підготовленості до використання ІТКТ у професійній діяльності. Це пояснюється тим, що багато хто з них зовсім не вивчав інформатику у ВНЗ.

Серед опитаних викладачів, які пропрацювали в освітніх установах не більше 5 років і одержали певні знання з інформатики, 45,7% мають низький рівень досвіду використання ІТКТ у професійній діяльності, а високий - лише 19,1%. Крім того, ці результати, загалом, не відрізняються від результатів студентів випускного курсу.

Загалом ж констатувальний етап експерименту показав, що організація процесу навчання студентів у ВНЗ відбивається на рівні їхньої іншомовної підготовленості. Все це говорить про неефективність традиційної системи навчання студентів і необхідність її вдосконалення.

Крім визначення рівня підготовленості студентів до роботи з іншомовною літературою, визначення ступеня їхньої готовності до використання ІТКТ у педагогічній діяльності і підготовленості викладачів до використання ІТКТ у навчальному процесі, ми вивчали ступінь задоволеності студентів методикою організації роботи з іншомовною навчальною літературою в педагогічному університеті засобами ІТКТ.

Одержані результати представлені в табл. 2.17.

Таблиця 2.17

Ступінь задоволеності студентів якістю організації роботи з іншомовною літературою в педагогічному університеті

Ступінь задоволеності	Кількість	%
Задоволені повністю	22	17,8
Скоріш задоволені, ніж ні	29	23,6
Не знаю	11	9,0
Скоріш не задоволені, ніж задоволені	34	27,6
Не задоволені	27	22,0

Аналіз ступеня задоволеності студентів якістю організації процесу формування умінь роботи з іншомовною літературою показує, що вони відчувають потребу в його зміні, але їхня потреба недостатньо задоволена сучасною технологією навчання у педагогічному університеті.

На основі аналізу даних констатувального експерименту можна зробити такі висновки:

- у традиційній роботі студентів педагогічного університету з іншомовною літературою недостатньо сформовані вміння щодо використання ІТКТ в освітньому процесі, що позначається на якості підготовки майбутніх фахівців і використанні ІТКТ у подальшій професійній роботі;

- підвищення рівня володіння вміннями роботи з іншомовною літературою може бути забезпечене шляхом розробки і впровадження спеціальної моделі використання ІТКТ на основі реалізації певного комплексу педагогічних умов її ефективного впровадження в освітній процес.

Формувальний експеримент щодо використання ІТКТ у процесі формування у студентів педагогічного університету умінь роботи з іншомовною літературою проходив у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка з

2005 по 2008 рік. Мета формувального експерименту - впровадження моделі використання ІТКТ і на її основі перевірка впливу педагогічних умов на ефективність процесу роботи студентів з іншомовною літературою.

Відповідно до мети формувального експерименту були виділені три експериментальні групи і одна контрольна. Групи студентів підбиралися приблизно однакові за успішністю і початковим рівнем іншомовної підготовленості й рівнем володіння ІТКТ. У першій експериментальній групі ми забезпечували інноваційну спрямованість навчання. У другій групі йшло цілеспрямоване включення студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки і впровадження в освітній процес ІТКТ. У третій групі ми перевіряли педагогічні умови в комплексі. Відзначимо, що перевірка виділених нами умов формування готовності викладача педагогічного університету до використання ІТКТ у професійній діяльності як самостійна не має сенсу, бо її відсутність відтворює традиційну систему роботи з іншомовною літературою. У контрольній групі іншомовна підготовка здійснювалася за традиційною методикою. Змістовно-процесуальні особливості реалізації педагогічних умов ефективного використання ІТКТ у процесі навчання студентів педагогічного університету іноземній мові представлені в параграфі 2.2. Аналіз і оцінка одержаних результатів подані у параграфі 2.5.

2.5 Узагальнення результатів наукового дослідження у процесі формувального експерименту

Достовірність одержаних в експерименті даних залежить від правильного підбору методів математичної обробки матеріалів педагогічного експерименту. У нашому дослідженні ми використовували такі методи:

1. Метод співвідношення, котрий дозволяє провести оцінку і підготовленості студентів загалом, і кожного показника зокрема у відсотковому співвідношенні студентів, що знаходяться на тому або іншому рівні розвитку

досліджуваної діяльності на початку експерименту і в ході дослідно-експериментальної роботи.

2. Непараметричний критерій "хі-квадрат", яким ми скористалися для доказу гіпотези експерименту.

Критерій χ^2 був обчислений за формулою [40]:

$$T = \frac{1}{N_1 N_2} \sum_{i=1}^{c} \frac{\left(N_1 Q_{2i} - N_2 Q_{1i}\right)^2}{Q_{1i} + Q_{2i}} \quad , \qquad (2.10)$$

де N_1 - кількість студентів експериментальної групи; N_2 - кількість студентів контрольної групи; Q_{1i} - кількість студентів експериментальної групи, котрі здійснюють іншомовну діяльність на і-тому рівні; Q_{2i} - кількість студентів контрольної групи, котрі здійснюють іншомовну діяльність на і-тому рівні; с - кількість рівнів.

Дану формулу ми використовували лише у тому випадку, якщо на кожному рівні знаходилося не менш п'яти студентів. Інакше ми об'єднували рівні і критерій χ^2 розраховували за формулою [40]:

$$T = \frac{N\left(Q_{11}Q_{22} - Q_{12}Q_{21}\right)^2}{N_1 N_2 \left(Q_{11} + Q_{21}\right)\left(Q_{12} + Q_{22}\right)}, \qquad (2.11)$$

де N - загальна кількість студентів; N_1 - кількість студентів експериментальної групи; N_2 - кількість студентів контрольної групи; Q_{11}, Q_{21} - кількість студентів експериментальної і контрольної груп відповідно, котрі працюють з іншомовною літературою на низькому рівні; Q_{12}, Q_{22} - кількість студентів експериментальної і контрольної груп, які працюють з іншомовною літературою на високому рівні.

3. Для спостереження за динамікою процесу формування умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ у майбутніх педагогів, а також за динамікою розвитку кожного показника в ході дослідно-експериментальної роботи ми використовували такі показники динамічних рядів:

- середній показник (СП) відображає кількісну оцінку зростання рівня сформованості коректувальних взаємин. Середній показник був обчислений за

формулою [166]:

$$Ср = \frac{a + 2b + 3c}{100}, \qquad (2.12)$$

де a, b, c - у відсотках виражена кількість студентів, що знаходяться на низькому, середньому і високому рівнях підготовленості до роботи з іншомовною літературою;

- показник абсолютного приросту G, який відображає різницю початкового і кінцевого рівня розвитку даного показника і обчислюється за формулою [174]:

$$G = П_{кін.} - П_{поч.}, \qquad (2.13)$$

де $П_{поч.}$ - початкове значення показника; $П_{кін.}$ - кінцеве значення показника;

- показник темпу зростання *КЕ*, який відображає ефективність пропонованої методики формування у студентів досвіду роботи з іншомовною літературою. Показник темпу зростання був обчислений за формулою [174]:

$$КЕ = \frac{Ср_{експерим}}{Ср_{контрол.}}, \qquad (2.14)$$

де $Ср_{експерим}$ - значення середнього показника експериментальної групи;

$Ср_{контрол.}$ - значення середнього показника контрольної групи.

Педагогічний експеримент проходив у два етапи. Для одержання достовірних результатів дослідно-експериментальної роботи був проведений зріз початкового стану рівня сформованості у майбутніх учителів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ до експерименту. За контрольну і експериментальну були взяті групи студентів інституту іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Одержані дані наочно представлені в табл. 2.18 і діаграмах (див. рис.2.5, рис.2.6).

Таблиця 2.18

Результати констатувального етапу експерименту

Порівняльні дані студентів до проведення 1-го етапу експерименту									
Група	Кількість студентів	Рівні						Ср	КЕ
		Низький		Середній		Високий			
		кількість	%	кількість	%	кількість	%		
Е -1	69	43	62,3	19	27,6	7	10,1	1,48	0,991
Е -2	88	54	61,4	25	28,4	9	10,2	1,49	0,998
К -1	116	71	61,2	33	28,4	12	10,2	1,49	–
Порівняльні дані студентів до проведення 2-го етапу експерименту									
Е -3	61	37	60,7	18	29,5	6	9,8	1,49	0,988
К -2	103	63	61,2	29	28,1	11	10,7	1,50	–

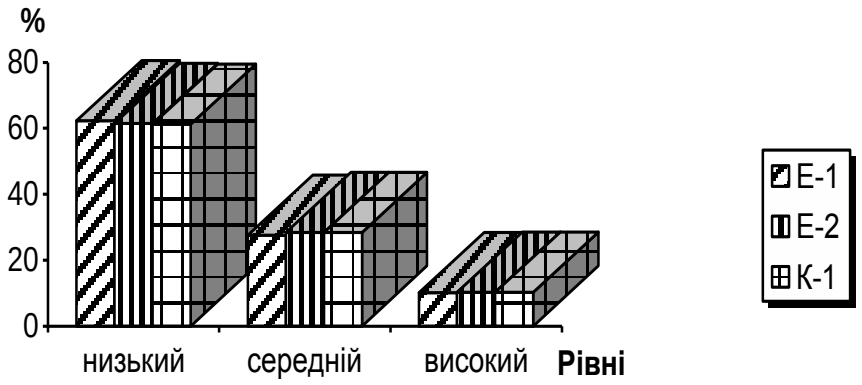

Рис. 2.5. Рівень сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою в експериментальних і контрольній групах на початок 1-го етапу експерименту

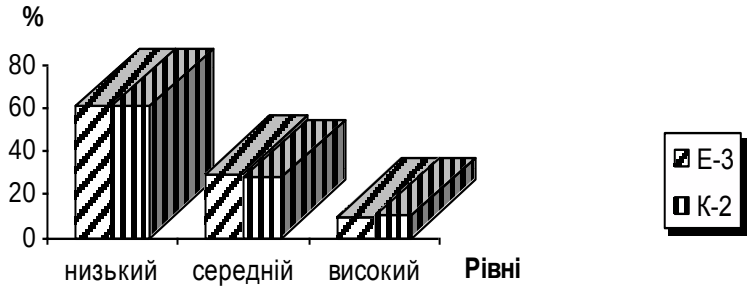

Рис. 2.6. Рівень сформованості умінь роботи з іншомовною літературою в експериментальній і контрольній групах на початок 2-го етапу експерименту

Як видно з таблиці і діаграм, розподіл студентів за рівнями сформованості умінь роботи з іншомовною літературою відносно однаковий. Одержані нами дані дозволяють вважати вибірку контрольних груп тотожною вибірці експериментальних з більшою мірою достовірності і в подальших дослідженнях за підрахунку критерію “хі-квадрат” прийняти 5%-й рівень значимості. Оскільки в нашому дослідженні ми мали справу з випадковою вибіркою досліджуваних студентів, то можна припустити, що в сукупності співвідношення виявлених рівнів представлене аналогічним чином.

На першому етапі навчального експерименту ми перевіряли ефективність використання ІТКТ у межах виділених педагогічних умов на формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою.

Відповідно до завдань першого етапу були сформовані дві експериментальні і одна контрольна групи. У контрольній групі К-1 формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою здійснювалося в межах традиційного навчання. У першій експериментальній групі Е-1 здійснювалась інноваційна спрямованість навчального процесу; у другій групі Е-2 формування вмінь роботи з іншомовною літературою відбувалося за допомогою залучення студентів до спільної продуктивної діяльності з розробки і впровадження ІТКТ. Перевірка ефективності третьої умови - формування готовності викладачів різних предметів до використання ІТКТ у педагогічній діяльності як самостійної, не залежної від інших, не має сенсу.

У ході дослідно-експериментальної роботи діагностика рівня сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою визначалася на основі розробленої нами діагностичної програми, представленої у параграфі 2.4.

Після закінчення першого етапу навчального експерименту нами були одержані дані, котрі представлені в табл. 2.19 і 2.20, а також на рис.2.7, 2.8 і 2.9.

Таблиця 2.19

Результати перевірки дії 1-ої і 2-ої умови на формування у студентів педагогічного університету умінь роботи з іншомовною літературою

Групи	Рівні						Ср	КЕ	Т(н)
	Низький		Середній		Високий				
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%			
Е-1	25	36,2	21	30,4	23	33,3	1,97	1,161	5,327
Е-2	30	34,1	31	35,2	27	30,7	1,97	1,158	5,683
К-1	57	49,1	37	31,9	22	19,0	1,70	–	–

Експериментальні дані, представлені в таблицях 2.19 і 2.20, показують, що спостерігається помітне зростання рівня сформованості умінь роботи з іншомовною літературою в експериментальних групах у порівнянні з контрольною. Так, в експериментальних групах у середньому на 21,9 % (на 23,2 % у Е-1 і на 20,5 % у Е-2) збільшилася кількість студентів, що здійснюють роботу з іншомовною літературою на високому рівні, проте лише на 8,6 % у контрольній; у середньому на 26,7% (на 26,1 % у Е-1 і 27,3 % у Е-2) зменшилася кількість студентів у експериментальних групах з низьким рівнем сформованості умінь роботи з іншомовною літературою, тоді як в контрольній (К-1) лише на 12,1%. Одержані результати показують і значне зростання середнього показника (СП) в експериментальних групах у порівнянні з контрольною: у Е-1 СП зростає на 0,49, в Е-2 на 0,48, у контрольній групі - лише на 0,21. Це говорить про те, що хоча в контрольній групі у студентів і формується уміння роботи з іншомовною літературою, проте перехід на вищий рівень реалізації цієї діяльності відбувається повільніше.

Таблиця 2.20

Динаміка першого етапу формування у студентів педагогічного університету умінь роботи з іншомовною літературою

Група	Показники абсолютного приросту G				
	G за рівнями (в %)			G за Ср	G
	Низький	Середній	Високий		
Е-1	-26,1	+2,9	+23,2	+0,49	+0,170
Е-2	-27,3	+6,8	+20,5	+0,48	+0,160
К-1	-12,1	+3,5	+8,6	+0,21	–

Про це ж свідчить і коефіцієнт ефективності: в ході першого етапу навчального експерименту він зростає в експериментальних групах у середньому на 0,165 і стає більшим одиниці (Е-1 КЕ=1,161; Е-2 КЕ=1,158), що підтверджує ефективність дії виділених умов на процес формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою за допомогою ІТКТ. Одержані дані наочно представлені на діаграмах (рис. 2.4-2.6), що відображають динаміку зміни середнього показника, коефіцієнта ефективності застосування ІТКТ і рівня сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою в ході першого етапу формувального експерименту.

Різниця результатів експериментальних і контрольної груп переконливо свідчить про те, що кожна умова “працює” на формування умінь у майбутніх учителів роботи з іншомовною літературою. Проте значення коефіцієнта χ^2 не є статистично значимим (див. табл. 2.19), отже, одержані результати не дають вагомих підстав для ствердження про те, що виділені нами педагогічні умови, окремо взяті, достатні для ефективного формування в студентів уміння роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ.

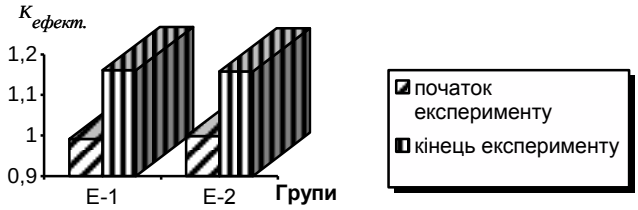

Рис. 2.7. Порівняльні дані щодо коефіцієнта ефективності на початок і завершення першого етапу експерименту

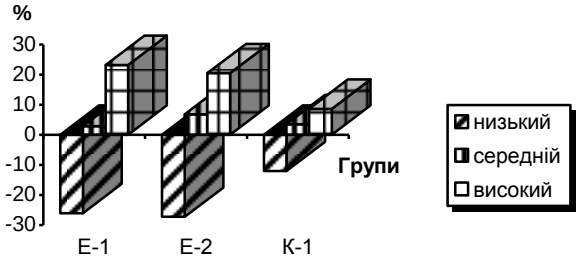

Рис. 2.8. Абсолютний приріст рівня сформованості умінь роботи з іншомовною літературою у студентів в експериментальних і контрольній групах

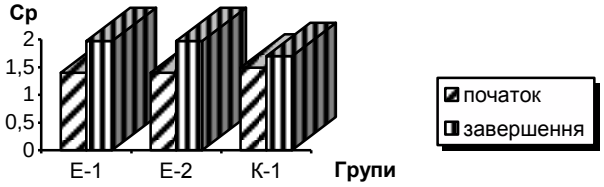

Рис.2.9. Порівняльні дані щодо середнього показника на початок і завершення першого етапу експерименту

Виходячи з одержаних результатів і слідуючи логіці теоретичного дослідження на другому етапі навчального експерименту, ми перевіряли вплив визначених педагогічних умов в комплексі.

Метою другого етапу навчального експерименту було сформування контрольної групи (К-2), де робота студентів з іншомовною літературою здійснювалася в межах традиційного навчання, і експериментальної групи (Е-3), в якій перевірялась ефективність виділених умов у комплексі. Для перевірки впливу чинника часу на

результати нашого дослідження, разом із знов сформованими групами, ми продовжували експеримент і в групах Е-1, Е-2 і К-1.

Щоб ліквідувати випадковість результатів і прослідкувати динаміку формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою впродовж усієї експериментальної роботи, ми вивчали і рівень розвитку виділених показників, що характеризують роботу з іншомовною літературою. У табл. 2.21 і діаграмах (див. рис. 2.10-2.17) подані одержані нами результати.

Таблиця 2.21

Динаміка стану сформованості у студентів показників,
що характеризують рівні умінь роботи з іншомовною літературою

Показники	Рівні (в % від загальної кількості студентів)					
	Експериментальна група			Контрольна група		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
Динаміка 2004-2005 н.р.						
Компетентність	56,0	27,5	16,5	61,1	28,2	10,7
Уміння	56,9	28,4	14,7	59,2	29,1	11,7
Ціннісні орієнтації	54,2	28,4	17,4	57,3	30,1	12,6
Рефлексія	55,1	29,6	15,3	57,4	30,0	12,6
Динаміка 2005-2006 н.р.						
Компетентність	43,1	31,2	25,7	53,4	30,1	16,5
Уміння	41,3	32,1	26,6	56,3	32,0	11,7
Ціннісні орієнтації	42,2	32,1	25,7	54,4	33,0	12,6
Рефлексія	49,5	30,3	20,2	58,3	32,0	9,7
Динаміка 2006-2007 н.р.						
Компетентність	34,9	32,1	33,0	50,5	31,1	18,4
Уміння	33,0	32,1	34,9	54,4	35,0	10,6
Ціннісні орієнтації	34,0	33,0	33,0	52,4	34,0	13,6
Рефлексія	31,3	32,1	36,6	56,3	32,0	11,7
Динаміка 2007-2008 н.р.						
Компетентність	32,1	30,3	37,6	48,5	32,1	19,4
Уміння	31,2	33,0	35,8	47,6	32,0	20,4
Ціннісні орієнтації	31,2	33,9	34,9	49,5	33,0	17,5
Рефлексія	31,3	32,1	36,6	47,3	32,2	20,5

Аналіз результатів, представлених у табл. 2.21 і діаграмах, дозволяє відзначити достатнє зростання рівня сформованості показників роботи з іншомовною літературою в експериментальній групі, у порівнянні з контрольною.

Рис. 2.10. Стан сформованості компетентності у студентів експериментальної групи

Рис. 2.11. Стан сформованості компетентності у студентів контрольної групи

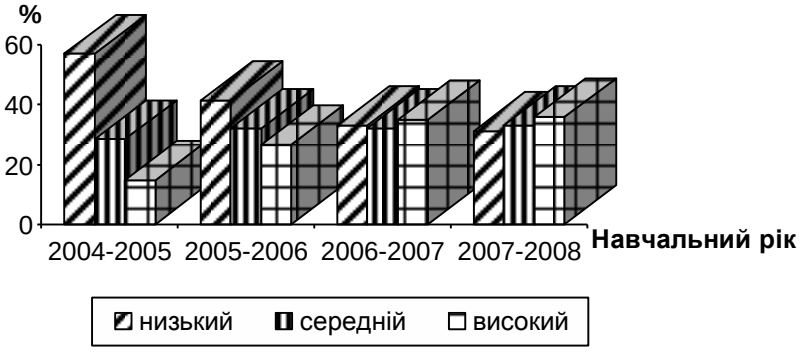

Рис. 2.12. Стан сформованості умінь у студентів експериментальної групи

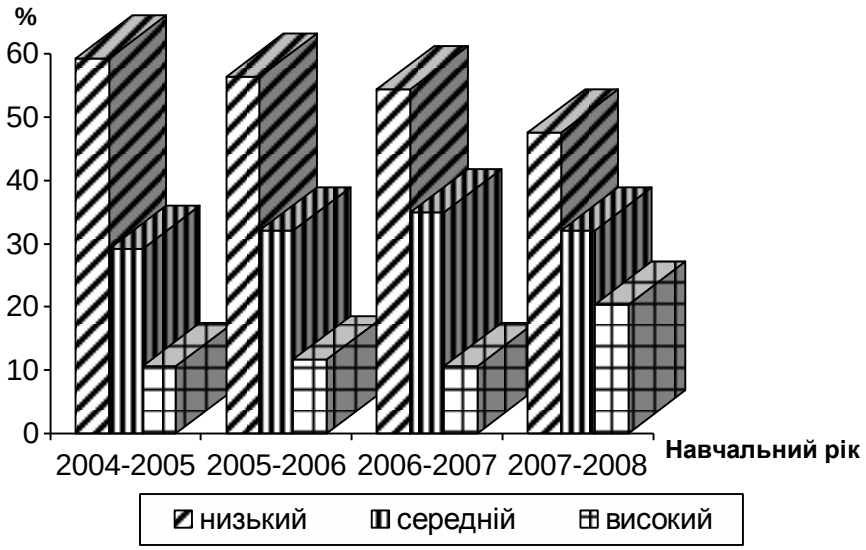

Рис. 2.13. Стан сформованості умінь у студентів контрольної групи

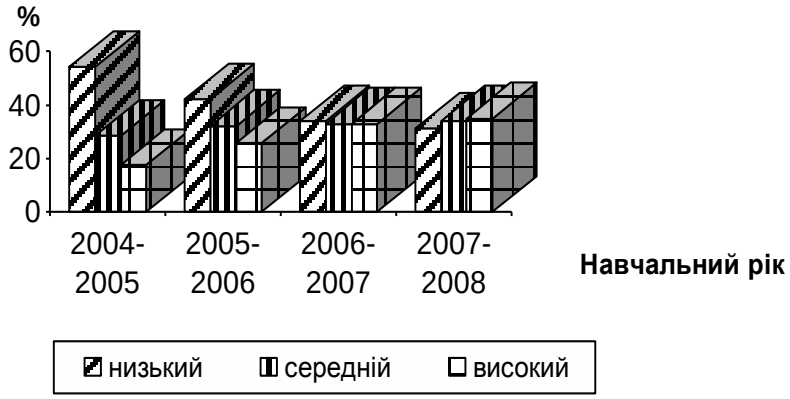

Рис. 2.14. Стан сформованості мотиваційно-ціннісних орієнтацій у студентів експериментальної групи

Рис. 2.15. Стан сформованості мотиваційно-ціннісних орієнтації у студентів контрольної групи

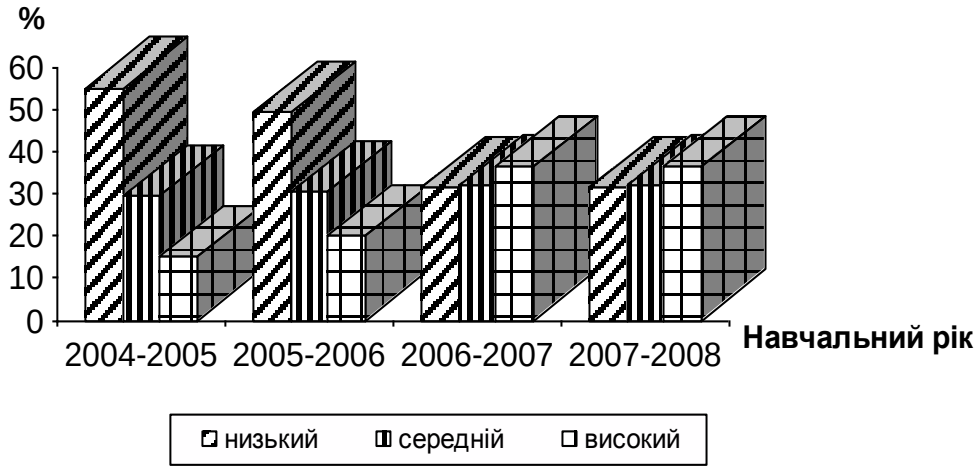

Рис. 2.16. Стан сформованості рефлексії у студентів експериментальної групи

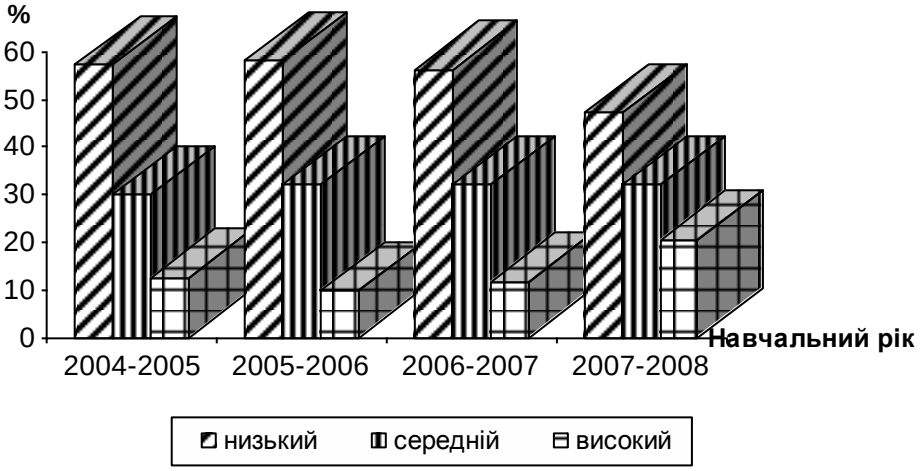

Рис. 2.17. Стан сформованості рефлексії у студентів контрольної групи

Результати, представлені в таблиці 2.21 і діаграмах (рис. 2.10-2.17), дозволяють побачити динаміку зростання рівня сформованості зазначених показників роботи з іншомовною літературою. Аналіз результатів свідчить про те, що в експериментальній групі на перших етапах використання ІТКТ в процесі роботи студентів з іншомовною літературою абсолютний приріст за показниками, як правило, більший, ніж на останніх, де значення коефіцієнта приросту майже за всіма показниками починає стабілізуватися, тоді як в контрольній групі воно

нерівномірне. Згідно з психологічними закономірностями, цей факт свідчить про стабільність одержаних результатів, тобто про досить високу міцність сформованих знань і умінь, а також стійкість мотиваційно-ціннісних орієнтацій у студентів експериментальної групи. Це дозволяє припустити, що запропонована й апробована нами методика ефективного використання ІТКТ формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою в межах виділених умов достатньо ефективна.

У ході формувального етапу експерименту ми відстежували не лише ступінь розвитку кожного критерію, а й силу зв'язку між ними, тобто цілісність їх формування під впливом виділених педагогічних умов. Оскільки виділені нами критерії є порядковими, то для вимірювання ступеня щільності зв'язку між ними ми використовували коефіцієнт взаємної спряженості К. Пірсона, котрий обчислювали за формулою [97]:

$$P = \sqrt{\frac{\chi^2}{n + \chi^2}} \qquad (2.15)$$

У формулі (2.15) χ^2 розраховували таким чином [66]:

$$\chi^2 = n\left\{\sum \frac{n^2 xy}{n_x n_y} - 1\right\} \qquad (2.16)$$

За критерієм χ^2 ми перевіряли достовірність зв'язку між досліджуваними критеріями і показниками з числом ступенів свободи $df = (k_1 - 1)(k_2 - 1)$ і рівнем значимості 0,05. Одержані нами результати представлені в таблиці 2.22.

Дані таблиці 2.22 свідчать, що ступінь щільності зв'язку вищий в експериментальних групах, причому спостерігається її стабільне зростання і вже на другому етапі зв'язок статистично значущий. Проте коефіцієнт кореляції вищий в групі Е-3, де формування умінь роботи з іншомовною літературою здійснювалося під впливом комплексу педагогічних умов. У контрольній групі також спостерігається зростання ступеня міцності зв'язку між критеріями і показниками роботи з іншомовною літературою, проте він не високий і статистична значимість наголошується лише на останньому етапі.

Таблиця 2.22

Динаміка зміни ступеня міцності зв’язку між критеріями і показниками, що характеризують роботу з іншомовною літературою

Група	Рік				
	2004	2005	2006	2007	2008
Е-1	0,339	0,458	0,542	0,671	0,765
Е-2	0,328	0,421	0,534	0,663	0,721
Е-3	0,309	0,487	0,628	0,701	0,893
К	0,342	0,367	0,401	0,449	0,534

Примітка: у таблиці виділені статистично значимі зв’язки.

Комплексна динаміка стану сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою на початок і кінець формувального експерименту наочно представлена в таблиці 2.23. і діаграмах (рис. 2.18 - 2.19).

Таблиця 2.23

Комплексна динаміка стану сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою

Рівень	Контрольна група (К-2)					Експериментальна група (Е-3)				
	Початок		Завершення		Різниця результатів G	Початок		Завершення		Різниця результатів G
	Кількість осіб	%	Кількість осіб	%		Кількість осіб	%	Кількість осіб	%	
Низький	63	61,2	50	48,3	-12,6	67	61,5	36	33,0	-28,4
Середній	29	28,1	33	32,0	+3,9	31	28,4	34	31,2	+2,8
Високий	11	10,7	20	19,4	+8,7	11	10,1	39	35,8	+25,7
Ср	1,50		1,72		+0,22	1,49		2,03		+0,54
КЕ	–					0,994		1,187		+0,193
$T_{спост.}$	–					8,249				

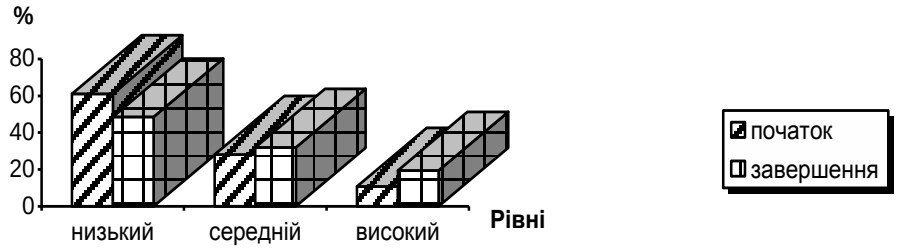

Рис. 2.18. Динаміка стану сформованості у студентів контрольної групи умінь роботи з іншомовною літературою на початок і завершення експерименту

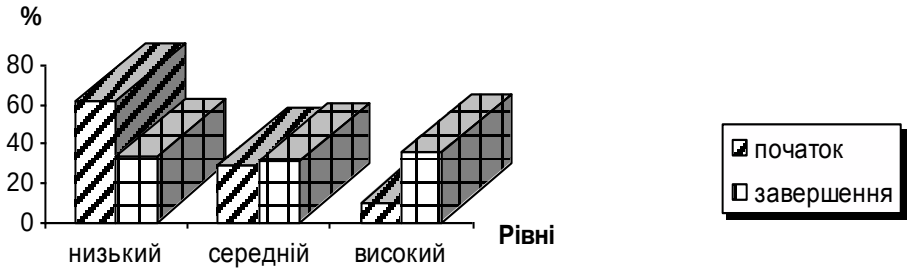

Рис. 2.19. Стан сформованості у студентів експериментальної групи умінь роботи з іншомовною літературою на початок і завершення експерименту

Порівнюючи результати, одержані в експериментальній і контрольній групах, можна відзначити зміни, що відбулися в рівнях здійснення студентами роботи з іншомовною літературою, причому ці зміни більш значні в експериментальній групі, ніж у контрольній. Отже, на 25,7 % збільшилася кількість студентів експериментальної групи, що здійснюють роботу з іншомовною літературою на високому рівні, а лише на 8,7 % у контрольній; на 28,4 % зменшилася кількість студентів в експериментальній групі з низьким рівнем здійснення роботи з іншомовною літературою, тоді як у контрольній лише на 12,6 %.

Співвідношення кількості студентів експериментальної і контрольної груп, що мають низький, середній і високий рівень сформованості умінь роботи з іншомовною літературою, свідчить про ефективність використання ІТКТ у роботі

студентів з іншомовною літературою у межах виділених педагогічних умов.

У табл. 2.24 і діаграмах (рис. 2.20; 2.21; 2.22) представлена динаміка зростання рівня сформованості у студентів умінь роботи з іншомовною літературою середнього показника й коефіцієнта ефективності у процесі дослідно-експериментальної роботи.

Таблиця 2.24

Зведені дані дослідно-експериментальної роботи

Група	Показники абсолютного приросту G				
	G за рівнями (в %)			G за Ср	G за КЕ
	Низький	Середній	Високий		
Е-1	-26,1	+2,9	+23,2	+0,49	+0,170
Е-2	-27,3	+6,8	+20,5	+0,48	+0,160
Е-3	-28,4	+2,8	+25,7	+0,54	+0,193
К-1	-12,1	+3,5	+8,6	+0,21	–
К-2	-12,6	+3,9	+8,7	+0,22	–

Рис. 2.20. Абсолютний приріст коефіцієнта ефективності в експериментальних групах

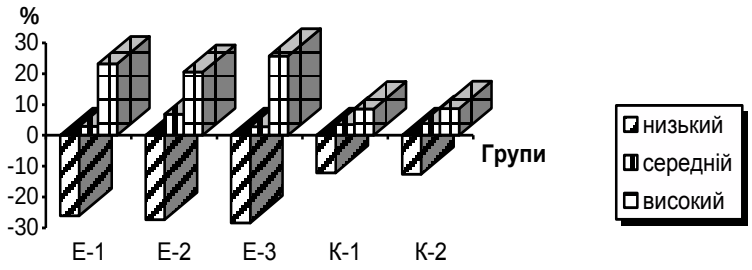

Рис.2.21. Абсолютний приріст рівня сформованості умінь роботи з іншомовною літературою в експериментальних і контрольних групах

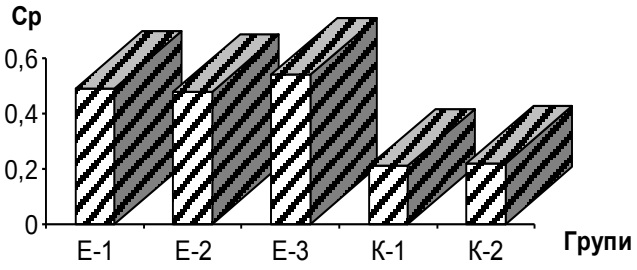

Рис. 2.22. Абсолютний приріст середнього показника в експериментальних і контрольних групах у ході дослідно-експериментальної роботи

Ефективність використання ІТКТ у процесі роботи студентів з іншомовною літературою ми перевіряли за коефіцієнтом ефективності на кожному етапі педагогічного експерименту. У табл. 2.25 представлені одержані нами результати цієї перевірки.

Таблиця 2.25

Зміна коефіцієнта ефективності використання ІТКТ у процесі роботи студентів з іншомовною літературою

Рік	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008
Коефіцієнт ефективності КЕ	0,59 (неефективний)	0,71 (min ефект.)	0,83 (ефективний)	0,89 (ефективний)

З таблиці 2.25 бачимо, що на початок експерименту робота студентів з іншомовною літературою засобами ІТКТ оцінювалася нами як неефективна. У ході реалізації ІТКТ і педагогічних умов йде збільшення коефіцієнта ефективності від 0,71 (min ефективність) до 0,89 (достатній рівень ефективності).

Для визначення ступеня задоволеності студентів методикою роботи з іншомовною літературою на основі ІТКТ і ступеня їхньої впевненості у володінні уміннями цієї діяльності був використаний коефіцієнт задоволеності і значимості. У таблиці 2.26 представлені дані до початку і після кожного року формувального експерименту.

Таблиця 2.26

Динаміка зростання задоволеності студентів педагогічного університету методикою роботи з іншомовною літературою з використанням ІТКТ

Етап	Коефіцієнт задоволеності			Коефіцієнт значимості			Рівень задоволеності
	Е-З	Е-1	Е-2	Е-З	Е-1	Е-2	
До екс.	-1,03	-1,89	-1,94	-0,117	-0,123	-0,126	Середній
1 зріз	2,31	2,15	2,29	0,375	0,359	0,364	Середній
2 зріз	3,64	3,07	3,58	0,573	0,531	0,552	Середній
3 зріз	5,31	4,98	5,11	0,712	0,679	0,698	Високий

Аналіз одержаних результатів дозволяє зробити такі висновки:

- різниця в результатах експериментальних і контрольних груп переконливо свідчить про те, що використання ІТКТ в процесі формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою проходить успішніше в процесі впливу виділених нами умов;

- результати, одержані нами в експериментальній групі “Е-З”, дозволяють визначити загальну тенденцію: формування умінь роботи з іншомовною літературою у студентів засобами ІТКТ проходить успішніше за реалізації педагогічних умов у комплексі.

Перевірку гіпотези в своєму експериментальному дослідженні ми здійснювали за допомогою статистичного критерію χ^2 за прийнятого нами 5% рівня значимості й таблиці критичних значень статистик. Використання статистичного критерію χ^2 дозволяє відповісти на питання, чи є відмінність у рівні сформованості умінь роботи з іншомовною літературою студентів експериментальної і контрольної груп, і які причини цієї відмінності, якщо вона є.

Формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою могло відбутися або унаслідок випадкових чинників, або під впливом цілеспрямованої педагогічної дії. Якщо відмінність у рівнях сформованості умінь роботи з іншомовною літературою у студентів експериментальної і контрольної груп

істотна, тобто $T_{спост.} > T_{крит.}$, за 5 % рівня значущості, то згідно з критерієм χ^2 воно не може бути пояснене випадковими причинами, а є наслідком спеціально організованої діяльності. А це означає, що виявлені і теоретично обґрунтовані нами педагогічні умови ефективного впровадження ІТКТ, направлені на формування у студентів умінь роботи з іншомовною літературою, є необхідними і достатніми.

У таблиці 2.27 представлені одержані нами результати обчислень критерію χ^2 першого і другого етапів формувального експерименту.

Таблиця 2.27

Визначення статистичної значущості експериментальних даних

Група	$T_{спост.}$	$T_{спост.}$ $T_{крит.}$	Статистична значимість
Е-1	5,327	5,327<5,991	Статистично не значимо
Е-2	5,683	5,683<5,991	Статистично не значимо
Е-3	8,249	8,249>5,991	Статистично значимо
Для $k = 2$ і 5% рівня значущості $T_{крит.}$ = 5,991			

З таблиці 2.27 видно, що $T_{спост.} > T_{крит.}$ лише в експериментальній групі Е-3, де були реалізовані виділені умови у комплексі. Нульова гіпотеза відхиляється на п'ятипроцентному рівні значущості, і приймається альтернативна, на підставі чого ми маємо право вважати, що рівень сформованості досвіду роботи з іншомовною літературою у студентів експериментальної групи Е-3 значно вищий, ніж у студентів контрольних груп К-1, К-2 і експериментальних груп Е-1 і Е-2. У процесі цього формування умінь роботи з іншомовною літературою у студентів групи Е-3 відбулося під впливом сукупності виділених умов. А це означає, що виявлений і теоретично обґрунтований нами комплекс педагогічних умов впровадження ІТКТ, направлений на формування умінь роботи з іншомовною літературою у студентів, є необхідним і достатнім.

Висновки до другого розділу

1. У процесі системного аналізу науково-педагогічних джерел і психолого-педагогічної літератури розкрито роль інформаційно-телекомунікаційних технологій у навчанні; проаналізовано їхні можливості для інтенсифікації та підвищення ефективності роботи з іншомовною літературою; розглянуто вимоги до рівня знань і умінь майбутніх педагогів і викладачів педагогічних ВНЗ, умови їхньої готовності до ефективного застосування ІТКТ у навчальному процесі.

2. На основі визначених педагогічних умов застосування ІТКТ у роботі з іншомовною літературою розроблено модель формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ, яка включає такі блоки: вимоги до підготовки сучасного викладача (соціальне замовлення суспільства); цілі та завдання навчання студентів у педагогічному університеті; зміст освітнього процесу; принципи навчання студентів; засоби змісту і передачі інформації; форми організації освітнього процесу; прийоми і методи педагогічної дії; приватні методики викладання; ІТКТ; навчальна діяльність студентів; контроль: поточний, періодичний, підсумковий; критерії оцінки рівня підготовленості випускника університету.

Модель відображає три взаємозв’язані компоненти: змістовний, функціональний і оцінний. Змістовний представлений описом видів ІТКТ і їх програмно-апаратною реалізацією. Функціональний складається з визначених функцій викладача і студента в процесі роботи з навчальною іншомовною літературою на основі ІТКТ. Оцінний містить комплекс педагогічних вимог до застосування ІТКТ.

3. Найбільшого педагогічного ефекту можна досягти за умови комплексного використання можливостей засобів сучасних ІТКТ. Комплексне використання ІТКТ у навчанні вимагає від учасників навчального процесу відповідних знань сучасних технологій і вміння їх ефективно застосовувати. Згідно з цим визначено вимоги щодо формування в майбутніх учителів готовності до використання засобів ІТКТ під час роботи з іншомовною літературою.

4. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури і досвіду роботи з проблеми дослідження нами виділені такі функції викладача педагогічного ВНЗ в умовах використання ІТКТ: 1) змістовно-технологічна (відбір педагогічних програмних засобів відповідно до змісту іншомовного навчання); 2) діагностична; 3) управлінська; 4) координаційна; 5) дослідження (аналіз, адаптація і проектування педагогічних програмних і інтегрованих засобів); 6) організаційна (організація індивідуальної, групової, самостійної діяльності студентів з використанням ІТКТ).

5. Функції студента в умовах використання ІТКТ: 1) навчальна (практичне оволодіння різними видам мовної діяльності; формування умінь і навичок читання; вдосконалення вміння аудіювання на основі автентичних звукових текстів мережі Інтернет; 2) самонавчання з використанням ІТКТ (закріплення матеріалу, що викладається, в режимі індивідуальної самопідготовки; поповнення свого словарного запасу (як активного, так і пасивного, лексикою сучасної мови, що відтворює певний етап розвитку культури народу, соціального і політичного устрою суспільства); 3) інформаційна (пошук необхідної інформації в комп'ютерних-термінологічних словниках, енциклопедіях, довідниках тощо; пошук перекладних еквівалентів іншомовної лексики; 4) інтеркультурна (мовний етикет, особливості мовної поведінки різних народів в умовах спілкування, особливості культури, традицій країни, мова якої вивчається, та ін.).

6. Аналіз експериментальних даних з відповідною статистичною обробкою дав змогу визначити ефективність використання ІТКТ у процесі роботи з іншомовною літературою. Результати експерименту підтвердили ефективність використання ІТКТ для студентів ВНЗ як засобу формування умінь роботи з іншомовною літературою, що підвищує ефективність навчального процесу, а також показали шляхи подальшого удосконалення використання засобів ІТКТ у ВНЗ. Експериментальні дані переконують в тому, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання повністю виконано, гіпотезу доведено, мету досягнуто, а наукові результати і висновки мають важливе значення для теорії і практичної діяльності викладачів педагогічних університетів у навчальному процесі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної та філософської літератури визначено, що уміння працювати з іншомовною літературою засобами ІТКТ є невід'ємною складовою уміння навчатися, що характеризує майбутнього педагога як суб'єкта навчальної діяльності

Аналіз педагогічного досвіду дозволяє одержати висновок, що проблема формування у майбутніх учителів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ не зайняла належного місця у практиці роботи педагогічних ВНЗ.

2. Виділено сукупність педагогічних умов формування у майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ:

- забезпечення інноваційної спрямованості у викладанні предмету;
- включення студентів у спільну продуктивну діяльність з розробки і впровадження ІТКТ, орієнтованих на підвищення ефективності іншомовної освіти;
- формування готовності викладачів педагогічних ВНЗ до використання ІТКТ у процесі викладання.

3. Обґрунтовано, що в контексті професійної підготовки вчителів загальнонаукових дисциплін і викладачів спеціальних предметів сучасні ІТКТ суттєво впливають на форми і методи роботи з іншомовною літературою, стимулюють навчання самоосвітою. Викладачі педагогічних університетів мають глибоко усвідомлювати, що використання педагогічних програмних засобів має бути педагогічно доцільним, а також впевнено володіти відповідними педагогічними програмними засобами, поступово ефективно поєднувати традиційні форми навчання з ІТКТ.

4. Аналіз експериментальних даних з відповідною статистичною обробкою дав змогу визначити використання ІТКТ в процесі роботи з іншомовною літературою. Результати експерименту підтвердили ефективність використання ІТКТ студентами педагогічних ВНЗ як засобу формування умінь роботи з іншомовною літературою, що підвищує ефективність навчального процесу, та

показали шляхи подальшого удосконалення використання засобів ІТКТ у педагогічних ВНЗ. Експериментальні дані переконують у тому, що вихідна методологія є правильною, визначені завдання повністю виконано, гіпотезу доведено, мету досягнуто, а наукові результати і висновки мають важливе значення для теорії і практичної діяльності викладачів педагогічних університетів у навчальному процесі.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх аспектів, пов’язаних з формуванням у майбутніх учителів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ. Подальшого вивчення потребують проблеми використання ІТКТ у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, розробки та впровадження навчальних і методичних матеріалів щодо формування вміння роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ.

Результати дослідження можуть бути використані Міністерством освіти і науки України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України для подальшої розробки навчальних програм, електронних підручників, посібників для вищих навчальних закладів.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для студентів № 1

Шановні студенти!

1. Які джерела інформації Ви вважаєте найбільш інформативними? Можна позначити декілька варіантів.

– електронні довідники, комп’ютерні програми;
– радіо, телебачення;
– газети, журнали;
– довідники, словники, енциклопедії;
– підручники та посібники.

2. Які з приведених джерел Ви використовуєте в своїй навчальній діяльності? Можна позначити декілька варіантів.

– електронні довідники, комп’ютерні програми;
– радіо, телебачення;
– газети, журнали;
– довідники, словники, енциклопедії;
– підручники та посібники.

3. Якими з засобів ІТКТ Ви користуєтесь?

Телевізор	☐	☐
Відео	☐	☐
Комп’ютер	☐	☐
Інтернет	☐	☐

4.Чи часто Ви працюєте в мережі Інтернет?

– Так;

– ні;

– іноді.

5. Якщо так, то які перешкоди заважають Вам у роботі в мережі? Можна позначити декілька варіантів.

– Погана якість зв’язку;

– погане володіння програмним забезпеченням;

– англомовне середовище;

– інше.

6. Яка тематика текстів для читання Вас зацікавлює?

– Фахові газети;

– газетні тексти;

– країнознавчі тексти;

– фабульні тексти.

7. Чи хотіли б Ви на Ваших заняттях з іноземної мови навчитися писати?

– Діловий лист;

– приватний лист;

– рекламне оголошення;

– автобіографію/резюме;

– заявки та спеціальні форми для участі в конференціях, конкурсах;

– науковий проект;

– тези;

– анотацію;

– реферат.

8. Чи відвідували Ви в школі/ гімназії комп’ютерні курси?

– Факультативно;

– з поглибленим вивченням;

– ні.

Додаток Б

Анкета для викладачів № 1

1. Чи застосовуєте Ви ІТКТ під час підготовки до занять (актуальні матеріали з мережі www, мультимедійні презентації, друковані засоби інформації, проекти тощо)?

Часто ☐

Так ☐

Іноді ☐

Зовсім ні ☐

2. На яких етапах навчального процесу Ви застосовуєте ІТКТ?

Повідомлення навчальної інформації ☐

Відпрацювання навчального матеріалу ☐

Поточний контроль ☐

Чи сприяє матеріал навчальної літератури, його побудова формуванню названих умінь («+» – так, «–» – ні):

Підручник	Досліджувані уміння										
	виділяти головну думку	складати план	переказувати	відповідати на запитання	працювати над правилом	виконувати завдання	працювати з інструкцією	працювати з таблицею	працювати з ілюстрацією	орієнтуватися у структурі підручника	орієнтуватися в сигналах-символах і шрифтових виділеннях

3. З якою метою Ви використовуєте ІТКТ у навчальному процесі?

- виховна;
- пізнавальна;
- пошуку;
- розвивальна

4. Чи працюєте Ви на заняттях з підручником засобами ІТКТ?

– Так, систематично;
– час від часу;
– ні.

5. Під час виконання яких завдань формуються уміння роботи з іншомовною літературою?_____

6. Яким чином Ви організовуєте роботу з електронними підручниками, іншомовними сайтами зазобами ІТКТ?_____

7. Чи виникають труднощі під час роботи з іншомовною літературою? Які?_____

8. Як Ви розумієте готовності до використання ІТКТ загалом і до навчально-педагогічній діяльності зокрема як:

- результат теоретичної і практичної підготовки в галузі ІТКТ за наявності сучасного апаратного і програмного забезпечення;
- необхідність особистісної зацікавленості, бажання;
- упевненість у користуванні комп’ютером, психологічний комфорт;
- наполегливість, цілеспрямованість, працездатності та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: підручник / А.М. Алексюк. – К.: Либідь, 1998. – 560 с.

2. Андреев В.И. Эвристическое программирование учебно-исследовательской деятельности / В.И. Андреев.– М.: Высшая школа, 1981. – 240 с.

3. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития; инновационный курс / В.И. Андреев. – Казань: КГУ, 1996. – 566 с.

4. Андреев В.И. Эвристика для творческого саморазвития / В.И. Андреев. – Казань: КГУ, 1994. – 247 с.

5. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. – М.: Педагогика, 1976. – 160 с.

6. Атаян А.М. К вопросу о формировании информационной культуры / А.М. Атаян. http://ito.bit-pro.ru/1998-99/

7. Ашхотов О., Здравомыслов М., Ашхотова И. Компьютерные технологии в образовании / О. Ашхотов, М. Здравомыслов, И. Ашхотов // Высшее образование в России. –1996. – № 3. – С. 115-118.

8. Бейлинсон В.Г. Арсенал образования / В.Г. Бейлинсон. – М.: Книга, 1986. – 288 с.

9. Беликов В.А. Личностная ориентация учебно-познавательной деятельности (дидактическая концепция): монография / В.А. Беликов. – Челябинск: Факел, 1995. – 141 с.

10. Беликов В.А. Теоретические основы решения педагогических проблем: пособие для аспирантов и соискателей / В.А. Беликов. – Магнитогорск: МаГУ, 2000. – 40 с.

11. Беляев И.А. Понятийный аппарат педагогических исследований: методические рекомендации / И.А. Беляев. – Оренбург: ОГУ, 1998. – 46 с.

12. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии / В.П. Беспалько. – М.: ИПО МО Россия, 1995. – 336 с.

13. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Просвещение, 1989. – 192 с.

14. Беспалько В.П. Теория учебника: дидактический аспект / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1988. – 160 с.

15. Бібік Н.М. Врахування пізнавальних інтересів учнів у підручникотворенні / Н.М. Бібік // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – Вип. 3. – К.: Педагогічна думка, 2003. – С. 32–33.

16. Більченко І.В. Комп'ютерне забезпечення як оптимальний шлях до організації індивідуального навчання / І.В. Більченко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – Вип. 16. – Харків: ХДПУ, 2001. – 346 с.

17. Биков В.М. Комп'ютерізація освіти / В.М. Биков // Педагогічна газета. – 2000. – № 5. – С. 8-13.

18. Богданова І.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І.М. Богданова; Південноукраїнський державний педагогічний університет (м. Одеса) ім. К.Д. Ушинського – Київ, 1998. – 33 с.

19. Боданская О.Я. Формирование приемов самостоятельной работы учащихся с учебником / О.Я. Боданская // Вестник ХГУ. – Вып. 8. Психология. – 1975. – № 122. – С. 56.

20. Бурда М.І. Теорія шкільного підручника як предмет педагогічного дослідження / М.І. Бурда // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К.: Комп'ютер у школі та сім'ї, 1999. – С. 6-8.

21. Буркова Л. Технології в освіті / Л. Буркова // Рідна школа. – 2001. – № 2 – С. 18-20.

22. Булах І.Є. Комп'ютеризована методика вимірювання рівня знань / І.Є. Булах .– К., 1994. – 15 с.

23. Ваганди А.Б. 108 путей к блестящей идее / А.Б. Ваганди; пер. с англ. – Минск: Попурри, 1996. – 224 с.

24. Вазина К.Я. Саморазвитие человека и технологическая организация

образовательного пространства: концепция, опыт / К.Я. Вазина. – Челябинск: ГУ ПТО, 1997. – 242 с.

25. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.

26. Верлань А.Ф., Апатова Н.В. Інформатика / А.Ф. Верлань, Н.В. Апатова. – К.: Форум, 2000. – 222 с.

27. Винарик Л.С., Щедрин А.П. Информационная культура: эволюция, проблемы / Л.С. Винарик, А.П. Щедрин. – Донецк: ИЭП НАН Украины, 1999.

28. Гальперин П. Я. Введение в психологию / П.Я. Гальперин. – М.: Кн. дом «Университет», 2000. – 336 с.

29. Гевал П.А. Загальні принципи використання комп'ютера на уроках різних типів / П.А. Гевал // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2000. – № 3.

30. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б.С. Гершунский. – М.: Педагогика, 2002. – 510 с.

31. Гершунский Б.С. Компьютеризация в сфере образования: проблемы и перспективы / Б.С. Гершунский. – М.: Педагогика, 1987. – 263 с.

32. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: методология, теория, практика / Б.С. Гершунский. – Киев: Вища школа, 1986. – 216 с.

33. Гершунский Б.С. Прогностический подход к компьютеризации / Б.С. Гершунский // Советская педагогика. – 1986. – № 7. – С. 44-52.

34. Глинский Б.А. Философские и социальные проблемы информатики / Б.А. Глинский. – М.: Наука, 1990. – 110 с.

35. Голівер Н.О. Дидактичні умови використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у процесі навчання студентів ВНЗ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н.О. Голівер; Криворізькоий державний педагогічний університет. – Луцьк, 2005. – 20 с.

36. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

37. Гончаренко С. Педагогічні дослідження: методологічні поради

молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – К.; 1995. – 45 с.

38. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям / С.У. Гончаренко. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 278 с.

39. Городинский И.В., Скибицкий Э.Г. Функции компьютера в педагогическом процессе с применением компьютерных обучающих систем / И.В. Городинский, Э.Г. Скибицкий // Информационные технологии в образовании. – Новосибирск: ИПСО РАО, 1995. – Вып. 12. – С.37-43.

40. Грабар М.И., Краснянская К.А. Применение математической статистики в педагогических исследованиях: непараметрические методы / М.И. Грабар, К.А. Краснянская. – М.: Педагогика, 1977. – 135 с.

41. Граник Г.Г., Концевая Л.А., Бондаренко С.М. Когда книга учит / Г.Г. Граник, Л.А. Концевая, С.М. Бондаренко. – М.: Педагогика, 1991. – 256 с.

42. Граник Г. Г., Концевая Л. А. Восприятие школьниками художественного текста / Г.Г. Граник, Л.А. Концевая // Вопросы психологии. – 1996. – № 3. – С. 43-52.

43. Гриценко В.И., Паньшин Б.Н. Информационная технология: вопросы развития и применения / В.И. Гриценко, Б.Н. Паньшин. – К.: Наукова думка, 1988. – 272 с.

44. Гуревич Р.С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах : монографія / Р.С. Гуревич.– К.: Вища шк., 1998. – 229 с.

45. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: посібник для педагогічних працівників і студентів педагогічних вищих навчальних закладів / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія. – Вінниця: ДОВ ”Вінниця”, 2002. – 116 с.

46. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навчальний посібник / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія. – Вінниця: Планер, 2005. – 366 с.

47. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю., Шестопалюк О.В. Теорія і методика

професійного навчання: навч. посіб / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, О.В. Шестопалюк. – Вінниця: ВДПУ імені М. Коцюбинського, 2007. – 159 с.

48. Гуревич Р.С. Теорія і практика навчання в професійно-технічних закладах: монографія / Р.С. Гуревич. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – 410 с.

49. Гуржій А.М. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології і система Інтернет для освіти / А.М. Гуржій // Освіта України. – 2004. – № 22. – С. 6.

50. Гуржій А.М., Волинський В.П., Самсонов В.В. Санітарно-гігєнічні умови раціональної організації навчальних занять у предметному кабінеті з використанням електронно-обчислювальної (комп'ютерної) техніки / А.М. Гуржій, В.П. Волинський, В.В. Самсонов // Дидактичні основи створення навчального обладнання: навчальний посібник. – К.: АПН України, 1999. – С. 238-244.

51. Гуржій А.М., Жук Ю.О., Волинський В.П. Засоби навчання: навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. закладів та слухачів системи післядипломної освіти / А.М. Гуржій, Ю.О. Жук, В.П. Волинський; АПН України, Інститут педагогіки. – К., 1997.

52. Гурьева Л.П. Психологические последствия компьютеризации: функциональный, онтогенетический и исторический аспекты / Л, П. Гурьева // Вопросы психологии. – 1993. – № 3. – С. 5-116.

53. Давыдов В.В., Рубцов В.В., Крицкий А.Г. Психологические основы организации учебной деятельности, опосредствованной использованием компьютерных систем // Психологическая наука и образование. – 1996. – № 2. – С.68-72.

54. Дементієвська Н. П., Морзе Н. В. Комп'ютерні технології для розвитку учнів та вчителів // ІТКТ і засоби навчання: зб. наук. праць / Н.П. Дементьієвська, Н.В. Морзе; за ред. В.Ю. Бикова, Ю.О. Жука; Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, 2005. – 272 с.

55. Дементьев В.С., Скибицкий Э.Г. О построении универсальных инструментальных средств для создания компьютеризированных курсов / В.С. Дементьев, Э.Г. Скибицкий // Образование Сибири. – Томск: ТГУ, 1994. –

С. 108-113.

56. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.

57. Дмитриев С.Т. Использование компьютерной технологии в обучении иностранному языку / С.Т. Дмитриев. – Калуга: КГПИ, 1999. – 76 с.

58. Дмитриева Е.И. Дидактические возможности компьютерных телекоммуникационных сетей для обучения иностранным языкам / Е.И. Дмитриева // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 4. – С. 22-27.

59. Дмитриева Е.И. О перспективах и возможностях дистанционного обучения иностранным языкам с использованием компьютерных телекоммуникационных сетей / Е.И. Дмитриева // Иностранные языки в школе. – 1997. – № 2. – С. 11-15.

60. Довгялло А.М., Коваль Т.И., Легкий М.В., Сердюков П.И. Основы учебной информатики и вычислительной техники / А.М. Довгялло, Т.И. Коваль, М.В. Лёгкий, П.И. Сердюков. – К.: Вища школа, 1990. – 176 с.

61. Доронина О.В. Страх перед компьютером: природа, профилактика, преодоление / О.В. Доронина // Вопросы психологии. – 1993. – № 1. – С.68-78.

62. Дуранов М.Е., Дуранов И.М., Жернов В.И., Лешер О.В. Педагогика воспитания и развития личности / М.Е. Дуранов, И.М. Дуранов, В.И. Жернов, О.В. Лешер. – Магнитогорск: МГПИ, 1996. – 315 с.

63. Дусавицкий А.К. Мотивы учебной деятельности студентов: учеб. Пособие / А.К. Дусавицкий. – Харьков: ХГУ, 1987. – 55 с.

64. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович. – Минск: ВГУ, 1978. – 320 с.

65. Евдокимова М.Г. Проблемы теории и практики информационно-коммуникационных технологий обучения иностранным языкам: монография / М.Г. Евдокимова; Моск. гос. ин-т электрон. техники (техн. ун-т). – М.: МИЭТ, 2004. – 312 с.

66. Жалдак М.І. Основи інформаційної культури вчителя / М.І. Жалдак // Використання ІТКТ в навчальному процесі: зб. наукових робіт. – К.: КДПІ імені

О.М. Горького, 1990. – С. 3-24.

67. Жалдак М.І. Комп'ютер на уроках математики: посібник для вчителів / М.І. Жалдак. – К.: Техніка, 1997. – 303 с.

68. Жалдак М.И. Система подготовки учителя к использованию информационных технологий в учебном процессе / М.И. Жалдак. – М., 1989. – 48 с.

69. Зазнобина Л. С. Медиаобразование в современной российской школе / Л.С. Зазнобина // Магистр. – 1995. – № 1. – С. 17-29.

70. Закон України «Про національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – С. 181.

71. Закон України «Про концепцію національної програми інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 75/98 ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 27-28. – С. 182.

72. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании / И.Г. Захарова. – М.: Академия, 2005. – 190 с.

73. Зверева В.И. Организационно-педагогическая деятельность руководителя школы / В.И. Зверева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Новая школа, 1997. – 320 с.

74. Зеер Э.Ф. Шахматова О.Н. Личностно-ориентированные технологии профессионального развития специалиста: научно-методическое пособие / Э.Ф. Зеер, О.Н. Шахматова. – Екатеринбург, 1999. – 244 с.

75. Зорина Л.Я. Дидактические основы формирования системности знаний старшеклассников / Л.Я. Зорина. – М.: Педагогика, 1978 – 128 с.

76. Зуев Д. Д. Школьный учебник / Д.Д.Зуев. – М.: Педагогика, 1983. – 240 с.

77. Зязюн І.А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти / І.А. Зязюн // Неперервна проф. освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія; за ред. І.А. Зязюна. – К.: Віпол, 2000. – 636 с.

78. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн. – 2-ге вид.

– К., 2004.

79. Ігнатова О.М. Інноваційні технології в професійній підготовці майбутнього педагога / О.М. Ігнатова // Сучасні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. зб. наукових праць. – Вип. 11. – Київ- Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006.– С. 266-269.

80. Ігнатова О.М. ІТКТ в навчально-пізнавальній діяльності майбутніх вчителів іноземної мови / О.М. Ігнатова // Сучасні ІТКТ та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наукових праць Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – Вип. 7. – Київ-Вінниця: ООО «Планер», 2005. – С. 302-306.

81. Ігнатова О.М. Використання засобів інформаційно-телекомунікаційних технологій у процесі формування в майбутніх педагогів умінь роботи з іншомовною літературою / О.М. Ігнатова // Теорія і практика управління соціальними системами. – Харків, 2006. – № 4. – С.103-110.

82. Ігнатова О.М. Професійна підготовка як важлива характеристика інноваційної діяльності майбутніх педагогів // Педагогічні науки: зб. наукових праць. – Випуск 46. – Херсон: ХДУ, 2007. – С. 229-236.

83. Ігнатова О.М. Педагогічні умови застосування засобів інформаційно-телекомунікаційних технологій у професійній підготовці вчителя // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. зб. наукових праць. – Вип. 18-19. – Харків: УІПА, 2007. – С. 158-166.

84. Ігнатова О.М. Модель формування у майбутніх вчителів умінь роботи з іншомовною літературою засобами ІТКТ / О.М. Ігнатова // Сучасні ІТКТ та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць/ Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – Вип. 18. – Київ-Вінниця: ООО «Планер», 2008. – С. 364-371.

85. Инновационное обучение и наука: научно-аналитический обзор / под ред. В.Я. Ляудис. – М.: Педагогика, 1992. – 52 с.

86. Интернет в гуманитарном образовании / под ред. Е.С. Полат. – М.:

Педагогика, 2000.

87. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології / за ред. проф. О.І. Пушкаря. – К.: Академія, 2002. – 204 с.

88. Информационная технология: вопр. развития и применения. – Киев: Наукова думка, 1988. – 142 с.

89. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы / И.Ф. Исаев. – М.: Белгород, 1993. – 219 с.

90. Кабинет иностранного языка / под ред. Е.С. Полат. – М., 2001.

91. Кадемія М.Ю. Термінологічний словник з інноваційних методик навчання на основі інформаційно-телекомунікаційних технологій / М.Ю. Кадемія. – Вінниця: ВДПУ, 2008. – 173 с.

92. Кадомцев О.Г. Принципы отбора материала по иностранным языкам для работы с компьютерной техникой / О.Г. Кадомцев // Подготовка студентов педвузов к использованию ЭВМ в школе и вузе. – Киев: КГПИ, 1998. – С.94-98.

93. Карамышева Т.В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера: в вопросах и ответах / Т.В. Карамышева. – СПб.: Союз, 2001. – 192 с.

94. Карташова Л.А. Особистісно орієнтована система навчання основ ІТКТв процесі підготовки майбутніх вчителів іноземних мов: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Л.А. Карташова; Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2004. – 17 с.

95. Кедрович Гжегош. Теория и практика использования компьютерных технологий в общеобразовательных и профессиональных учебных заведениях Польши / Гжегош Кедрович; пер. с пол. Г.А. Цисовской. – К.: Вища школа, 2001. – 335 с.

96. Кларин М.В. Педагогическая технология в учебном процессе: анализ зарубежного опыта / М.В. Кларин. – М.: Знание, 1986. – 80 с.

97. Климова Т.Е. Методы корреляционного анализа в педагогике: учебно-методическое пособие / Т.Е. Климова. – Магнитогорск, МаГУ, 2000. – 96 с.

98. Клычникова З.И. Психологические особенности обучения чтению на иностранном языке / З.И. Клычникова. – М.: Просвещение, 1983. – 207 с.

99. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у вищій технічній освіті: монографія / Г.О. Козлакова. – К.: ІЗМН Віпол, 1997. – 180 с.

100. Компьютер в обучении: психолого-педагогические проблемы (круглый стол) // Вопросы психологии. – 1987. – № 1. – С.60-84.

101. Коношевський О.Л. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у самостійну роботу студентів – майбутніх учителів математики / О.Л. Коношевський // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. – Вип. 7. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2005. – С. 336-342.

102. Концепция информатизации образования // Информатика и образование. – 1990. – № 1. – С.3-11.

103. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С. Костюк. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.

104. Кошманова Т.С. Світова комп'ютерна мережа у професійній підготовці вчителів / Т.С. Кошманова. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – 200 с.

105. Кузнецов А.А., Сергеева Т.А. Компьютерная программа и дидактика / А.А. Кузнецов, Т.А. Сергеева // Информатика и образование. – 1986. – № 2. – С. 11-13.

106. Куписевич Ч., Янушкевич Ф. Технология обучения и её влияние на модернизацию системы высшего образования в Польше / Ч. Куписевич, Ф. Янушкевич // Современная высшая школа. – 1977. – № 1(17). – С. 75-89.

107. Курило В.С., Сидоренко В.К., Терещук Г.В. Дисертаційна робота як форма педагогічного дослідження / В.С. Курило, В.К. Сидоренко, Г.В. Терещук. – Київ-Тернопіль, 2007. – 80 с.

108. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике / А.А. Кыверялг. – Таллин: Валгус, 1980. – 334 с.

109. Леднев В.С. Содержание образования / В.С. Леднев. – М.: Высшая

школа, 1989. – 360 с.

110. Леонтьев А.И. Психолого-педагогические основы обновления методики преподавания иностранных языков / А.И. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1998. – 24 с.

111. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.

112. Лернер П.С. Информатизация продуктивного образования старших школьников / П.С. Лернер // Ученик в обновляющейся школе. – М.: ИОСО РАО, 2002. – С. 333-347.

113. Ляудис В.Я. Проблемы и задачи психологии компьютерного обучения / В.Я. Ляудис // Психологические проблемы создания и использования ЭВМ. – М.: МГУ, 1985. – 34 с.

114. Макоєд Н.О. Формування у майбутніх інженерів умінь перекладу фахових текстів із застосуванням ІТКТ: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Н.О. Макоєд; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – 21 с.

115. Марков М. Технология и эффективность социального управления / М. Марков. – М.: Прогресс, 1982. – 267 с.

116. Маслоу А. Самоактуализация. Психология личности (текста) / А. Маслоу. – М.: Педагогика, 1982. – 238 с.

117. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А.М. Матюшкин. – М.: Директмедиа паблишинг, 2008. – 392 с.

118. Махмутов М.И. Принцип проблемности в обучении / М.И. Махмутов // Вопросы психологии, 1984. – № 5. – С. 30-35.

119. Машбиц Е.И. Компьютеризация обучения / Е.И. Машбиц. – М.: Педагогика, 1986. – 280 с.

120. Машбиц Е.И. Компьютеризация обучения: проблемы и перспективы / Е.И. Машбиц. – М.: Знание, 1986. – 80 с.

121. Машбиц Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения / Е.И. Машбиц. – М: Педагогика, 1988. – 192 с.

122. Медведева Е.А. Основы информационной культуры / Е.А. Медведева // Социс. –1994. – № 11. – С. 59.

123. Методические рекомендации по созданию и использованию педагогических программных средств: сб. ст.; НИИ средств обучения и учеб. кн. АПН/ отв. ред. И.В.Роберт. – М.: АПН, 1991. – 146 с.

124. Миньяр-Белоручев Р.К., Чернова Т.М. Подготовка будущих учителей к ситуативно-направленному преподаванию французского языка / Р.К. Миньяр-Белоручев, Т.М. Чернова // Иностранные языки в школе. –1987. – № 2. – С. 25-29.

125. Михальченко Г.Ф. Формирование эмпатии у студентов, ориентирующихся на педагогическую профессию: Дис. на соискание учёной степени канд. пед. наук / Г.Ф. Михальченко. –Гродно, 1989. – 182 с.

126. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка / Н.Є. Мойсеюк. – 5-є вид., доп. – К.: ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», 2007. – 655 с.

127. Монахов В.М., Кузнецов А.Л., Шварцбург С.И. Обеспечить компьютерную грамотность школьников / В.М. Монахов, А.Л. Кузнецов, С.И. Шварцбург // Советская педагогика. – 1985. – № 1. – С. 14-19.

128. Найн Л.Я. Инновации в образовании: монография / Л.Я Найн. – Челябинск: ЧФ ИРО МО РФ, 1995. – 288 с.

129. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах / С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.

130. Нісімчук А.С. Педагогічна технологія / А.С. Нісімчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2004. – 144 с.

131. Нісімчук А.С., Падалка О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології: навч. посібник / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К.: Просвіта, 2000. – 368 с.

132. Ничкало Н.Г. Інформаційно-технічний виклик XXI ст. і проблеми професійної освіти / Н.Г. Ничкало // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2000. – № 1. – С. 35-45.

133. Ничкало Н.Г. Педагогічна інноватика у профтехосвіті / Н.Г. Ничкало //

Професійно-технічна освіта; спецвипуск. – 2007. – № 3.– С.70.

134. Олейник А.Г. Новая информационная технология и гуманитаризация школьного обучения / А.Г. Олейник // Использование компьютеров в учебном процессе педагогического вуза: сб. науч. тр. – К.: КГПИ, 1989. – С.30-39.

135. Оганов А.А, Хангельдиева И.Г. Теория культуры: учебное пособие для вузов / А.А. Оганов, И.Г. Хандельгиева. – М.: ФАИР – ПРЕСС, 2001.

136. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О.М. Пєхота., А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.

137. Осин А. В. Мультимедиа в образовании: контекст информатизации / А.В. Осин. – М.: Изд. сервис, 2004. – 319 с.

138. Основи інформаційних технологій навчання: посібник для вчителів; за ред. Ю.І. Машбиця; Ін-т психології АПН України. – К.: ІЗМН, 1997. – 264 с.

139. Паттерсон Луиза и др. Использование HTML 4.0. – К. – М. – Спб.: Издательский дом ”Вильямс”, 1998. – 34 с.

140. Педагогічні технології у неперервній освіті: монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк та ін.; за ред. С.О. Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

141. Пейперт С. Переворот в сознании: дети, компьютеры и плодотворне идеи / С. Пейперт. – М., 1989.

142. Професійна освіта: словник: навч. посібник/ уклад. С.У. Гончаренко та ін.; за ред. Н.Г. Никало. – К.: Вища школа, 2000. – 380 с.

143. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. ин-тов; под ред. Ю.К. Бабанского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М.: Просвещение, 1988. – 479 с.

144. Педагогика: учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластёнин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. – М.: Школа – Пресс, 1998. – 512 с.

145. Петрова Н. Новые технологии образования / Н. Петрова // Вестник Российского Гуманитарного Научного Фонда. – 1996. – № 1. – С. 154-162.

146. Пінчук В.М. Впровадження ІТКТ у вищих навчальних закладах України / В.М. Пінчук // Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку. – Вип. IV. – К., 1996. – С. 96-98.

147. Подласый И. П. Педагогика / И.П. Подласый. – М.: Просвещение, 1996. – 632 с.

148. Пометун О.І та ін. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: А.С.К., 2004. – 192 с.

149. Плотинский Ю.М. Теоретические и эмпирические модели социальных процессов: учеб. пособие для высших учебных заведений / Ю.М. Плотинский. – М.: «Логос», 1998. – 280 с.

150. Подымова Л.С. Теоретические основы подготовки учителя к инновационной деятельности: дис. на соискание учёной степени д-ра пед. наук / Л.С. Подымова. – М., 1996. – 402 с.

151. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка / Е.С. Полат // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 2-3.

152. Полат Є.С. Проблемы образования в канун XXI века / Е.С. Полат // Интернет-журнал «Эйдос». – 1998. – 11 ноября. http://www.eidos.ru/journal/1998/1111-07.htm.

153. Полат Е.С., Бухаркина М.Ю, Моисеева М.Ю., Петров А.Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М.Ю. Моисеева, А.Е. Петров. – М.: Академия, 2001. – 272 с.

154. Полякова О.Л. Формування готовності до читання іноземної фахової літератури у студентів пед. коледжу: дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук / О.Л. Полякова; Ін-т пед. і психології. – К., 2000. – 262 с.

155. Професійно-методична підготовка вчителя іноземних мов у педагогічному університеті // упоряд. Л.В. Калініна та ін. – К.: Пед. думка, 2000. – 124 с.

156. Решетова З.А. Реализация принципов системного подхода в учебных предметах / З.А. Решетова. – М.: Знание, 1986. – 580 с.

157. Роберт И.В. Концепция внедрения средств новых информационных технологий в учебный процесс вуза / И.В. Роберт; НИИ шк. оборудования и техн.

средств обучения АПН. – М.: АПН, 1990. – 36 с.

158. Роберт И.В. Средства новых информационных технологий в обучении: дидактические проблемы, перспективы использования / И.В. Роберт // Информатика и образование, – 1991. – № 4. – С.21-24.

159. Роберт И.В. Экспертно-аналитическая опенка качества программных средств учебного назначения / И.В. Роберт // Педагогическая информатика. – 1993. – № 1. – С. 3-9.

160. Романишина О.Я. Формування інформаційної культури студентів коледжів технічного профілю: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук / О.Я. Романишина; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2007. – 21 с.

161. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – Спб.: Питер. 2003. – 720 с.

162. Сердюков Д.Н. ЭВМ в обучении иностранным языкам в школе / Д.Н. Сердюков // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 5. – С.8-11.

163. Сериков Г.Н. Управление образованием: системная интеграция: монография / Г.Н. Сериков. – Челябинск: Факел, 1998. – 664 с.

164. Сибирская М.П. Педагогическое управление / М.П. Сибирская. – СПб.: ЦИПКРО МО РФ, 1997. – 128 с.

165. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н. Скаткин. – М.: Педагогика, 1971. – 208 с.

166. Скибицкий Э.Г. Комплексный подход к проектированию, созданию и применению целостных компьютеризированных курсов в общеобразовательной школе: монография / Э.Г. Скибицкий. – Новосибирск: Новосиб. ун-т, 1996. – 194 с.

167. Сластёнин В.А. Педагогика: учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластёнин. – М.: Школа-Пресс, 1997. – 571 с.

168. Сорвачева Г.В. Коллективная учебно-познавательная деятельность как средство формирования творческой индивидуальности старшеклассников: дис. на

соискание учёной степени канд. пед. наук / Г.В. Сорвачева. – Екатеринбург, 1993. – 214 с.

169. Сохор А.М. Логическая структура учебного материала. Вопросы дидактического анализа / А.М. Сохор. – М: Педагогика, 1974. – 192 с.

170. Суходольский Г.В. Основы психологической теории деятельности / Г.В. Суходольский. – Л.: ЛГУ, 1988. – 168 с.

171. Сучасна технологія навчання іншомовного матеріалу в середніх навчальних закладах; під ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 1996. – 96 с.

172. Талызина Н.Ф. Теория учения и автоматизация учебного процесса / Н.Ф. Талызина // Психологические проблемы создания и использования ЭВМ. – М.: Наука, 1985. – С.155-158.

173. Талызина Н. Ф. Развитие П. Я. Гальпериным деятельностного подхода в психологии / Н.Ф. Талызина // Вопросы психологии. – 2002. – № 5. – С. 42-49.

174. Теорія статистики: навчальний посібник / П.Г. Вашків, П.І. Пастер , В.П. Сторожук , Є.І. Ткач – К.: Либідь, 2001. – 320 с.

175. Третьякова Т.Н. Организационно-педагогические условия инновационной деятельности факультета: дис. на соискание научной степени канд. пед. Наук / Т.Н. Третьякова. – Челябинск, 1996. – 182 с.

176. Усова А.В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А.В. Усова. – М.: Педагогика, 1986. – 171 с.

177. Фіцула М.М. Педагогіка / М.М. Фыцула. – К.: Академія, 2002. – 528 с.

178. Фоломкина С.К. Текст в обучении иностранным языкам / С.К. Фоломкина // Иностранные языки в школе. – 1985. - № 3. – С.18-22.

179. Хантер Б. Мои ученики работают на компьютерах: кн. для учителя / Б. Хантер; пер. с англ. – М.: Просвещение, 1989. – 224 с.

180. Хуторской А. В. Современная дидактика / А.В. Хуторской. – СПб: Питер, 2001. – 544 с.

181. Хуторской А.В. Интернет в деятельности российских школ на современном этапе / А.В. Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2000. – 31 января. http://www.eidos.ru/journal/2000/0131.htm

182. Чепелєва Н.В. Психологія читання тексту студентами вузів / Н.В. Чепелєва. – Київ: Либідь, 1990. – 100 с.

183. Чепелєва Н.В. Технології читання / Н.В. Чепелєва. – К.: Главник, 2004. – 96 с.

184. Шевченко А. І. Методика розробки електронних підручників для загальноосвітніх середніх шкіл України / А.І. Шевченко. – Донецьк, 2001. – 58 с.

185. Шерман М.І. Комп'ютерно-інформаційна підготовка майбутніх юристів: теорія і практика: монографія / М.І. Шерман. – К.: Вища школа, 2004. – 192 с.

186. Ядов В.Я. Методология и техника социологического исследования / В.Я. Ядов. – Тарту, 1969. – 217 с.

187. Bach Gerhard. Interkulturelles Lernen // Timm Johannes-Peter (Hrsg.): Englisch lernen und lehren: Didaktik des Englischunterrichts auf der Sekundarstufe. – Berlin: Cornelsen, 1998. – S. 192-200.

188. Blömeke S. Medienpädagogische Kompetenz. Theoretische und empirische Fundierung eines zentralen Elements der Lehrerausbildung. – München, 2000. – 159 S.

189. Blatt Inge. Computer als Medium. Eine Herausforderung für den Deutschunterricht // Lecke, Bodo (Hrsg.): Literatur und Medien in Studium und Deutschunterricht. - Frankfurt/Main, 1999. – S.179-204.

190. Computer - assisted language instruction / Ed. by D. Wyat. – Oxford, 1984. – 89 p.

191. Computer and modem language studies / ed. by K. C Cameron, 1986. – 160 p.

192. Digital technology, communities and education / ed. by A. Brown, N. Davis. – London ; New York : RoutledgeFalmer, 2004. – XIV. – 322 p.

193. Donath Reinhard. Schreiben am Computer. Klassenkorrespondenz per „Electronic-Mail": unveröffentlichtes Manuskript, 1997. – S.381, 385, 389, 392 .

194. Donath Reinhard. Deutsch als Fremdsprache – Projekte im Internet. Stuttgart: Ernst Klett, 1998. – S.13

195. Donath Reinhard: Internetprojekte im DaF-Unterricht, Zeitverschwendung

oder didaktischer Mehrwert? In: http://www.englisch.schule.de/daf werkstatt.htm

196. Felix Uschi. Beyond Babel: Language Learning Online. Language Australia, 2001. – 375 p.

197. Gerhard Neuner und Hans Hunfeld. Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts. – Berlin: Langenscheidt, 2002. – 179 S.

198. Fremdsprache Deutsch: Lust auf Internet. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen, 2005. - № 33. – 64 S.

199. Kleinschroth Robert. Per Mausklick durch Hypermedia // Praxis des neusprachlichen Unterrichts, 1996. - № 1. – S. 16-23.

200. Klein, Michael. Kreativität und Textverarbeitung // Süddeutsche Zeitung, 1989. - Nr. 135.

201. Kuhlen R. Hypertext. – Berlin, 1991. – 346 S.

202. Legutke Michael, Andreas Müller-Hartmann. Lernwelt Klassenzimmer – Internet (Basisartikel) // Der fremdsprachliche Unterricht Englisch, 2001. – № 1. – S. 4-9.

203. Mayen R. et al. (Hrsg.). Hyperkultur: Zur Interaktion von Computer und Literatur. Berlin: Walter de Gruyter, 1995. – 134 S.

204. Müller-Hartmann Andreas. Literatur im virtuellen Lerndreieck – ein interkulturelles Begegnungsprojekt (12. Schuljahr) // Der fremdsprachliche Unterricht Englisch, 2001. – № 1. – S. 35-43.

205. Schmidt Torben. Selbstgesteuertes Lernen mit Neuen Medien im Fremdsprachenunterricht: Eine Bestandsaufnahme // Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht [Online], 2005. - № 10 (1), 27 S.

206. Tergan S.-O. Hypertext und Hypermedia: Konzeption, Lernmöglichkeiten, Lernprobleme // Issing & Klimsa, 1997. – S. 123-136.

207. Vollbrecht Ralf. Einführung in die Medienpädagogik. – Weinheim – Basel, 2001. – 145 S.

208. Wicke Rainer-E. Aktiv und kreativ lernen. – München: Max Hueber Verlag, 2004. – 207 S.

209. Wicke Rainer-E. Vom Text zum Projekt. – Berlin: Cornelsen, 1997. – 196 S.

210. Wolff Dieter. Möglichkeiten des Computereinsatzes beim fremdsprachlichen Lernen mit Texten // Börner, Wolfgang/Vogel, Klaus (Hrsg.): Der Text im Fremdsprachenunterricht. – Bochum: AKS-Verlag, 1996. – S. 48-66.

211. Nielsen Jakob. Multimedia, Hypertext und Internet. Vieweg , 1996.– 462 S.

212. Vogt A. Die computerunterstutzte Kommunikation. – Frankfurt: Peter Lang Verlag, 2000. – 270 S.